

**VILNIAUS UNIVERSITETO  
KAUNO HUMANITARINIO FAKULTETO**

**VERSLO EKONOMIKOS IR VADYBOS KATEDRA**

Tarptautinio verslo studijų programa  
Kodas 62403S113

**DIANA ŠIMČIKAITĖ**

**MAGISTRO BAIGIAMASIS DARBAS**

**TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ PLĖTRA LIETUVOJE**

Kaunas 2010

**VILNIAUS UNIVERSITETO  
KAUNO HUMANITARINIO FAKULTETO**

**VERSLO EKONOMIKOS IR VADYBOS KATEDRA**

**DIANA ŠIMČIKAITĖ**

**MAGISTRO BAIGIAMASIS DARBAS**

**TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ PLĖTRA LIETUVOJE**

Darbo vadovas \_\_\_\_\_  
(parašas)

Prof. Dr. Dalia Štreimikienė  
(darbo vadovo mokslo laipsnis,  
mokslo pedagoginis vardas,  
vardas ir pavardė)

Magistrantas \_\_\_\_\_  
(parašas)

Darbo įteikimo data \_\_\_\_\_

Registracijos Nr. \_\_\_\_\_

Kaunas 2010

## TURINYS

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS .....	4
LENTELIŲ SĄRAŠAS.....	5
PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS.....	7
ĮVADAS.....	8
1. TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ TEORINIAI ASPEKTAI .....	12
1.1. Tiesioginių užsienio investicijų samprata ir esmė.....	12
1.2. Tarptautinio kapitalo judėjimo teorijos .....	18
1.3. Tiesioginių užsienio investicijų motyvai ir formos.....	25
1.4. Tiesioginių užsienio investicijų plėtrą lemiantys veiksniai.....	31
1.5. Tiesioginių užsienio investicijų poveikio šalies ekonomikai teorinė analizė .....	41
1.6. Tiesioginių užsienio investicijų plėtrą lemiančių veiksnių vertinimo modelis .....	45
2. TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ IR JŲ PLĖTROS VEIKSNIŲ ANALIZĖ LIETUVOJE IR KITOSE BALTIJOS ŠALYSE .....	47
2.1. Veiksnių ir rodiklių sistema, naudojama tiesioginių užsienio investicijų plėtros vertinimui ..	47
2.2. TUI tendencijų Lietuvoje įvertinimas .....	49
2.3. Lietuvos investicinės aplinkos SSGG analizė.....	53
2.4. Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių palyginamoji analizė pagal tiesioginių užsienio investicijų plėtrą lemiančius veiksnius .....	58
3. TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ PLĖTROS VEIKSNIŲ LIETUVOJE VERTINIMAS .....	75
3.1. Tiesioginių užsienio investicijų plėtros veiksnių Lietuvoje vertinimo tyrimo metodologija... 75	
3.2. Tiesioginių užsienio investicijų plėtrą lemiančių veiksnių Lietuvoje tyrimo rezultatai .....	92
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI .....	104
SANTRAUKA .....	108
SUMMARY .....	109
MOKSLINĖS LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	110
INFORMACINIŲ ŠALTINIŲ SĄRAŠAS.....	116
PRIEDAI .....	119

## SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

LR- Lietuvos Respublika

EBPO - Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija

MTEP- mokslinių tyrimų ir eksperimentinė plėtra

TUI- tiesioginės užsienio investicijos

ES- Europos Sąjunga

AB- Akcinė bendrovė

BVP- bendrasis vidaus produktas

PVM- pridėtinės vertės mokestis

NVS- Nepriklausomų valstybių sandrauga

EUR- euras

SAW- (*angl. Simple Additive Weighting*) kriterijų reikšmių ir jų reikšmingumų sandaugų metodas

VŠĮ- viešoji įstaiga

LEPA- Lietuvos ekonominės plėtros agentūra

PTUII- patrauklumo tiesioginėms užsienio investicijoms indeksas

LEZ- laisvoji ekonominė zona

MTTP- moksliniai tyrimai ir technologijų plėtra

## LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė Tiesioginių užsienio investicijų apibrėžimų palyginimas .....	13
2 lentelė Tarptautinio kapitalo judėjimo teorijų privalumai ir trūkumai.....	23
3 lentelė Tiesioginių užsienio investicijų motyvai .....	25
4 lentelė Tiesioginių užsienio investicijų formų palyginimas.....	29
5 lentelė Pagrindinių tiesioginių užsienio investicijų plėtrą lemiančių veiksnių palyginimas.....	31
6 lentelė Tiesioginių užsienio investicijų plėtrą lemiantys veiksniai .....	34
7 lentelė Tiesioginių užsienio investicijų poveikis šalies ekonomikai.....	41
8 lentelė Sukaupėtų tiesioginių užsienio investicijų dinamika Lietuvoje 1997-2009 metais .....	49
9 lentelė Lietuvos investicinės aplinkos SSGG analizė .....	54
10 lentelė Pagrindiniai mokesčiai (PVM, pelno bei pajamų) 2008 ir 2009 metais Baltijos valstybėse, %.....	64
11 lentelė Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių palyginimas pagal valdžios atskaitingumą .....	66
12 lentelė Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių palyginimas pagal politinį stabilumą .....	67
13 lentelė Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių palyginimas pagal valdymo efektyvumą .....	67
14 lentelė Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių palyginimas pagal reguliavimo kokybę .....	67
15 lentelė Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių palyginimas pagal teisės normų efektyvumą .....	68
16 lentelė Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių palyginimas pagal korupcijos kontrolę .....	68
17 lentelė Procedūrų skaičius, laikas bei kaina, siekiant įkurti ir įregistruoti įmonę Lietuvoje ir kitose Baltijos valstybėse.....	69
18 lentelė Lietuvos reitingai pagal verslo plėtojimo lengvumą, 2009 ir 2010 metais .....	69
19 lentelė Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių reitingai pagal verslo plėtojimo lengvumą 2010 metais .....	70
20 lentelė Lietuva ir kitos Baltijos valstybės pagal transporto infrastruktūros kokybę 2009-2010 metais .....	72
21 lentelė Populiacija Lietuvoje ir kitose Baltijos valstybėse.....	73
22 lentelė Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių palyginimas pagal technologinį lygį 2009-2010 m.....	73
23 lentelė Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių palyginimas pagal inovacijų taikymą 2009-2010 metais .....	74
24 lentelė Ekspertų pasiskirstymas pagal atstovaujamas institucijas.....	77
25 lentelė Ekspertų pasiskirstymas pagal pareigas .....	77
26 lentelė Ekspertų pasiskirstymas pagal turimą darbo patirtį.....	78
27 lentelė Ekspertų pasiskirstymas pagal turimą mokslinį laipsnį.....	78
28 lentelė Ekspertų pasiskirstymas pagal atstovaujamus regionus .....	79
29 lentelė Ekspertinio vertinimo duomenų analizės lentelė (rangavimo metodas).....	80
30 lentelė Tiesioginių užsienio investicijų plėtrą lemiančių veiksnių ir jų grupių Kendalo W testo rezultatai.....	82
31 lentelė Skalės (6-12 anketos klausimai) Cronbacho Alfa (Cronbach's Alpha) koeficientai.....	83
32 lentelė Skalės (6-12 anketos klausimai) Spearman Brown'o padidinto patikimumo koeficientas	84
33 lentelė Skalės klausimų grupių (6-12 anketos klausimų) apibendrinta aprašomoji statistika.....	85
34 lentelė Skalės klausimų (13.1-13.10 anketos klausimų) apibendrinta aprašomoji statistika .....	86
35 lentelė Rodikliai, naudojami patrauklumo tiesioginėms užsienio investicijoms indekso (PTUII) skaičiavime.....	87
36 lentelė Tiesioginių užsienio investicijų plėtrą Lietuvos regionuose lemiančių veiksnių ir jų grupių Kendalo W testo rezultatai .....	89
37 lentelė Ekspertinio vertinimo duomenų analizės lentelė (porinio palyginimo metodas).....	91
38 lentelė Tiesioginių užsienio investicijų plėtrą lemiančių veiksnių ir jų grupių svorio (reikšmingumo) koeficientai (šalies lygiu) .....	92

## LENTELIŲ SĄRAŠAS (TĘSINYS)

39 lentelė Perskaičiuoti tiesioginių užsienio investicijų plėtrą lemiančių veiksnių ir jų grupių svorio (reikšmingumo) koeficientai (PTUII sudarymui) .....	94
41 lentelė Lietuvos apskričių PTUII ir rangai 2009 metais .....	96
42 lentelė Lietuvos apskričių patrauklumo tiesioginėms užsienio investicijoms 2009 metais ranginio vertinimo, naudojant skirtingus svorio koeficientų nustatymo scenarijus, suderinamumas .....	97
43 lentelė Lietuvos apskričių patrauklumo tiesioginėms užsienio investicijoms kaita 2004-2009 metais .....	97
44 lentelė Tiesioginių užsienio investicijų plėtros būdų vertinimas .....	101
45 lentelė Sektorių porinio palyginimo rezultatai .....	102

## PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. Užsienio investicijų klasifikacija.....	15
2 pav. Tiesioginių užsienio investicijų sandara.....	16
3 pav. Tarptautinių ekonominių santykių formos .....	18
4 pav. Pagrindiniai bendrai įmonei būdingi požymiai .....	29
5 pav. Tiesioginių užsienio investicijų veiksniai .....	36
6 pav. Mokestiniai ir nemokestiniai veiksniai, lemiantys tiesioginių užsienio investicijų sprendimus.....	37
7 pav. Tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą lemiantys veiksniai .....	39
8 pav. Tiesioginių užsienio investicijų plėtrą lemiančių veiksnių vertinimo modelis .....	45
9 pav. Veiksnių ir rodiklių sistema, naudojama tiesioginių užsienio investicijų plėtros vertinimui tarptautiniu, šalies bei regioniniu lygiu .....	48
10 pav. Tiesioginės užsienio investicijos Lietuvoje 1997- 2009 metais (metų pradžioje) .....	50
11 pav. Tiesioginės užsienio investicijos pagal šalis (2009 04 01), mlrd. Lt.....	51
12 pav. Tiesioginės užsienio investicijos pagal ekonomines veiklos rūšis, 2009 04 01, %.....	51
13 pav. TUI pasiskirstymas pagal apskritis Lietuvoje 2006-2009 metais, mlrd. Lt .....	53
14 pav. TUI Lietuvoje ir kitose Baltijos valstybėse 2000-2008 metais mln. EUR .....	59
15 pav. BVP augimas Lietuvoje ir kitose Baltijos valstybėse, % .....	60
16 pav. Infliacija Lietuvoje ir kitose Baltijos valstybėse, % .....	61
17 pav. Nedarbo lygis Lietuvoje ir kitose Baltijos valstybėse, %.....	62
18 pav. Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių bendra mokesčių našta % nuo BVP, 2008 metais .....	64
19 pav. Vidutinis darbo užmokestis Lietuvoje ir kitose Baltijos valstybėse, EUR.....	71
20 pav. Lietuvos apskričių patrauklumo tiesioginėms užsienio investicijoms kitimas 2004-2009 metais .....	98
21 pav. Lietuvos apskričių patrauklumas tiesioginėms užsienio investicijoms pagal makroekonomines sąlygas 2004-2009 metais .....	99
22 pav. Lietuvos apskričių patrauklumas tiesioginėms užsienio investicijoms pagal verslo sąlygas 2004-2009 metais .....	99
23 pav. Lietuvos apskričių patrauklumas tiesioginėms užsienio investicijoms pagal socio-geografinius veiksnius 2004-2009 metais .....	100
24 pav. Lietuvos apskričių patrauklumas tiesioginėms užsienio investicijoms pagal mokslinės-technologinės aplinkos sąlygas 2004-2009 metais.....	100

## ĮVADAS

**Temos aktualumas.** Dabartinėmis ekonominių procesų globalizacijos sąlygomis užsienio investicijų ir tarptautinio kapitalo judėjimo procesai daro vis didesnę įtaką tarptautinei prekių, paslaugų ir technologijų srautų kaitai. Kaip įprasta, šalys, pritraukiančios daugiau užsienio kapitalo, vertinamos geriau nei šalys, kuriose tiesioginių užsienio investicijų yra mažai. Nepaisant to, kad pagrindinis vaidmuo tenka labiausiai išsivysčiusioms valstybėms, tačiau ir nedidelės šalys, kaip Lietuva, siekiančios turėti efektyviai funkcionuojančios rinkos ekonomiką, negali likti nuošalyje. Pereinamosios ekonomikos šalims, tame tarpe ir Lietuvai, tiesioginės užsienio investicijos yra vienas svarbiausių ūkio plėtros veiksnių.

Dėl tiesioginių užsienio investicijų gali būti gauta daug įvairių rezultatų, reikšmingų plėtojant ekonominį potencialą, kuriant gerovę, keliant darbo našumą ir produktyvumą, gerinant socialinę ir ekonominę gyvenimo aplinką, ekologinę situaciją, kartu visapusiškai gerinant gyvenimo kokybę. Šiuo aspektu yra pabrėžtina tiesioginių užsienio investicijų skatinimo ir plėtojimo svarba modernizuojant šiuolaikinę visuomenę bei jos ekonominę sistemą.

Apskritai į Lietuvą investicijų pritraukiama nedaug. Dar blogiau, kad ateinančios investicijos nedaug prisideda prie aukštųjų technologijų plėtros. Užsienio investuotojų motyvai renkantis šalį savo investicijoms yra įvairūs: ieškoma naujų didelių rinkų, siekiama gamybos efektyvumo (darbo jėgos ir kitų sąnaudų požiūriu), įvertinama, ar yra gamtinių resursų, ar yra galimybės didinti turtą. Ne visoms ūkio šakoms tie motyvai vienodai svarbūs. Lietuvos padėtis pagal du iš šių motyvų yra bloga: rinka maža (jei nesinaudoti visa ES rinka), gamtinių resursų dar mažiau. Efektyvumo požiūriu Lietuvą lenkia daugelis šalių, nors nišų rasti galima. Investicijos į bankus, prekybą, telekomunikacijas ir nekilnojamąjį turtą duoda žymius turto prieaugius. Yra taip pat norinčiųjų investuoti į monopolinius infrastruktūros objektus, nes jie garantuotai duoda pelną ir paprastai negali bankrutuoti. Tačiau būtent to siekia ir Lietuvos verslininkai, todėl užsienio investuotojai susiduria su nematomomis kliūtimis.

Tai, kad šiuo metu į Lietuvą tiesioginių užsienio investicijų pritraukiama nedaug, skatina analizuoti valstybės ekonominę politiką, skatinant tiesioginių užsienio investicijų atėjimą į šalį bei vertinti tiesioginių užsienio investicijų plėtrą lemiančius veiksnius. Kompleksinis tiesioginių užsienio investicijų plėtrą lemiančių veiksnių įvertinimas tampa Lietuvos patrauklumo tiesioginėms užsienio investicijoms didinimo prielaida.

**Problemų ištyrimo lygis.** Teigiamas tiesioginių užsienio investicijų vertinimas ir jų įvardijimas vienu svarbiausių ekonominio augimo veiksnių lemia šios srities tyrimų gausą. Pasaulio mokslininkai bei ekonomistai nagrinėja įvairius tiesioginių užsienio investicijų aspektus ir problemas. Tiesioginių užsienio investicijų apskaitos srityje dirba Lietuvos statistikos departamentas,



Europos Sąjungos statistikos agentūros „Eurostat“ ir Tarptautinio valiutos fondo darbo grupės, G. Samuolis ir kiti. Tarptautinio investavimo formų pasirinkimo aspektais diskutuojama S.Canner, A. Miečinskienės, J. Schuijer ir kitų autorių darbuose. Dauguma mokslininkų nagrinėja tiesioginių užsienio investicijų naudos priimančiai šaliai ir poveikio šalies ekonomikai aspektus K.Kalašinskaitė, M. Tvaronavičienė, W. Wijeweera, R. Vilano, B. Dolley, A.Miškinis, E. Lukoševičiūtė, M. Pirtea. C. Corduneanu, B. Dima, L. Milas, A.Z. Baharumshah, S.W. Almasaied, R. Ginevičius ir kiti.

Tuo tarpu užsienio kapitalo pritraukimo problemos yra kitas tiesioginių užsienio investicijų aspektas. Tiesioginių užsienio investicijų atėjimo į šalį problemas nagrinėja J. H. Dunning, S. H. Hymer, R. Coase, A. Miečinskienė, R. Vernon, M. Tvaronavičienė, V. Grybaitė, R. Jucevičius, M. A. Dulupcu, A. Navoi, O. Demirel. Tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą lemiančius veiksnius išsamiai nagrinėja P. Buckley ir M. Casson, D. J. Lecraw, J. Clegg ir S. Scott- Green, L. esmini, F. Noorbakhsh ir A. Paloni, M. Habib ir L. Zurawicki , P. Nunnenkamp, A. Miečinskienė, R. Ginevičius ir M. Tvaronavičienė, N. M. Jesen L, M. C. Ruane, D. Dumludag ir kiti.

**Darbo objektas-** tiesioginių užsienio investicijų plėtrą lemiantys veiksniai.

**Darbo tikslas-** išanalizavus tiesioginio investavimo procesus Lietuvoje, įvertinti tiesioginių užsienio investicijų plėtrą į Lietuvos ekonomiką lemiančius veiksnius.

#### **Darbo uždaviniai:**

Siekiant užsibrėžto tikslo, yra nagrinėjami tokie uždaviniai:

1. Remiantis moksline literatūra, atlikti tiesioginių užsienio investicijų sampratos teorinį nagrinėjimą- tuo sukuriant pagrindą tiesioginių užsienio investicijų plėtros analizei.
2. Išnagrinėti tiesioginių užsienio investicijų judėjimo prielaidas, įvertinant tarptautinio kapitalo judėjimo teorijas ir tiesioginių užsienio investicijų plėtrą lemiančius veiksnius.
3. Atlikti tiesioginių užsienio investicijų poveikio šalies ekonomikai teorinę analizę.
4. Išnagrinėti tiesioginio investavimo procesus šalies ir regioniniu lygiu.
5. Atlikti Lietuvos investicinės aplinkos SSGG analizę.
6. Atlikti Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių palyginamąją analizę pagal tiesioginių užsienio investicijų plėtrą lemiančius veiksnius.
7. Siekiant nustatyti ir įvertinti svarbiausius tiesioginių užsienio investicijų plėtrą lemiančius veiksnius, atlikti ekspertų apklausą.
8. Įvertinti atskirų Lietuvos regionų investicinės aplinkos patrauklumą pagal sukurta patrauklumo tiesioginėms užsienio investicijoms indeksą.

### **Tyrimo hipotezės:**

- Svarbiausi veiksniai, lemiantys TUI plėtrą Lietuvoje yra instituciniai veiksniai.
- TUI Lietuvoje padėtų pritraukti mokesčių mažinimas ir mokestinių lengvatų taikymas.

### **Darbo struktūra.** Darbą sudaro 3 pagrindinės dalys.

Pirmoje darbo dalyje atliekamas tiesioginių užsienio investicijų sampratos ir struktūros teorinis nagrinėjimas - tuo sukuriant pagrindą TUI plėtros analizei. Įvertinant tarptautinio kapitalo judėjimo teorijas, tiesioginių užsienio investicijų motyvus bei TUI plėtrą lemiančius veiksnius, analizuojama tiesioginių užsienio investicijų judėjimo prielaidos. Taip pat atliekama TUI poveikio šalies ekonomikai teorinė analizė bei suformuojama tiesioginių užsienio investicijų plėtrą lemiančių veiksnių vertinimo modelis.

Antroje darbo dalyje sudaroma veiksnių ir rodiklių sistema, naudojama tiesioginių užsienio investicijų plėtros vertinimui tarptautiniu, šalies bei regioniniu lygiu, įvertinama TUI tendencijos Lietuvoje, atliekama Lietuvos investicinės aplinkos SSGG analizė bei Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių palyginamoji analizė pagal TUI plėtrą lemiančius veiksnius.

Trečioje darbo dalyje siekiant nustatyti ir įvertinti svarbiausius TUI plėtrą lemiančius veiksnius atliekama ekspertų apklausa. Taip pat įvertinama Lietuvos regionų investicinės aplinkos patrauklumas pagal sukurta patrauklumo tiesioginėms užsienio investicijoms indeksą.

Darbo pabaigoje formuluojamos išvados, atitinkančios darbo uždavinius ir apibendrinančios jo rezultatus. Taip pat pateikiami pasiūlymai.

**Tyrimo metodai.** Sisteminė mokslinės literatūros ir statistinių duomenų analizė ir sintezė; palyginamoji Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių analizė, pagal tiesioginių užsienio investicijų plėtrą lemiančius veiksnius; Lietuvos investicinės aplinkos SSGG analizė; ekspertinio vertinimo bei matematinio ir statistinio apdorojimo metodai (naudojant SPSS 18 (*Statistical Package for Social Sciences*) programinį paketą ir Microsoft Excel). Sudarant patrauklumo tiesioginėms užsienio investicijoms indeksą taip pat buvo naudojamas daugiakriterinės analizės- kriterijų reikšmių ir jų reikšmingumų sandaugų metodas (*angl. Simple Additive Weighting – SAW*).

**Darbe naudoti literatūros šaltiniai.** Rašant darbą buvo naudotasi Lietuvos ir užsienio autorių mokslinė literatūra bei straipsniais, Lietuvos Respublikos įstatymais (LR investicijų įstatymu, LR laisvųjų ekonominių zonų įstatymu, LR pelno mokesčio įstatymu), VŠĮ „Investuok Lietuvoje“, Lietuvos Respublikos statistikos departamento duomenimis, Europos Sąjungos statistikos agentūros „Eurostat“ duomenimis. Taip pat naudotasi Pasaulio banko apžvalga „Verslas 2010-aisiais“ (*angl. „Doing Business in 2010“*), Tarptautinio valiutos fondo ataskaitomis, Baltijos šalių apžvalgomis bei Pasaulio ekonomikos forumo „Globalaus konkurencingumo 2009-2010 metų ataskaita“ (*angl. „The Global Competitiveness Report 2009-2010“*).

**Praktinė ir teorinė darbo reikšmė.** Teorinę darbo reikšmę lemia sukurtas patrauklumo tiesioginėms užsienio investicijoms indeksas (PTUII). Jis yra išreikštas tiesine lygtimi, kurią sudaro identifikuotų TUI pritraukimą lemiančių veiksnių suma, kiekvieną veiksnį ir jų grupę įvertinus svorio koeficientu. Tuo tarpu praktinę darbo reikšmę lemia, patrauklumo tiesioginėms užsienio investicijoms indekso (PTUII) pritaikymas įvertinant Lietuvos apskričių investicinės aplinkos patrauklumą 2004-2009 metais. Regionų patrauklumo tiesioginėms užsienio investicijoms vertinimo indeksu ypatumas tas, kad indeksas apima daug regiono patrauklumą tiesioginėms užsienio investicijoms lemiančių veiksnių ir įgalina viena reikšme vertinti daugiaspektę problemą, kartu apibendrinant ekspertų apklausos metu gautą informaciją bei rodiklių reikšmes.

**Darbo apribojimai ir sunkumai.** Atliekant ekspertų apklausą buvo susidurta su šiais sunkumais: kai kurie ekspertai sunkiai sutiko arba atsisakė dalyvauti apklausoje, motyvuodami laiko stoka. Siekiant sudaryti patrauklumo tiesioginėms užsienio investicijoms indeksą (PTUII) ir renkant informaciją apie Lietuvos regionų patrauklumą tiesioginėms užsienio investicijoms lemiančių veiksnių rodiklius, susidurta su tokiais sunkumais: dalies rodiklių Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės iš viso neskaičiuoja ar nepateikia, todėl sudarant patrauklumo tiesioginėms užsienio investicijoms indeksą buvo apsiribojama mažesniu rodiklių skaičiumi.

**Darbo struktūros paaškinimas.** Darbo apimtis – 99 puslapiai, pateikta 45 lentelės, 24 paveikslai, pateikiama 8 priedai. Panaudota 101 literatūros šaltinis.

# 1. TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ TEORINIAI ASPEKTAI

Dažniausiai užsienio investicijos iš vienos šalies į kitą perkeliamos tiesioginių užsienio investicijų forma, sukuriant ilgalaikius bendradarbiavimo santykius tarp tiesioginio užsienio investuotojo šalies bei investicijas priimančios šalies. Tiesioginės užsienio investicijos ir tarptautinio kapitalo judėjimo procesai dabartinėmis ekonomikos globalizacijos sąlygomis daro vis didesnę įtaką šalių ekonomikai, tarptautinei prekių, paslaugų ir technologijų srautų kaitai. Jos dažnai apibrėžiamos kaip vienas pagrindinių ūkio plėtros ir ekonominio augimo veiksnių. Toks požiūris į tiesiogines užsienio investicijas diktuoja atitinkamą ekonominę politiką užsienio kapitalo atžvilgiu: daugelis šalių visokeriopa skatino ir skatina tarptautinio kapitalo skverbimą.

Siekiant sukurti pagrindą tiesioginių užsienio investicijų plėtros analizei, šioje darbo dalyje atliekama teorinis tiesioginių užsienio investicijų sampratos ir struktūros nagrinėjimas. Įvertinant tarptautinio kapitalo judėjimo teorijas, tiesioginių užsienio investicijų motyvus ir formas bei tiesioginių užsienio investicijų plėtrą lemiančius veiksnius, analizuojama tiesioginių užsienio investicijų judėjimo prielaidos. Taip pat atliekama TUI poveikio šalies ekonomikai teorinė analizė. Šios darbo dalies pabaigoje yra sudaromas tiesioginių užsienio investicijų plėtrą lemiančių veiksnių vertinimo modelis.

## 1.1. Tiesioginių užsienio investicijų samprata ir esmė

Ekonomiškai išsivysčiusių šalių praktika rodo, kad viena pagrindinių prielaidų ekonomikai efektyviai funkcionuoti yra mobili, subalansuota ūkio struktūra. Atskirų ūkio subjektų bei šalių ekonominė veikla didele dalimi charakterizuojama investicijų apimtimi ir formomis (G. Samuolis, 2002, p.11). Tam, kad būtų galima atskleisti tiesioginių užsienio investicijų reikšmę šalies ekonomikai, reikia apibrėžti kas tai yra tiesioginės užsienio investicijos ir kokia jų esmė.

Tiesioginių užsienio investicijų sampratą savo darbuose nagrinėjo daugelis mokslininkų: P.R. Krugman; M.Obstfeld (2000), D. Accolley (2003), H. Michi; S. Cagatay; O. Koska (2005), E.W.K. Tsang; S.L.Pauls (2007), R.M. Quazi (2007), A. Navoi (2008), A. M. Adam; G. Tweneboah (2009), J. Wiechoczek (2009). Šių autorių bei Tarptautinio valiutos fondo (ang. IMF) (1993), Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (ang. OECD) (1999) ir Lietuvos Respublikos investicijų įstatyme (1999) suformuluotos tiesioginių užsienio investicijų sąvokos pateikta 1 lentelėje:

**Tiesioginių užsienio investicijų apibrėžimų palyginimas**

<b>Autorius (-iai)</b>	<b>Metai</b>	<b>Sąvoka</b>
IMF	1993,- P. 86	<b>Tiesioginė užsienio investicija</b> - tai tokia investicija, kurios pagrindu susiklosto ilgalaikiai ekonominiai santykiai ir interesai tarp tiesioginio užsienio investuotojo ir tiesioginio investavimo įmonės.
Lietuvos Respublikos Investicijų įstatymas	1999	<b>Tiesioginės užsienio investicijos</b> – investicijos ūkio subjektui steigti bei įregistruoto ūkio subjekto kapitalui ar jo daliai įsigyti, taip pat reinvesticijos, paskolos ūkio subjektams, kuriuose investuotojui priklauso kapitalas ar jo dalis, subordinuotos paskolos, jei investuojama siekiant užmegzti arba palaikyti ilgalaikius tiesioginius investuotojo ir ūkio subjekto, į kurią investuojama, ryšius ir investuojant įsigyta kapitalo dalis suteikia investuotojui galimybę kontroliuoti arba daryti nemažą įtaką ūkio subjektui.
OECD	1999,- P. 7	<b>Tiesioginės užsienio investicijos</b> -tai tiesioginiai kapitalo srautai į šalį, kurie padeda suformuoti ilgalaikius santykius tarp tiesioginio užsienio investuotojo ir įmonės bei reikšmingą tos įmonės valdymui įtakos laipsnį. 10 procentų balsų pripažįstama kaip žemutinė riba, nuo kurios tiesioginis užsienio investuotojas turi galimybę dalyvauti valdant tiesioginio investavimo įmonę.
P.R. Krugman; M.Obstfeld	2000, - P. 169	<b>Tiesioginės užsienio investicijos</b> - tai tarptautinis kapitalo perkėlimas siekiant įkurti įmonę ir ją kontroliuoti.
D. Accolley	2003,- P. 5	<b>Tiesioginės užsienio investicijos</b> - tai iš užsienio į kitoje šalyje esamus ar kuriamus objektus, skirtus gamybinei ar negamybinei veiklai plėtoti įdedamas (investuojamas) kapitalas.
H. Michi; S. Cagatay; O. Koska	2005,- P. 680	<b>Tiesioginės užsienio investicijos</b> - tai tarptautinio bendradarbiavimo tarp įmonių forma, kontroliuojant šalies šeimininkės įmones.
E.W.K. Tsang; S.L.Paul	2007,- P. 1157	<b>Tiesioginės užsienio investicijos</b> - tai tiesioginiai kapitalo srautai iš vienos šalies į kitą.
R.M. Quazi	2007,- P. 1	<b>Tiesioginės užsienio investicijos</b> - tai ilgalaikiai kapitalo įdėjimai kreditų ar nuosavybės teisės forma į užsienio įmonę, kontroliuojamą investuotojo.
A. Navoi	2008,- P. 81	<b>Tiesioginės užsienio investicijos</b> - tai tokia investicija, kai susiklosto ilgalaikiai ekonominiai santykiai ir interesai tarp tiesioginio užsienio investuotojo ir tiesioginio investavimo įmonės.
A. M. Adam; G. Tweneboah	2009,- P. 181	<b>Tiesioginės užsienio investicijos</b> - tai investicijos, kurios išugdo ilgalaikį susidomėjimą įmone, veikiančia už investuotojo ekonomikos ribų.
J. Wiechoczek	2009,- P. 189	<b>Tiesioginės užsienio investicijos</b> - tai kapitalo įdėjimai, ketinant įgyti tiesioginę įtaką kompanijos į kurią yra investuojama veiklai.

Šaltinis: sudaryta autorės

Kaip matyti iš pirmos lentelės tiesioginių užsienio investicijų sąvoka įvairių autorių apibūdinama skirtingai. Bendrąja prasme tiesioginės užsienio investicijos gali būti apibrėžtos kaip iš užsienio į kitoje šalyje esamus ar kuriamus objektus, skirtus gamybinei ar negamybinei veiklai plėtoti, įdedamas (investuojamas) kapitalas (D. Accolley, 2003, p. 5). Tuo tarpu R. M. Quazi (2007, p. 1); A. Navoi (2008, p. 81) ir A. M. Adam; G. Tweneboah (2009, p. 181) tarsi papildo D. Accolley (2003, p.5) pateiktą tiesioginių užsienio investicijų apibrėžimą, teigdami, kad tiesioginės užsienio investicijos pasižymi dar ir tuo, kad dėl jų susiformuoja ilgalaikiai santykiai tarp užsienio investuotojo ir tarp objekto į kurią yra investuojama. A. M. Adam; G. Tweneboah (2009, p. 181) susiformuojančius ilgalaikius santykius ir interesus tarp tiesioginio investuotojo ir tiesioginio investavimo įmonės apibūdina šiais faktoriais: dalyvavimu įmonės valdyje ir politikos formavime, ilgalaikių paskolų teikimu mažesne nei rinkos kaina, gamybiniais (materialiniais) srautais ir operacijomis tarp įmonių bei keitimusi valdymo ir technologine informacija.

P. R. Krugman; M. Obstfeld (2000, p. 169), H. Michi, S. Cagatay, O. Koska (2005, p. 680) bei J. Wiechoczek (2009, p. 189) priešingai nei kitų aptartų autorių pateiktuose tiesioginių užsienio

investicijų apibrėžimuose akcentuojama, kad tiesioginis investuotojas įgyja tiesioginę įtaką įmonės į kurią yra investuojama veiklai ir ją kontroliuoja, tačiau nėra pabrėžiama, kad tokio investavimo pagrindu susiformuoja ilgalaikiai santykiai ir interesai tarp tiesioginio užsienio investuotojo ir tiesioginio investavimo įmonės. E. W. K. Tsang; S. L. Paul (2007, p. 1157) teigimu, tiesioginės užsienio investicijos visada pasireiškia tuo, kad investicijų subjektas pradeda tam tikrą verslą ir jį toliau plėtoja kitoje šalyje. Priešingai nei visi kiti aptarti autoriai E. W. K. Tsang; S. L. Paul (2007, p. 1157) tiesiogines užsienio investicijas supranta kaip tiesioginius kapitalo srautus iš užsienio, pasireiškiančius kaip laike vykstantį procesą. B. Melniko (2006, p. 70) teigimu, tiesioginis užsienio investavimas kaip procesas pasižymi tuo, kad pačių investicijų darymo metu yra formuojama nauja tarptautinio verslo kokybė, pasireiškianti naujų produktų kūrimu ir skleidimu, naujų rinkų kūrimu, plėtojimu bei panaudojimu, naujų technologijų kūrimu, įgyvendinimu ir skleidimu, taip pat pažangios patirties sukaupimu, panaudojimu, pritaikymu bei paskleidimu. Pabrėžtina, kad tiesioginių užsienio investicijų eigai yra būdingi įvairialypiai jungimosi procesai, pasižymintys ir įvairiais integracijos požymiais. Taigi galima teigti, kad tiesioginis užsienio investavimas kaip procesas akumuliuoja savyje įvairiai pasireiškiančią organizacijų integraciją ir organizacijų tinklų formavimąsi, o tai reiškia, kad šie integraciniai procesai kartu tampa pačioms tiesioginėms užsienio investicijoms būdingu esminiu požymiu. Pasak B. Melniko (2006, p. 70) tarp tiesioginio užsienio investavimo eigoje vykstančių integracijos procesų ypač pažymėtini tokie:

- „Vertikaliosios“ integracijos procesai, išreiškiantys tai, kad tiesioginio užsienio investavimo eigoje į bendrą sistemą yra sujungiama skirtinga veikla pasižymintys subjektai, veikiantys skirtingose šalyse ir orientuoti į skirtingų, tačiau tarpusavyje susietų ir vienas kitą papildančių produktų kūrimą bei skleidimą.
- „Horizontalios“ integracijos procesai, išreiškiantys tai, kad tiesioginio užsienio investavimo eigoje į bendrą sistemą yra sujungiami identiška veikla pasižymintys subjektai, veikiantys skirtingose šalyse ar regionuose, tačiau orientuoti į tarpusavio pakeičiamumu pasireiškiančių arba visiškai identiškų produktų kūrimą (gamybą) skleidimą ir realizavimą.
- „Diversifikacinės“ integracijos procesai, išreiškiantys tai, kad tiesioginio užsienio investavimo eigoje į bendrą sistemą yra sujungiami skirtingose šalyse ar regionuose veikiantys tarpusavyje nesusieti ir tarpusavyje nesusietus produktus, kuriantys, skleidžiantys ir realizuojantys subjektai.

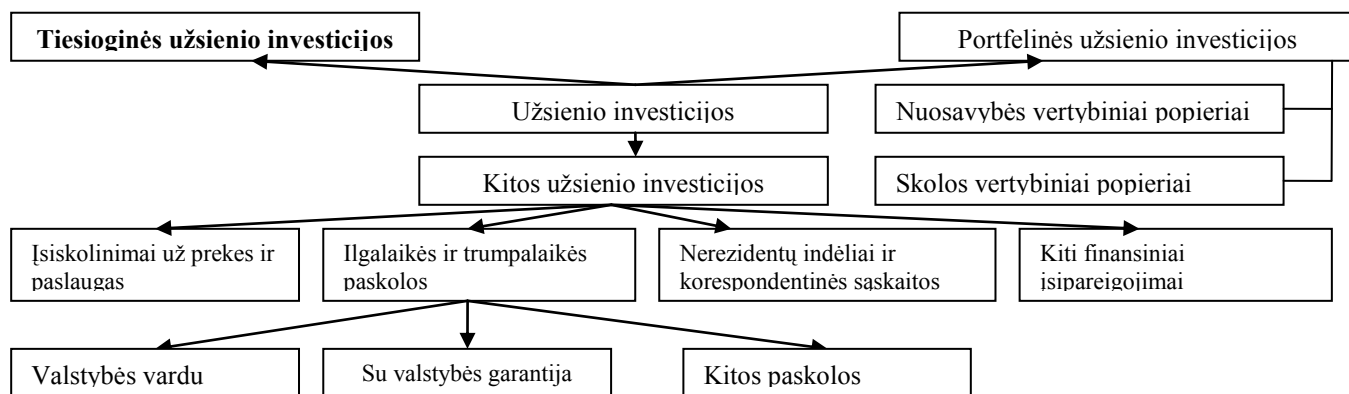
Dabartinė visuotinai naudojama tiesioginių užsienio investicijų sąvoka suformuluota Tarptautinio valiutos fondo (eng. IMF) (1993, p. 86) Mokėjimų balanso vadove ir Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (eng. OECD) (1999, p. 7) Tiesioginių užsienio investicijų apibrėžimo gairėse. Pagal Tarptautinio valiutos fondo ir Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros

organizacijos pateiktus apibrėžimus tiesiogine užsienio investicija yra laikoma tokia investicija, kurios pagrindu susiformuoja ilgalaikiai ekonominiai finansiniai santykiai ir interesai tarp tiesioginio užsienio investuotojo ir tiesioginio investavimo įmonės. EBPO (eng. OECD) rekomendacijose 10 procentų balsų pripažįstama kaip žemutinė riba, nuo kurios tiesioginis užsienio investuotojas turi galimybę dalyvauti valdant tiesioginio investavimo įmonę.

Lietuvos Respublikos investicijų įstatyme (1999) tiesioginės investicijos apibrėžiamos kaip investicijos ūkio subjektui steigti bei įregistruoto ūkio subjekto kapitalui ar jo daliai įsigyti, taip pat reinvesticijos, paskolos ūkio subjektams, kuriuose investuotojui priklauso kapitalas ar jo dalis, subordinuotos paskolos, jei investuojama siekiant užmegzti arba palaikyti ilgalaikius tiesioginius investuotojo ir ūkio subjekto, į kurią investuojama, ryšius ir investuojant įsigyta kapitalo dalis suteikia investuotojui galimybę kontroliuoti arba daryti nemažą įtaką ūkio subjektui. Nesunku pastebėti, kad priešingai nei kituose pirmoje lentelėje pateiktuose tiesioginių užsienio investicijų apibrėžimuose, Lietuvos Respublikos investicijų įstatyme pateiktame apibrėžime atsispindi tiesioginių užsienio investicijų sandara.

R. L. Arcast (2009, p.37) teigimu kitas būdas atskleisti tiesioginių užsienio investicijų sampratą – identifikuoti tai, kas nėra priskiriama tiesioginėms užsienio investicijoms. Autorius pažymi, kad tiesioginės užsienio investicijos neapima portfelinių užsienio investicijų. Pasak G. Davulio (2003, p. 306) portfelinė užsienio investicija- tai tokia investicija į obligacijas ir kitus finansinius aktyvus, kuri nesuteikia investuotojui teisės kontroliuoti ūkio subjektą, į kurią investuojama, arba daryti jam didelę įtaką. Pagrindinis skirtumas tarp tiesioginių ir portfelinių užsienio investicijų yra tas, jog pastarosios nesuteikia investuotojui įmonės, į kurią investuojama, valdymo teisės. Užsienio investicija, mažesnė nei 10 procentų balsų, priskiriama ne tiesioginėms investicijoms, o investicijų portfeliui.

Taigi visas užsienio investicijas galima suskirstyti į tris dalis: tiesiogines, portfelines ir kitas užsienio investicijas. Apibendrintai užsienio investicijų klasifikacija pateikiama 1 paveiksle:



Šaltinis: sudaryta autorės pagal SAMUOLIS, G. Tiesioginių užsienio investicijų apskaitos tobulinimas. Daktaro disertacijos santrauka. 2002, p. 14.

**1 pav. Užsienio investicijų klasifikacija**

Tiesioginės ir portfelinės užsienio investicijos skiriamos pagal užsienio investuotojo įtaką investavimo objektui. Tuo tarpu kitomis užsienio investicijomis laikomi visi finansiniai ryšiai su užsieniu, kurie nepriskiriami nei tiesioginėms, nei portfelinėms investicijoms. Kaip matyti iš pirmo paveikslo tai gali būti ilgalaikės ir trumpalaikės paskolos (paskolos, gautos valstybės vardu ir su valstybės garantija bei kitos paskolos), užsienio juridinių ir fizinių asmenų indėliai bankuose bei kiti panašūs finansiniai įsipareigojimai.

Detali tiesioginių užsienio investicijų sandara pateikiama 2 paveiksle:



Šaltinis: sudaryta autorės pagal: Lietuvos statistikos departamentas (2009), Tiesioginių užsienio investicijų tyrimo kokybės aprašas, prieiga per internetą:

[http://www.stat.gov.lt/uploads/docs/TUI\\_kokyb\\_apr\\_1.doc?PHPSESSID=bbee8f6da8349e749752347919bda9d3](http://www.stat.gov.lt/uploads/docs/TUI_kokyb_apr_1.doc?PHPSESSID=bbee8f6da8349e749752347919bda9d3)

## 2 pav. Tiesioginių užsienio investicijų sandara

Tiesioginėms užsienio investicijoms priskiriamas ne tik pirminis kapitalo investavimas, bet ir visos vėlesnės ekonominės operacijos tarp investuotojo ir tiesioginio investavimo įmonės t.y.:<sup>1</sup>

- Tiesioginiam užsienio investuotojui tenkanti įmonės nuosavo kapitalo dalis (atsižvelgiant į turimus balsus, t. y. į turimą įmonės įstatinio kapitalo dalį);
- Reinvesticijos – tiesiogiai užsienio investuotojui priklausanti pelno (nuostolio) dalis, ataskaitiniu laikotarpiu nepaskirstyta dividendų forma, o yra likusi įmonėje;
- Tiesioginio užsienio investuotojo investavimo įmonei suteiktos ilgalaikės ir trumpalaikės paskolos. Paskolos, gautos Lietuvos valstybės vardu ir su valstybės garantija, nėra tiesioginės užsienio investicijos.
- Kitas įmonės kapitalas – tai tiesioginio užsienio investuotojo ir tiesioginio investavimo įmonės prekybos skolos, priskaičiuoti, bet neišmokėti dividendai, privilegijuotos akcijos, kurios nesuteikia teisių į turtą likviduojant įmonę, palūkanos už paskolas ir t. t.

Norint atskleisti tiesioginių užsienio investicijų sampratą taip pat svarbu apibrėžti, kas yra tiesioginis užsienio investuotojas ir tiesioginio investavimo įmonė.

<sup>1</sup> Lietuvos Statistikos Departamentas (2009) Tiesioginių užsienio investicijų tyrimo kokybės aprašas, prieiga per internetą: [http://www.stat.gov.lt/uploads/docs/TUI\\_kokyb\\_apr\\_1.doc?PHPSESSID=bbee8f6da8349e749752347919bda9d3](http://www.stat.gov.lt/uploads/docs/TUI_kokyb_apr_1.doc?PHPSESSID=bbee8f6da8349e749752347919bda9d3)



**Tiesioginis užsienio investuotojas** – tai fizinis asmuo, akcinė ar ne akcinė valstybinė ar privati įmonė, vyriausybė, tarpusavyje susijusių akcinių ir (arba) ne akcinių įmonių grupė, turinti tiesioginio investavimo įmonę užsienio šalyje.

**Tiesioginio investavimo įmonė** – tai akcinė arba ne akcinė įmonė, kurioje tiesioginiam užsienio investuotojui priklauso 1/10 ar daugiau visų balsavimo teisių akcinėje bendrovėje arba tam ekvivalentiška dalis ne akcinės įmonės kapitale.<sup>2</sup>

Investuotojai skirstomi į 3 pagrindines grupes:<sup>3</sup>

1. Fiziniai asmenys.
2. Finansiniai investuotojai.
3. Strateginiai investuotojai.

Kiekvienos grupės investavimo tikslai skirtingi. Be to, skiriasi jų finansinis pajėgumas (finansinių išteklių apimtis) ir mokesčių statusas.

Fiziniai asmenys – tai žemiausio finansinio pajėgumo grupė, kadangi ją sudaro atskiri asmenys, o ne jų grupės.

Finansiniai (arba instituciniai) investuotojai – tai finansinės kompanijos, kurios valdo joms patikėtus finansinius išteklius. Finansinė investicija koncentruota į likvidžių akcijų ar obligacijų valdymą, t.y. tų akcijų, kuriomis galima laisvai prekiauti rinkoje. Visada būtina išskirti strategines ir finansines investicijas. Finansinės investicijos yra tokios, kai firma perka akcijas, obligacijas, kitą finansinį turta, norėdama suformuoti portfelį. Strateginė investicija koncentruota į įmonės įsigijimą ir valdymą.

Strateginiai investuotojai dėl savo korporacinių tikslų vienaip ar kitaip investuoja į kitus juridinius subjektus.

Tiesioginės užsienio investicijos yra labai reikšmingas tarptautinio verslo ir jo plėtojimo sektorius. Tiesioginių užsienio investicijų reikšmingumą nuliame tai, kad dėl jų yra didinami įvairių produktų gamybos ir jų realizavimo bei vartojimo mastai, ypač tais atvejais kai yra išsemtos tokio didinimo galimybės plėtojant tarptautinę prekybą. Po to, kai tarptautinės prekybos didinimo priemonėmis yra pasiekiamos tam tikros ribos tolesnio konkrečių produktų gamybos, jų realizavimo apimčių ir vartojimo didinimo ribos, tolesnes tokio didinimo galimybes atveria būtent tiesioginės užsienio investicijos (B. Melnikas, 2006, p. 68).

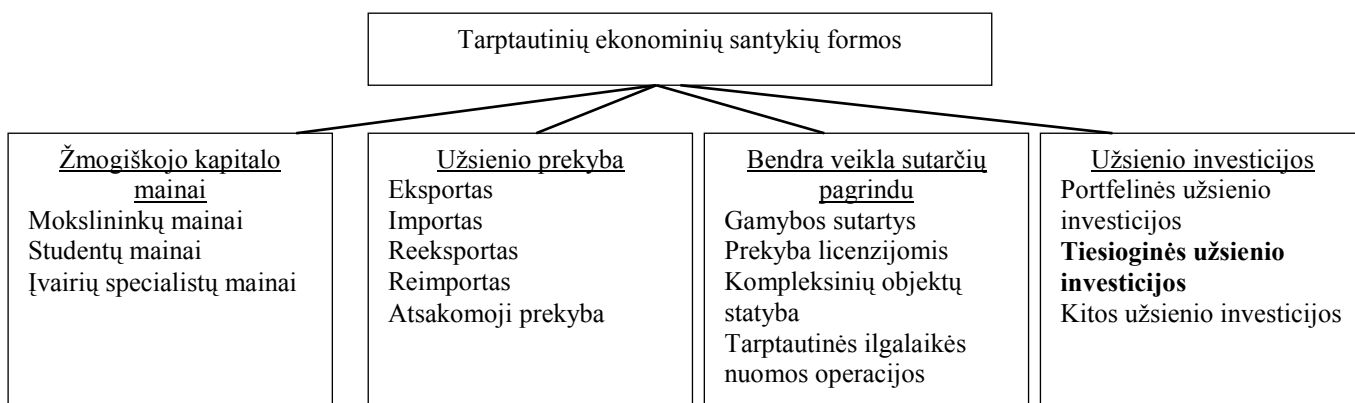
Tiesioginių užsienio investicijų vietą tarptautiniuose ekonominiuose santykiuose aiškiai atskleidžia trečias paveikslas:

---

<sup>2</sup> Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės (2000) Tiesioginių užsienio investicijų apskaitos metodika. Vilnius, prieiga per internetą:

<http://www.stat.gov.lt/uploads/docs/TUImetod2000.doc?PHPSESSID=8d894206a767c646541628422cef751f>

<sup>3</sup> KVAINAUSKAITĖ, V. (2006), Tarptautinių ekonominių santykių pagrindai, p. 65



Šaltinis: sudaryta autorės pagal Samuolis G. Tiesioginių užsienio investicijų apskaitos tobulinimas. Daktaro disertacijos santrauka. 2002, p. 17

### 3 pav. Tarptautinių ekonominių santykių formos

Kaip matyti iš paveikslėlio tarptautiniai ekonominiai santykiai pasireiškia per žmogiškojo kapitalo mainus, užsienio prekybą, bendrą veiklą sutarčių pagrindu ir užsienio investicijas. Kiekvieną grupę galima skaidyti į smulkesnius tarptautinio bendradarbiavimo būdus.

Apibendrinant tiesioginių užsienio investicijų sampratą nagrinėjimą, reikia pažymėti, kad tiesiogines užsienio investicijas apibrėžia šie esminiai požymiai: investuotojas turi žymią įtaką įmonės valdyme (10 procentų balsavimo teisių pripažįstama kaip žemutinė riba investavimo pripažinimo tiesioginiu), tokio investavimo pagrindu susiformuoja ilgalaikiai santykiai ir interesai tarp tiesioginio investuotojo ir tiesioginio investavimo įmonės, šioms investicijoms priskiriamas ne tik pirminis kapitalo investavimas, bet ir visos vėlesnės ekonominės operacijos tarp užsienio investuotojo ir tiesioginio investavimo įmonės.

## 1.2. Tarptautinio kapitalo judėjimo teorijos

Tiesiogines užsienio investicijas imta analizuoti kadangi jos iš dalies pakeičia ir reprezentuoja prekybą, bei dėl jų poveikio buveinės ir priimančiajai valstybėms. Šių analizių rezultatas buvo teorijos, kurios keitėsi ir rutuliojosi priklausomai nuo srovių, ekonomikos teorijų ir jų daromų poveikių.

Pagrindines idėjas formuojant šias teorijas išskėlė JAV ekonomistai: S.H. Hymer – dėl būtinybės įmonei turėti pranašumą prieš vietinius konkurentus įgyvendinant tiesiogines investicijas užsienyje ir R. Coase – dėl specifinės rinkos didžiulės kompanijos viduje sukūrimo, o taip pat R. Vernon, kuris savo produkto gyvavimo ciklo koncepcijoje aiškino daugianacionalinių kompanijų fenomeną visų pirma nacionalinių monopolijų siekiu suduoti įspėjantį smūgį savo užsienio konkurentams.<sup>4</sup>

FAETH, I (2008) Determinants of Foreign Direct Investment- A Tale of Nine Theoretical Models. *Journal of Economic Surveys*. Vol 23. No 1, p169.

Pagrindinės TUI teorijos su netobuląja konkurencija apima monopolinių privalumų teoriją, gaminio gyvavimo ciklo teoriją, internacionalizacijos teoriją ir eklektinę paradigmą. Be šių pagrindinių teorijų yra ir instrumentinės – Caves ekonomija bei Sekimo teorija.

### *1. Monopolinių privalumų teorija*

Anot A. Navoi (2008, p. 81) ši teorija teigia, jog užsienio investuotojas yra mažiau palankioje situacijoje lyginant su vietiniu. Jis prasčiau žino šalies rinką ir „žaidimo taisykles“ joje ir labiau kenčia nuo rizikos. Todėl jam reikalingas taip vadinamas monopolistinis pranašumas prieš vietinius konkurentus dėl kurio jis galėtų gauti aukštesnį pelną. Tai premija už investicinę riziką. Ji gaunama dėl pranašumų kylančių iš monopolinės konkurencijos. Pasak V. Kvainauskaitės (2006, p. 66) konkurenciniai privalumai- tai kompanijos specifinės charakteristikos, kurios leidžia kompanijai veikti efektyviau nei konkurentai, siekiant gamybos efektyvumo, mažesnės kainos, geresnio serviso konkrečioje šalyje.

Užsienio investuotojui galimi tokie pagrindiniai monopoliniai pranašumai:

- Netobula konkurencija vietinėse prekių rinkose (jei užsienio investuotojo produktas originalus);
- Netobula konkurencija išteklių rinkose (užsienio įmonei turint šiuolaikines technologijas, gamybinę patirtį, lengviau gaunant paskolas);
- Masto pranašumas (dėl to galima gauti didelį pelną);
- Palankus užsienio investicijų valstybinis reguliavimas (ypatingos lengvatos užsienio kapitalui) ir kt.

V. Vengrausko, N. Perminienės (2002, p. 42) teigimu, į užsienį investuoja įmonės, turinčios savybių, kurių vietiniai ir užsienio konkurentai neturi, ir tuo atveju jeigu egzistuoja barjerai, neleidžiantys konkurentams šių savybių įgyti. Šios savybės gali būti reikšmingos tiek, kad kompensuotų operacines išlaidas užsienyje ir vadinamos “firmos specifika” (nuosavybės teisės, specifinio marketingo taikymas, patrauklios produkto savybės, patentai, ekonominiai pranašumai ir priėjimas prie kapitalo rinkos), “nuosavybės specifika” (akcinio kapitalo dydis, vyriausybės paramos ir subsidijų gavimas, atitinkamos teisės į intelektinę nuosavybę) ir “padėties specifika” (žemi vietoje gaminamų produktų kaštai, maži transportavimo kaštai, paprasta komunikacija, vietinių verslo palaikymo paslaugų galimybės, kvalifikuota ir pigi darbo jėga). Pasak M.A. Dulupcu; O. Demirel (2006, p. 12) ši teorija negali tiksliai paaiškinti, kodėl firma, turinti šiuos pranašumus, yra linkusi tiesiogiai investuoti, o ne eksportuoti ar licencijuoti.

### *2. Internacionalizacijos teorija*

Internationalizacijos teorija bando paaiškinti, ar daugiašalė bendrovė naudoja išperkamosios nuomos ir licencijavimo metodus savo produktams parduoti užsienyje, ar ji pati gamina užsienyje

naudodama tiesiogines užsienio investicijas (A. Navoi, 2008, p. 83). Kitaip tariant, ji atsako į klausimą, kodėl bendrovė teikia pirmenybę tiesioginėms užsienio investicijoms, o ne gamina buveinės šalyje ir po to eksportuoja. V. Kvainauskaitės (2006, p. 66) teigimu ši teorija remiasi sutarčių sudarymo kaštais, patiriamais sudarant sutartis; tai derybų, kontrolės, sutarties pasirašymo kaštai. Tiesioginės užsienio investicijos prieš kitas alternatyvas pasirenkamos todėl, jog sutarčių (licencijų, privilegijų, tiekimo ir pan.) sudarymo ir vykdymo kaštai pernelyg aukšti ir egzistuoja didesnė kompanijos veiklos užsienyje rizika nei pačiai įmonei turint ir valdant savo padalinius užsienyje.

Ši teorija teigia, kad firmos maksimaliai padidina savo pelnus esant netobulajai konkurencijai, šio proceso metu, jei:<sup>5</sup>

- gabenimo išlaidos didelės, yra prekybos kliūtys,
- susiduriama su nepakankamos informacijos apie užsienio rinką problema,
- tarp pardavėjų ir pirkėjų yra informacijos nesimetriškumas,
- egzistuoja sąlygos, didinančios sąnaudas, firma pasirenka internacionalizaciją ir įgyvendina tiesiogines investicijas užsienyje.

Taip firmos gali išvengti vėlavimų, derybų ir klientų neaiškumų bei pasinaudoti galimybėmis sumažinti nepalankų vyriausybinių reguliavimų poveikį pasinaudodamos pervedimų kainodara ir kainų diferenciacija skirtingoms rinkoms.

### 3. Eklektinė teorija

Ši teorija apima daugiau nei bet kuri kita tarptautinio kapitalo judėjimo teorija. J.M. Duning sukurta teorija iš kitų teorijų, ypač monopolinių pranašumų perėmė tai, kas buvo patikrinta tikrovėje, todėl ji vadinama „eklektine paradigma“.

Ši teorija įgalina priimti sprendimą ne tik atsižvelgiant į kainas ar paklausos veiksnius, bet ir įvertinti rinkos dydį, rizikingumą, vietą ir t.t. (V. Kvainauskaitė, 2006, p.66).

Sprendimas apie investicijas turi būti priimtas, atsižvelgiant į šias veiksmų grupes:<sup>6</sup>

- Savininko privalumus- apimančius kompanijos konkurencinius privalumus, tokius kaip turimą technologiją, valdymo struktūros lankstumą, galimybę gauti kreditavimą plėtrai.
- Vietos privalumus- apimančius tikslinės šalies rinkos kainų tendencijas, ekonominę ir politinę šalies riziką, rinkos reguliavimą.
- Tarptautinius privalumus, kuriuos įgis firma, įėjimui į užsienio rinką tiesiogines investicijas naudodama vietoj kitų galimų alternatyvų.

---

<sup>5</sup> DULUPCU, M, A; DEMIREL, O (2006) Globalizacija ir internacionalizacija, *Economy and Labour ECOLAB*, prieiga per internetą: <http://www.phil.muni.cz/ped/ECOLAB/lit/modules/docs/internationalization-and-globalization-theory.doc>

<sup>6</sup> PEDERSEN, Kurt (2000) The Eclectic Paradigm: A New Deal? *Revision of article for Journal of International Business and Economy*. p. 13. Prieiga per internetą: [http://research.asb.dk/ws/fbspretrieve/431/OLI\\_-\\_JIBE.pdf](http://research.asb.dk/ws/fbspretrieve/431/OLI_-_JIBE.pdf)

Apibendrintai galima teigti, kad pagal šią teoriją įmonė pradeda prekių ir paslaugų gamybą užsienyje, kai ji turi tam tikrų pranašumų prieš vietines įmones; naudingiau išnaudoti šiuos pranašumus pačiai ir vietoje, o ne eksportuojant prekes ar kitom įmonėm parduodant žinias; įmonei kai kuriuos gamybinius išteklius užsienyje naudoti efektyviau nei vietinėje rinkoje.

#### *4. Tarptautinio produkto gyvavimo ciklo teorija*

Ši teorija yra plačiai taikoma marketinge, tarptautiniuose ekonominiuose santykiuose ir įgyja dar vieną aspektą, susijusį su informacija, technologijomis ir darbo jėgos kaštais kuriant produktą. Pagal šią teoriją naujiems produktams sukurti reikia aukštos kvalifikacijos darbuotojų ir didelių kapitalo įdėjimų, kurie koncentruojasi itin išsivysčiusiose šalyse (V. Kvainauskaitė, 2006, p. 66). D. Ruplienės, K. Montvilaitės, Ž. Grigaliūnienės (2008, p. 272) teigimu, Vernono produkto gyvavimo ciklo teorija teigia, kad produktą įvedant į rinką jis gaminamas vietinėje rinkoje. Augimo stadijoje tampa svarbūs vidutiniai transportavimo kaštai, ir gamintojas ima investuoti kitose šalyse, po truputį užimdamas dalį rinkos. Produktams pasiekus brandos stadiją, kai atsiranda daug konkurencingų produktų, įmonė gali pradėti kito produkto įvedimą. Tačiau egzistuoja ir kita išeitis, t.y. organizuoti gamybą užsienyje ir taip prailginti produkto gyvavimo ciklą. Produktų gamybą perkėlus į besivystančias šalis, įgyjama kainų pranašumas dėl pigios darbo jėgos ir masinio gamybos efekto. Taigi, šiame etape produkto gamyba tampa standartizuota, o įmonė, gamindama didelį produkcijos kiekį, gali gauti masto ekonomiją. Lyginant su prekės eksportu prekės gamyba užsienyje dažnai naudingesnė dėl mažesnių kintamų išlaidų, galimybės išvengti muitų barjerų, dėl pozicijų kovoje su užsienio monopolijomis stiprėjimo ir t.t

Taigi produkto gyvavimo ciklo teorija paaiškina užsienio investavimą, t.y. atsižvelgiant į produkto gyvavimo stadiją, galima nustatyti, kada naudingiau produktą gaminti pirminėje bendrovėje, o kada investuoti ir gaminti užsienyje.

#### *5. Kitos teorijos (Caves ekonomija, Sekimo teorija)*

Nors šios teorijos- Caves ekonomija ir Sekimo teorija, nėra tokios populiarios kaip pagrindinės teorijos, jos reikšmingai prisidėjo prie pagrindinių teorijų rutuliojimosi.

##### *Caves ekonomija*

Pasak šios teorijos jei firma nori investuoti horizontaliai (gaminti tą patį produktą kitoje vietoje), jos nuosavybė turėtų pranokti vietinių firmų privalumus priimančiojoje šalyje, kurie atsiranda dėl to, kad jos ten yra nuolat įsikūrusios. Firma taip pat turėtų nuspręsti, kad tiesioginės užsienio investicijos yra pelningiau nei eksportavimas ar licencijavimas.

Priimant sprendimus dėl užsienio investicijų svarbūs yra šie veiksniai (M.A. Dulupcu; O. Demirel, 2006, p. 12):

- Produkto diferenciacija (suformuojama su subjektyviais pakeitimais, atliekant nedideles fizines modifikacijas, naudojant prekės ženklą, reklamą, rinkodaros strategijas ir papildomų produktų skirtumus; palaikoma nuosavybės teisių ir didelių sąnaudų kliūtimis, apsaugančiomis nuo fizinės imitacijos).

- Oligopolinė rinkos struktūra;
- Organizaciniai gebėjimai ;
- Gabenimo išlaidos ir muitai ;
- Tyrimų ir plėtros veikla ;
- Tiesioginių užsienio investicijų sprendimas dėl vertikalių investicijų užsienyje (gamyba, kai kiekviena produkto dalis gali būti gaminama skirtingose vietose ir po to sumontuojama), priimamas nustačius optimalų vertikaliosios integracijos lygį.

#### *Sekimo teorija*

Kartais kompanija priverstinai investuoja užsienyje. Tokius atvejus aiškina sekimo paskui klientus arba sekimo paskui konkurentus teorijos. Yra daug kompanijų kurios parduoda savo produkciją užsienyje netiesioginiu būdu, t.y. jų gaminiai yra kitų kompanijų gaminių komplektuojamosios dalys. Jei pastarosios kompanijos plečia savo veiklą užsienio šalyse, joms gali ekonomiškai (pvz, dėl transportavimo kaštų) neapsimokėti pirkti šias dalis. Tuomet, nenorėdamos pararsti klientų savo veiklą kartu plečia ir pirmosios kompanijos (V. Kvainauskaitė, 2006, p. 67).

M.A. Dulupcu; O. Demirel (2006, p. 12) pabrėžia, kad anot šios teorijos firma investuoja vienoje šalyje, tam kad padidintų savo rinkos dalį. Iš karto po to kitos konkuruojančios oligopolinės firmos investuoja toje šalyje, kad neprarastų savų rinkos dalių. Tokios investicijos pasak autorių, dar žinomos „ Sek -paskui-lyderį“ pavadinimu. Be to derėtų paminėti tai, kad firmoms vengiant neaiškumų ir rizikų, jos laukia, kol pirma investuos firma- lyderė ir kokios bus to pasekmės jai, ir tik po to investuoja pačios. M.A. Dulupcu; O. Demirel (2006, p. 12) teigimu, tai ir sudaro šios teorijos esmę.

Atskleidus tarptautinio kapitalo judėjimo teorijų esmę yra svarbu išskirti kiekvienos iš šių teorijų privalumus ir trūkumus, nes kiekviena iš jų įneša reikšmingą indėlį į kapitalo judėjimo srautų aiškinimą.

Taigi apibendrintai visų aptartų kapitalo judėjimo teorijų privalumai ir trūkumai pateikta 2 lentelėje:

**Tarptautinio kapitalo judėjimo teorijų privalumai ir trūkumai**

Teorija	Privalumai	Trūkumai
<b>Monopolinių privalumų teorija</b>	Paaiškina, kada įmonė gali įsiskverbti į užsienio rinkas.	Teorija negali tiksliai paaiškinti, kodėl firma, turinti įvairius pranašumus yra linkusi daryti TUI, o ne eksportuoti ar licencijuoti.
<b>Internacionalizacijos teorija</b>	Nurodo, kodėl firmos pasirenka užsienio investicijas kaip įėjimo į užsienio rinkas būdą, o negamina buveinės šalyje ir po to eksportuoja.	Nenusako, kada įmonė gali įsiskverbti į užsienio rinkas.
<b>Eklektinė teorija</b>	Sujungė monopolijos ir internacionalizacijos teorijų privalumus. Ji įgalina priimti sprendimą ne tik atsižvelgiant į kainas ar paklausos veiksnius, bet ir įvertinti rinkos dydį, rizikingumą, vietą ir t.t.	Teorijos statiškumas, nesugebėjimas paaiškinti firmų kelių ir procesų internacionalizacijos procese.
<b>Tarptautinio produkto gyvavimo ciklo teorija</b>	Paaiškina tarptautinę gamybą, įneša lemiamą indėlį į TUI srautų aiškinimą.	Ši teorija iš anksto nenumato produkto gyvavimo galimybių. Sunku numatyti kaip kiekvieno ciklo trukmę paveiks marketingo veiksmai. Ji susilpnėja trumpo gyvenimo ciklo atvejais, praranda svarbą šiuolaikinėje ekonomikos struktūroje.
<b>Caves ekonomija</b>	Paaiškina, kada įmonė gali įsiskverbti į užsienio rinkas.	Neišsamiai nurodo, kodėl firmos pasirenka užsienio investicijas kaip įėjimo į užsienio rinkas būdą.
<b>Sekimo teorija</b>	Paaiškina oligopolinę reakciją, nusako kodėl firma investuoja užsienyje.	Nenusako, kada įmonė gali įsiskverbti į užsienio rinkas.

Šaltinis: sudaryta autorės pagal: Dulupcu M. A; Demirel O. Globalizacija ir Internacionalizacija. *Economy and Labour*, 2006, p. 9-12, prieiga per internetą: <http://www.phil.muni.cz/ped/ECOLAB/lit/modules/docs/internationalization-and-globalization-theory.doc>; Navoi, A Foreign Direct Investment An Indirect Path to the Economy. *Problems of Economic Transition*, Vol. 51, No 4, p. 81-96, prieiga per internetą: <http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=11&hid=14&sid=518c74bb-5f20-46c1-ae7d-fb49215f928a%40sessionmgr11&bdata=JnNpdGU9ZWZhc3Q0tbG12ZQ%3d%3d#db=bth&AN=35215131>

Kaip matyti iš aukščiau pateiktos lentelės monopolinių privalumų teorija, paaiškina kada įmonė gali įsiskverbti į užsienio rinkas. Ji pabrėžia, kad įmonė investuoja į užsienį, kai turi savybių kurių vietiniai ir užsienio konkurentai neturi, ir jeigu egzistuoja barjerai, neleidžiantys konkurentams šių savybių įgyti. Tuo tarpu ši teorija priešingai nei internacionalizacijos teorija nenurodo kodėl firmos pasirenka būtent užsienio investicijas kaip įėjimo į užsienio rinkas būdą.

Internacionalizacijos teorija, kitaip nei monopolinių privalumų teorija nurodo, kodėl firmos pasirenka užsienio investicijas kaip įėjimo į užsienio rinkas būdą. Kitaip tariant, ji atsako į klausimą, kodėl bendrovė teikia pirmenybę tiesioginėms užsienio investicijoms, o ne gamina buveinės šalyje ir po to eksportuoja. Tačiau ši teorija priešingai nei monopolinių privalumų teorija nenusako kada įmonė gali įsiskverbti į užsienio rinkas.

Eklektinė teorija apima daugiau nei bet kuri kita kapitalo judėjimo teorija. Ji sujungė monopolijos ir internacionalizacijos teorijų privalumus, kad būtų suformuluota bendra kapitalo judėjimo teorija. Ši teorija naudinga tuo, kad įgalina priimti sprendimą ne tik atsižvelgiant į kainas ar

paklausos veiksnius, bet ir įvertinti rinkos dydį, rizikingumą, vietą ir t.t. Nors ši teorija yra daug platesnė nei kitos, ji taip pat kritikuojama. Pirmiausia kritikuojamas sumenkęs kintamųjų reikšmingumas, o jų juk yra gausu. Kintamieji siejami tarpusavyje su kitais. Taip pat kritikuojamas teorijos statiškumas ir jos nesugebėjimas paaiškinti firmų kelių ir procesų internacionalizacijos procese.

Tuo tarpu nors gaminio gyvavimo ciklo teorija įneša lemiamą indėlį į kapitalo judėjimo srautų aiškinimą, jos negalima taikyti tiesioginėms užsienio investicijoms, siekiančioms išteklių. Ši teorija susilpnėja trumpo gyvenimo ciklo atvejais, praranda svarbą šiuolaikinėje ekonomikos struktūroje, nes daugelį inovacijų daro daugianacionalinės bendrovės, ir ji pervertina gamybos užsienyje neaiškumą ir sąnaudas. Taip pat sunku numatyti kaip kiekvieno ciklo trukmę paveiks marketingo veiksmi. Taigi galima skirti tokius apribojimus dėl kurių žlugo šios teorijos populiarumas:

1. Naujų produktų inovacija tokia greita, kad produkto gyvavimo ciklas per trumpas, kad jį būtų naudinga gaminti užsienio šalyje.
2. Nors įmonės mažiau išsivysčiusiose šalyse gali gaminti produktus pigiau nei Vakarų šalių konkurentai, jos negali jų efektyviai transportuoti, parduoti ir paskirstyti.
3. Kartu paleidžiami nauji produktai išsivysčiusiose ir besivystančiose šalyse.
4. Gamybai pasirenkama mažais kaštais pagrįsta šalis, t.y. ekonomiškai išsivysčiusiose šalyse gamyba nevykdoma.
5. Alternatyva tiesioginėms užsienio investicijoms-Vakarų šalių įmonės gali licencijų arba sutarčių pagrindu gaminti prekes mažiau išsivysčiusiose šalyse.

Caves ekonomija yra panaši į monopolinių privalumų teoriją. Šios teorijos privalumas tas, kad ji paaiškina būtent kada įmonė gali įsiskverbti į užsienio rinką. Tačiau ši teorija neišsamiai paaiškina kodėl firma turėtų nuspręsti, kad užsienio investicijos yra pelningiau nei eksportavimas ar licencijavimas (tik trumpai paaiškinama, kad firmos privalumai lemia tai, kad ji turėtų nuspręsti pasirinkti užsienio investicijas, o ne eksportavimą ar licencijavimą).

Sekimo teorija paaiškina oligopolinę reakciją, nusako kodėl firma investuoja užsienyje, tačiau nenusako kada įmonė gali įsiskverbti į užsienio rinkas.

Apibendrinant, galima teigti, kad nors kiekviena kapitalo judėjimo teorija turi savų privalumų ir trūkumų, bet kurios iš šių teorijų pakanka paaiškinti visiems tiesioginių užsienio investicijų srautams ir kiekviena jų įneša reikšmingą indėlį į TUI srautų aiškinimą.



### 1.3. Tiesioginių užsienio investicijų motyvai ir formos

Suvokiant, kad tiesioginės užsienio investicijos investuotojo gali būti traktuojamos ir kaip alternatyva plėtoti užsienio prekybą, ir kaip užsienio prekybos pagrindu plėtojamo tarptautinio verslo tąsa, yra tikslinga nurodyti esminius motyvus, kurie gali paskatinti tarptautinio verslo subjektą plėtoti būtent tiesiogines užsienio investicijas.

Pasaulinė praktika rodo, kad kapitalo investavimo užsienyje įvairiomis formomis procese yra daug skatinančių motyvų, kurie įvairiems investuotojams gali turėti skirtingą reikšmę (A. Miečinskienė, 2003, p.16).

3 lentelėje apibendrintai pateikta skirtingų autorių išskirti tiesioginio investavimo užsienyje motyvai:

3 lentelė

**Tiesioginių užsienio investicijų motyvai**

<b>Autorius (-iai)</b>	<b>Metai</b>	<b>Tiesioginių užsienio investicijų motyvai</b>
J.H.Dunning	1998, -P. 53	Išteklių siekis, rinkos siekis, efektyvumo siekis, strateginio turto siekis.
A. Miečinskienė	2003,- P. 16	Finansinės ir gamybinės veiklos diversifikavimo siekis, efektyvumo siekis, prekių (paslaugų) įvežimo į užsienio šalį apribojimai.
L. Nachum; S. Zaheer	2005,- P. 748-751	Rinkos siekis, išteklių siekis, efektyvumo siekis, žinių siekis.
B. Melnikas	2006,- P. 69	Bendrųjų gamybos ir realizavimo kaštų sumažinimas, konkurenciniai pranašumai.
C. Jensen	2006,- P. 885	Rinkos siekis, išteklių siekis, efektyvumo siekis.
M. F. Guillen; E. Garsia-Canal	2009,- P. 29	Prekių įvežimo į kitą šalį suvaržymai, rizikos išskaidymas, sekimas paskui vietinės šalies vartotojus į užsienio šalį, investavimas užsienio rinkoje siekiant ekonominių reformų vietinėje šalyje.
A. Miškinis, E. Lukaševičiūtė	2009,-P. 43	Tikėtina parama iš užsienio valstybės biudžeto, licencijų bei intelektinės nuosavybės apsauga, siekis sumažinti mokesčius, siekis išplėsti rinkas savo prekėms realizuoti, konkurenciniai pranašumai, kainų skirtumai.
C. Franco; F. Rentocchini; G. V. Marzetti	2010, -P. 47	Rinkos siekis, išteklių siekis, strateginio turto siekis.

Šaltinis: sudaryta autorės

Kaip matyti iš lentelės dauguma mokslininkų (J. H. Dunning (1998, p.53); L. Nachum; S. Zaheer (2005, p.748-751), C. Jesen (2006, p.885), A. Miškinis, E. Lukaševičiūtė (2009, p. 43) C. Franco; F. Rentocchini; G. V. Marzetti (2010, p. 47)) kaip pagrindinį įmonių, investuojančių užsienyje, motyvą įvardija rinkos siekį. Jų teigimu, papildomi rinkos segmentai padeda užtikrinti atitinkamą pelno lygį ir lyderio pozicijas. Netgi didžiulė vietinė rinka turi savo augimo limitus. Dažnai įmonės investuoja užsienyje siekdamos išsaugoti klientus toje šalyje, kad jų nepasiglemžtų vietinės įmonės ir nesusiplnėtų įmonės autoritetas savoje šalyje. Anot B. Melniko (2006, p.69), realizuoti produktus tam tikroje šalyje yra daug patogiau, jei šie produktai gali būti laikomi vietinės gamybos produktais (vietiniai produktai gana dažnai yra labiau priimtini vartotojams, vietiniai

gamintojai turi daugiau galimybių susikurti savo veiklai palankią politinę, kultūrinę, socialinę, teisinę, ekonominę aplinką, atsiranda papildomų galimybių efektyviai administruoti vietinių produktų realizavimą vietinėse bei artimosiose kaimyninėse rinkose). Tai reiškia, kad realizuojant tam tikroje šalyje produktus, kurie toje šalyje yra vertinami kaip vietiniai, atsiranda papildomų privalumų, o tai gali motyvuoti minėtų produktų gamintoją organizuoti šių produktų gamybą ir jų realizavimą šalyje.

A. Miečinskienė (2003, p. 16) ir M. F. Guillen; E. Garsia-Canal (2009, p. 29) vieningai sutinka, kad verslininkystė užsienyje įgyvendinama dėl to, kad kai kurias prekes (paslaugas) įvežti į užsienio šalį negalima ar sunku dėl įvairių apribojimų. A. Miečinskienė (2003, p. 16) akcentuoja tai, kad prekes ar paslaugas įvežti į užsienio šalį gali būti sunku dėl tam tikrų prekių (paslaugų) savybių. Taip neretai būna paslaugų sferoje, kur vienintelis būdas parduoti vartotojui paslaugą – suteikti paslaugą vietoje. Autorių nuomone, tiesioginės užsienio investicijos leidžia panaikinti prekybos barjerus ir suteikia teisę įmonei veikti kaip vietinei, neveikiamai muitų, tarifų ir kitų apribojimų. M. F. Guillen; E. Garsia-Canal (2009, p. 29) taip pat įvardija rizikos išskaidymą, sekimą paskui vietinės šalies vartotojus į užsienio šalį, investavimą užsienio rinkoje siekiant ekonominių reformų vietinėje šalyje, kaip pagrindines priežastis, dėl kurių plečiasi tarptautinė rinka-rinka, kurioje įmonės yra parduodamos ir perkamos.

B. Melniko (2006, p. 69) teigimu, gana dažnai susiklosto situacija, kai tam tikrų produktų gamybos sukūrimas užsienyje leidžia ženkliai padidinti tų produktų konkurencingumą ir užtikrina bendrą jų realizavimo apimčių tarptautinėse rinkose augimą. Gamybos perkėlimas į tam tikras šalis gana dažnai sudaro daug naujų prielaidų sumažinti bendruosius gamybos ir realizavimo kaštus arba kokybės pagerinimo priemonėmis sugebėti realizuoti produktus aukštesnėmis kainomis. Pasak L. Nachum, S. Zaheer (2005, p. 748) gamybos perkėlimas į užsienį įgalina padidinti kuriamų ir realizuojamų produktų konkurencingumą ne tik naujose jų gamybos ir artimose kaimyninėse šalyse, bet ir savo šalyje. B. Melnikas (2006, p. 69) pabrėžia, kad tam tikrų produktų gamybos ir realizavimo infrastruktūros sukūrimas ir išplėtojimas tiek konkrečiose užsienio šalyse, tiek ir tarptautiniu mastu apskritai įgalina ženkliai padidinti šiuos produktus gaminančių ir realizuojančių tarptautinio verslo subjektų bendrąjį konkurencingumą.

A. Miškinis, E. Lukaševičiūtė (2009, p.43) kaip ir B. Melnikas (2006, p. 69) bei L. Nachum, S. Zaheer (2005, p. 748) teigia, kad didelės tarptautinės kompanijos gali geriau pasinaudoti konkurenciniais pranašumais, kurių neturi vietiniai gamintojai: gamybos mastu, valdymo ir technologijos ekspertize, plačia rinka, diferencijuotais produktais ir finansine galia. Rimtas motyvas ieškoti užsienio rinkų pasak autorių, atsiranda ir dėl kainų skirtumo, nes tą pačią prekę užsienyje galima parduoti brangiau. Be jau minėtų motyvų A. Miškinis, E. Lukaševičiūtė (2009, p.43)

akcentuoja tokius motyvus kaip tikėtiną paramą iš užsienio valstybės biudžeto, licencijų bei intelektinės nuosavybės apsaugą patiems gaminant užsienyje ir siekį sumažinti mokesčius.

J. H. Dunning (1998, p.53); L. Nachum; S. Zaheer (2005, p. 750), C. Jensen (2006, p. 885), C. Franco; F. Rentocchini; G. V. Marzetti (2010, p. 47) kaip vieną iš tiesioginių užsienio investicijų motyvų išskiria išteklių siekį. Jensen (2006, p. 885) teigimu, išteklių siekis yra antrasis pagal reikšmę motyvas, po pagrindinio motyvo-rinkos siekio. Mokslininkų (J. H. Dunning (1998, p.53); L. Nachum; S. Zaheer (2005, p. 750), C. Jensen (2006, p. 885), C. Franco; F. Rentocchini; G. V. Marzetti (2010, p. 47)) nuomone, išteklių motyvas yra paremtas poreikiu pasiekti išteklius, kurių nėra vietinėje šalyje arba juos galima įsigyti pigiau užsienio valstybėje. Dauguma tarptautinių įmonių padeda išgauti retas žaliavas ir taip užtikrina pigesnes žaliavas savai produkcijai. Dėl transportavimo išlaidų firma vengia importuoti žaliavas iš kurios nors šalies, ypač kai ji planuoja pagamintą produktą parduoti vartotojams toje šalyje, iš kurios tiekia žaliavas. Tokiomis sąlygomis, pravartu gaminti, vystyti produktą šalyje, kurioje yra reikalingų žaliavų. Investuodamos užsienyje įmonės taip pat pritraukia pigesnę darbo jėgą.

A. Miečinskienė (2003, p. 16); J. H. Dunning (1998, p.53); L. Nachum; S. Zaheer (2005, p. 750) ir Jensen (2006, p. 885) taip pat išskiria efektyvumo siekį. Autorių teigimu, efektyvumo siekis yra paremta įmonės noru išplėsti savo veiklą geografiškai tam, kad gauti pelną, o ir prekių bei paslaugų gamyba prekės pardavimo rinkoje yra pigesnė, efektyvesnė bei pelningesnė. A. Miečinskienė (2003, p. 16) taip pat pabrėžia, kad investuojama siekiant finansinės ir gamybinės veiklos diversifikavimo.

J. H. Dunning (1998, p.53); C. Franco; F. Rentocchini; G. V. Marzetti (2010, p. 47); L. Nachum; S. Zaheer (2005, p. 750) priešingai nei kiti autoriai (A. Miečinskienė (2003, p. 16); B. Melnikas (2006, p. 69) M. F. Guillen; E. Garsia-Canal (2009, p. 29); A. Miškinis, E. Lukaševičiūtė (2009, p.43)) akcentuoja strateginio turto siekio motyvą. Strateginio turto siekis yra susijęs su pastovaus-specifinio turto, susijusio su tyrimais ir plėtra įsigijimu. L. Nachum; S. Zaheer (2005, p. 750) šį motyvą įvardina kaip žinių siekį ir teigia, kad įmonė sukaupia žinias kaip strateginį turtą per tyrimus ir plėtrą.

Anot A. Miškinio, E. Lukaševičiūtės (2009, p.43) įmonės siekia pasinaudoti rinkų augimu, todėl dažnai investuoja pastebėjusios, kad kurioje nors užsienio šalyje rinka auga greičiau nei savoje šalyje. Investuoti į užsienį gali paskatinti ir konkurentų veiksmai užsienio rinkose, kai reikia imtis atsakomųjų veiksmų. Dažnai svarbu gaminti prekes arti vartojimo rinkų, nes taip galima greičiau reaguoti į rinkos pokyčius, be to taip sumažėja ir eksportavimo sąnaudos.

Beje pažymėtina, kad tiesioginių užsienio investicijų motyvai gali būti suvokiami ir neversline prasme. Investavimas kitoje šalyje sudaro prielaidas plėtoti tarp šalių platesnį

bendradarbiavimą politikos, kultūros, ekonomikos, mokslo ir technologijų pažangos, gamtosaugos, saugumo ir kitose srityse. Šios prielaidos itin svarbios modernizuojant visuomenę ir sprendžiant jos raidos problemas plačiu tarptautiniu mastu (B. Melnikas, 2006, p.69).

Ypač pažymėtini tie tiesioginių užsienio investicijų motyvai, kuriais išreiškiami įvairiose šalyse susiklostę ar besiklostantys ir įvairių valstybių, tarptautinių organizacijų, taip pat stambių tarptautinio verslo subjektų įgyvendinami geopolitiniai interesai, taip pat interesai saugumo ir gynybos srityse.

Apibendrinant įvairių autorių siūlymus (J. H. Dunning (1998, p.53); A. Miečinskienės (2003, p. 16); L. Nachum; S. Zaheer (2005, p.748-751); B. Melniko (2006, p.69); C. Jesen (2006, p.885); M. F. Guillen; E. Garsia-Canal (2009, p. 29); A. Miškinio, E. Lukaševičiūtės (2009, p.43); C. Franco; F. Rentocchini; G. V. Marzetti (2010, p. 47)) galima teigti, kad užsienio investuotojų motyvai renkantis šalį savo investicijoms yra iš esmės keturi: ieškoma naujų didelių rinkų, siekiama gamybos efektyvumo (darbo jėgos ir kitų sąnaudų požiūriu), įvertinama, ar yra gamtinių resursų ir ar yra galimybės didinti turta.

Paprastai investuojama į šalis, panašias pagal ūkio išsivystymo lygį, verslo tradicijas, kultūrą, vartotojų elgseną. Gilėjant integracijai šalys tarpusavyje supanašėja, todėl sumažėja įsivaizduojama TUI rizika (A. Miškinis, E. Lukaševičiūtė, 2009, p.43).

Tiesioginių užsienio investicijų objektą apibrėžia investavimo šalis ir investavimo būdas (investuojama į jau veikiančią įmonę ar kuriama nauja). Tiesioginių užsienio investicijų objektais dažniausiai būna tos valstybės, kuriose yra paklausa būsimai produkcijai, kurios disponuoja reikiama veikla plėsti ištekliais, kuriose nėra suvaržymų užsienio investicijoms ir palanki mokesčių sistema. Taigi tiesioginis investuotojas pasirenka investavimo būdą: stato naują įmonę, perka užsienyje veikiančią įmonę, kuria bendrą su užsienio kapitalu arba užsienio kapitalo įmonę.

Kiekviena tiesioginio investavimo užsienyje forma turi savo teigiamų ir neigiamų savybių ir konkretų pasirinkimą lemia tiesioginio investuotojo finansinės galimybės bei konkreti situacija. Adekvatus tokių privalumų ir trūkumų suvokimas ir įvertinimas leidžia parinkti ir įgyvendinti labiausiai tinkamus investavimo būdus bei investavimo būdų kombinacijas.

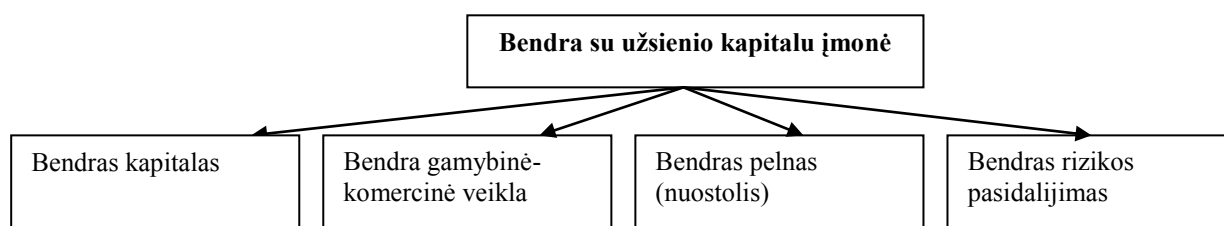
V. Kvainauskaitė (2006, p.67) kiekvieną tiesioginių užsienio investicijų formą apibūdina taip:

1. *Naujų įmonių statyba*. Ši tiesioginių užsienio investicijų forma reikalauja pradėti visas operacijas nuo pačios pradžios, t.y.: nuo vietos statyboms įsigijimo ir statybos vykdymo. Investuojanti įmonė gali pasirinkti vietą, geriausiai atitinkančią reikalavimus ir sukurti modernias, šiuolaikines gamyklas. Tam dažnai pritariama, nes tokios investicijos sukuria daug naujų darbo vietų. Vadybininkai nesusiduria su esamomis skolomis, personalas neverčiamas dirbti su senais įrenginiais.

2. *Užsienyje veikiančių įmonių pirkimas.* Šios tiesioginių užsienio investicijų formos paskatos yra akivaizdžios. Investuotojas iš karto gauna pastatus, įrengimus, darbuotojus, patentus ir platinimo tinklą. Investuotojas prisiima pirktosios įmonės finansinius, valdymo ir kitus įsipareigojimus.

3. *Bendros su užsienio kapitalu ir užsienio kapitalo įmonės.* Tokio tipo įmonės sukuriamos tada, kai dvi ar daugiau įmonių sutaria vystyti bendrą veiklą.

Bendra su užsienio kapitalu įmonė – tai tokia bendradarbiavimo su užsienio partneriais forma, kuriai būdinga bendra gamybinė ir komercinė veikla. Apibendrinant įvairių autorių nuomones (A. Miečinskienės (2003, p.17); S. Canner (2002); G. Samuolio (2002, p. 16 )) 4 paveiksle išskirti pagrindiniai bendrai įmonei būdingi požymiai:



Šaltinis: sudaryta autorės pagal MIEČINSKIENĖ, A. Tiesioginio investavimo užsienyje modeliavimas, 2003 p. 17; SAMUOLIS, G. Tiesioginių užsienio investicijų apskaitos tobulinimas, Daktaro disertacijos santrauka. 2002, p. 16; CANNER, S, 2002, prieiga per internetą: <http://209.85.129.132/search?q=cache:QIeZohMlgIYJ:www.oecd.org/dataoecd/44/60/2075799.pdf+16.+Canner+S.+Initiatives+for+Corporate+Responsibility+and+Economic+Development.&cd=1&hl=lt&ct=clnk&gl=lt>

**4 pav. Pagrindiniai bendrai įmonei būdingi požymiai**

Kaip matyti iš aukščiau pateikto paveikslo bendrą su užsienio kapitalu įmonę galima apibrėžti, kaip įmonę kuriai būdinga bendras kapitalas, bendra gamybinė-komercinė veikla, bendras pelnas (nuostolis) ir bendras rizikos pasidalijimas.

Užsienio kapitalo įmonė – ūkio subjektas, kurio nuosavas kapitalas priklauso užsienio investuotojui. Bendrų su užsieniu įmonių kūrimas apsaugo nestabilios ekonomikos šalis nuo vidaus ūkio subjektų žlugimo ir užsieniečių kontrolės rizikos (V. Kvainauskaitė, 2006, p. 68).

4 lentelėje pateikiama užsienio investicijų formų palyginimas atsižvelgiant į jų privalumus ir trūkumus:

4 lentelė

**Tiesioginių užsienio investicijų formų palyginimas**

Forma	Privalumai	Trūkumai
<b>Naujų įmonių statyba</b>	Nereikia ieškoti partnerių; Lengvai formuojama nauja įmonės veiklos strategija ir politika; Kuriamos naujos darbo vietos.	Nėra finansavimo šaltinių; Sunkumai įeinant į rinką; Informacijos apie šalies mikro ir makro aplinką trūkumas; Didelis atotrūkis tarp investicijų pradžios ir to momento, kai objektas pradedamas eksploatuoti; Kultūriniai skirtumai.

Šaltinis: sudaryta autorės pagal MIEČINSKIENĖ A. Tiesioginio investavimo užsienyje modeliavimas, 2003 p. 17; KVAINAUSKAITĖ, V. Tarptautinių ekonominių santykių pagrindai, 2006 p. 68

Forma	Privalumai	Trūkumai
<b>Esamų įmonių užsienyje pirkimas</b>	Greitai perimamas įsigytos struktūros (įmonės) turtas ir kontrolė; Nereikia formuoti personalo, rūpintis patentų, licencijų ar kitų reikalingų dokumentų gavimu. Galima smarkiai pagreitinti įmonės funkcionavimą.	Ne visada gaunama išsami informacija apie šalies mikro ir makro aplinką; Sunku prisitaikyti prie vietinių sąlygų; Reikia didelių finansinių išteklių; Ilgas jau veikiančios įmonės paieškos laikotarpis; Galimi konfliktai su įmonės personalu.
<b>Bendros su užsienio kapitalu ir užsienio kapitalo įmonės kūrimas</b>	Vietinio partnerio dalis įstatiniame kapitale gali būti papildomas finansavimo šaltinis; Vietinis partneris suteikia daug informacijos apie savo šaką ar rinką; jis gerai žino šalies socialinę, politinę ir ekonominę aplinką. Sumažėja investuotojo rizika.	Sunku rasti patikimą partnerį; Gali kilti nesutarimų organizaciniais, marketingo ar finansiniais klausimais.

Šaltinis: sudaryta autorės pagal MIEČINSKIENĖ A. Tiesioginio investavimo užsienyje modeliavimas, 2003 p. 17; KVAINAUSKAITĖ, V. Tarptautinių ekonominių santykių pagrindai, 2006 p. 68

Įkurti naują įmonę užsienyje- viena brangiausių ir sudėtingiausių verslininkystės formų. Tai rizikinga nes reikia veikti nepažįstamoje aplinkoje. Tuo tarpu užsienio įmonės įsigijimas leidžia investuotojui greitai integruotis į vietines struktūras, panaudoti įsigyjamos įmonės ryšius. A. Miečinskienės (2003, p. 17) teigimu, bendrų su užsienio partneriais įmonių kūrimas teikia investuotojams tam tikrų pranašumų: daugumoje šalių bendroms įmonėms sukurti numatytas pakankamai liberalus režimas, dalinis dalyvavimas bendros įmonės įstatiniame kapitale sumažina investuotojo riziką, atsiranda galimybė išnaudoti vietinio partnerio organizacinę patirtį, jo tiekimo tinklus.

Ketvirtoje lentelėje pateiktos tiesioginių investicijų užsienyje formos leidžia įmonėms išlaikyti savo tarptautinio verslo kontrolę ir didinti pelno procentą. Tačiau tiesioginės užsienio investicijos žymiai rizikingesnis ir sudėtingesnis įmonės internacionalizavimo būdas nei kiti. Dėl jų firmos patiria didelę politinę ir ekonominę riziką, galimi nuostoliai tuo atveju jei nepalankiai keistųsi valiutos kursas. Svarbi ir valstybinė politika: šalys iš kurių investuojama, gali trukdyti investicijoms tiesiogine pelno ar kapitalo kontrole, šalys į kurias investuojama, gali skatinti investicijas apdraudimu nuo politinės rizikos.

Apibendrinant galima teigti, kad investavimo užsienyje procese yra daug skatinančių motyvų, kurie konkrečioje situacijoje ir konkrečiam investuotojui turi skirtingą reikšmę. Užsienio investuotojai siekia įeiti į naujas rinkas, įgyti pranašumų prieš konkurentus ar apriboti konkurenciją, siekia gamybos efektyvumo (darbo jėgos ir kitų sąnaudų požiūriu), įvertina, ar yra gamtinių resursų ir ar yra galimybės didinti turtą.

Kuriant bendras įmones, siekiama ne vieno, o iškart kelių tikslų, bet kuris nors vienas iš jų yra pagrindinis strateginis tikslas ( J. Schuijer, 2002 ). Labai svarbus bendrų įmonių organizavimo

veiksny – galimybė įeiti į naujas rinkas. Bendra įmonė, turinti didesnes finansines galimybes greičiau reaguoja į vartotojų reikalavimų pokyčius, pagerėja vartotojų aptarnavimas. Tiesioginės investicijos taip pat leidžia įveikti eksporto ir importo apribojimus ir tokiu būdu padidinti pardavimų apimtį. Taigi, bendradarbiavimo su užsienio partneriais ir investavimo galimybės, individualių investuotojų motyvai formuoja tiesioginių užsienio investicijų specifiką ir jų srautus šalyje.

#### 1.4. Tiesioginių užsienio investicijų plėtrą lemiantys veiksniai

Užsienio kapitalas vienas iš svarbiausių sėkmingo ekonomikos augimo į tarptautinę rinką veiksnių. Tiesioginių užsienio investicijų pritraukimas į šalies ekonomiką yra ilgalaikis procesas ir tik sukūrus palankias užsienio kapitalo atėjimo sąlygas galima tikėtis stabilaus užsienio investicijų augimo (G. Samuolis, 2001, p. 95).

Tiesiogines užsienio investicijas lemiančių veiksnių analizė nėra nauja ekonominiuose tyrimuose. Klausimus, susijusius su tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą lemiančiais veiksniais, savo darbuose nagrinėjo daugelis skirtingo laikmečio mokslininkų: J.H. Dunning (1979); P. Buckley ir M. Casson (1981); D. J. Lecraw (1985); J. Clegg ir S. Scott- Green (1999); L. Resmini (2000); F. Noorbakhsh ir A. Paloni (2001); M. Habib ir L. Zurawicki (2001); P. Nunnenkamp (2002); A. Miečinskienė (2003); P. Nunnenkamp ir J. Spatz (2003); R. Ginevičius ir M. Tvaronavičienė (2005); N. M. Jesen (2006); L. Šeškutė ir V. Tvaronavičius (2007); D. Hoi Ki Ho ir P. Tze Yiu Lau (2007); M. Tvaronavičienė, V. Grybaitė, R. Korsakienė (2008); M. C. Ruane (2008) bei D. Dumludag (2009). Šių autorių išskirti tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą lemiantys veiksniai apibendrintai pateikta 5 lentelėje:

5 lentelė

#### Pagrindinių tiesioginių užsienio investicijų plėtrą lemiančių veiksnių palyginimas

Autorius (-iai)	Metai	TUI plėtrą lemiantys veiksniai
J.H.Dunning	1979, -P. 285	Nuosavybės teisė, vieta, internalizacija
P. Buckley; M. Casson	1981, - P. 77	Teisinė bazė.
D. J. Lecraw	1985, -P. 72	Ekonominė šalies padėtis, rinkos dydis, valiutos kursas.
J. Clegg; S. Scott-Green	1999, -P. 599-602	Ekonomikos augimas, darbo jėgos kaina, mokesčių našta.
L. Resmini	2000, -P. 675- 677	Rinkos dydis, darbo jėgos kaina, ekonomikos atvirumo laipsnis.
F. Noorbakhsh; A. Paloni	2001	Žmogiškasis kapitalas.

Šaltinis: sudaryta autorės

<b>Autorius (-iai)</b>	<b>Metai</b>	<b>TUI plėtrą lemiantys veiksniai</b>
M. Habib; L. Zurawicki	2001,- P. 290-307	Demokratinis atsakingumas, valdžios stabilumas.
P. Nunnenkamp	2002	Makroekonominės sąlygos, verslo sąlygos, kiti socio- politiniai ir aplinkos veiksniai.
A. Miečinskienė	2003,- P. 18-19	Politinis stabilumas, ekonominis lygis, valiutos tvirtumas, infrastruktūros kokybė, teisinė bazė.
P. Nunnenkamp; J. Spatz	2003	Geresnis išsimokslinimas ir lavinimas.
R. Ginevičius; M. Tvaronavičienė	2005,- P. 179	Politinė padėtis, kultūriniai skirtumai, išsivysčiusių šalių kaimynystė, privatizacija.
N. M. Jesen	2006	Demokratinių institucijų veikimas, nuosavybės teisių apsauga.
L. Šeškutė ir V. Tvaronavičius	2007,- P. 154	Vidutinis atlyginimas, ekonomikos atvirumas, rinkos dydis, mokesčiai.
D. Hoi Ki Ho; P. Tze Yiu Lau	2007, -P. 45	Pajamų mokesčio norma, mokestiniai susitarimai, mokestinė lengvatos, kiti mokestiniai veiksniai, infrastruktūra, darbo jėga, ekonominės sąlygos, politinė rizika, aplinkos apsaugos reguliavimas.
M. Tvaronavičienė; V. Grybaitė; R. Korsakienė	2008,- P. 227	Ekonomikos stabilumas, institucinės kliūtys, kaštų ir soc-geografinės charakteristikos.
M. C. Ruane	2008, - P. 69	Bendra politinė sistema, verslo lengvumas, ekonominiai veiksniai
D. Ruplienė; K. Montvilaitė; Ž. Grigaliūnienė	2008, - P. 273	Rinkos dydis, Transporto kaštai, Gamybos veiksnių kaina, Aglomeracijos efektas, Mokesčių lengvatos, Verslo ir investicinis klimatas, prekybos barjerai ir ekonomikos atvirumas.
D. Dumludag	2009, - P. 18	Bendra institucinė, socialinė ir teisinė sistema (demokratinis atsakingumas, valdžios stabilumas, politinės teisės, gyventojų teisės).

Šaltinis: sudaryta autorės

Kaip matyti iš aukščiau pateiktos lentelės įvairių autorių nagrinėjami tiesioginių užsienio investicijų plėtrą lemiantys veiksniai yra skirtingi. Vieni tiesioginių užsienio investicijų veiksnius nagrinėja plačiąja prasme (J.H.Dunning (1979); D. J. Lecraw (1985); J. Clegg ir S. Scott-Green (1999); L. esmini (2000); Nunnenkamp (2002); A. Miečinskienė (2003); R. Ginevičius ir M. Tvaronavičienė (2005); L. Šeškutė ir V. Tvaronavičius (2007); D. Hoi Ki Ho ir P. Tze Yiu Lau (2007); M. Tvaronavičienė, V. Grybaitė, R. Korsakienė (2008); M.C. Ruane (2008); D. Ruplienė, K. Montvilaitė, Ž. Grigaliūnienė (2008)), tuo tarpu kiti akcentuoja tik žmogiškojo kapitalo (F. Noorbakhsh; A. Paloni (2001)), geresnio išsimokslinimo ir lavinimo svarbą (P. Nunnenkamp; J. Spatz (2003)) arba bendros institucinės, socialinės ir teisinės sistemos svarbą, išryškinant korupcijos neigiamą įtaką tiesioginių užsienio investicijų pritraukimui (P. Buckley ir M. Casson (1981); M. Habib ir L. Zurawicki (2001); N. M. Jesen (2006); D. Dumludag (2009)).

Žinomiausiu šios kryptis atstovu galima laikyti J.H. Dunning, kuris pateikė vadinamąją OLI paradigmą, apibūdinančią sąlygas, kurioms esant įmonė nutaria investuoti užsienyje. J. H. Dunning (1979, p. 285) pabrėžia, kad investuotojai vadovaujasi šiais lemiamais veiksniais: nuosavybės teise, internalizacija ir vieta. Nuosavybės teikiama privalumai gali būti patentai, specifiniai prekybos modeliai, prekių ženklai, žmogiškasis kapitalas, vadybos metodai ir kokybės reputacija. Šie įmonės



materialiojo ir nematerialiojo turto teikiami privalumai ir rinkoje turima galia nusveria prekių gaminimo užsienyje kaštus. Įmonei turi būti naudingiau minėtais privalumais pasinaudoti užsienio rinkos viduje pačiai ir tai daryti tiesiogiai nei naudojant licencijas ir bendradarbiavimo sutartis su nepriklausomais užsienio partneriais. Įmonei taip pat turi būti naudingiau turimus privalumus naudoti užsienio, o ne vidaus rinkoje. Tai susiję su kitos šalies vietiniais privalumais, kurie yra išoriniai įmonės atžvilgiu ir priklauso nuo tiesiogines užsienio investicijas priimančios šalies ekonominių charakteristikų. Tai gali būti pigi darbo jėga, gausūs gamtiniai išteklių, spartus ekonominis augimas ir t.t.

Visi kiti mokslininkai (P. Buckley ir M. Casson (1981); D. J. Lecraw (1985); J. Clegg ir S. Scott- Green (1999); F. Noorbakhsh ir A. Paloni (2001); M. Habib ir L. Zurawicki (2001); P. Nunnenkamp (2002); A. Miečinskienė (2003); P. Nunnenkamp ir J. Spatz (2003); R. Ginevičius ir M. Tvaronavičienė (2005); N. M. Jesen (2006); L. Šeškutė ir V. Tvaronavičius (2007); D. Hoi Ki Ho ir P. Tze Yiu Lau (2007); M. Tvaronavičienė, V. Grybaitė, R. Korsakienė (2008); M. C. Ruane (2008) bei D. Dumludag (2009)) orientuojasi į išorinius investuotojų atžvilgiu veiksnius- priimančios šalies pranašumus.

A. Miečinskienė (2003, p. 18-19) nuomone, išskirtinos tokios veiksnių grupės:

1. *Politinis stabilumas*. Vertinamas pagal tai, pvz., koks šalies požiūris į privatų verslą, kaip sklandžiai vyksta valdžių pasikeitimas ir pan.
2. *Ekonominis lygis*. Pasirinktoje šalyje vertinamas pagal tai, pvz., kaip svyruoja ekonominio augimo ir infliacijos tempai, kokia prekybos ir mokėjimų balanso padėtis ir pan.
3. *Valiutos tvirtumas*. Vertinamas pagal tai, kiek stabilus yra šalies piniginio vieneto kursas ir kokia valiuta jis yra susietas.
4. *Infrastruktūros kokybė*. Nustatoma pagal tokius rodiklius, kaip, pvz., susisiekimasis su uostais ir jų pralaidumas, keliai ir jų būklė šalyje, telekomunikacijų lygis ir kt.
5. *Teisinė bazė*. Vertinama pagal tokius rodiklius, kaip, pvz., užsieniečių veiklos reguliavimas, mokesčių įstatymai ir pan.

Kuo minėti veiksniai yra palankesni ir stabilesni, tuo jų poveikis didesnis.

M. Tvaronavičienė; V. Grybaitė; R. Korsakienė (2008, p. 227) tiesiogines užsienio investicijas lemiančius veiksnius labiau detalizuoja nei A. Miečinskienė (2003, p. 18-19). Pasak M. Tvaronavičienės; V. Grybaitės; R. Korsakienės (2008, p. 227) sprendimai investuoti yra pagrįsti tam tikrais argumentais. Autorės išskiria šiuos TUI pritraukimą lemiančius veiksnius: ekonomikos stabilumas, institucinės kliūtys, kaštų ir soc-geografinės charakteristikos. M. Tvaronavičienės; V. Grybaitės; R. Korsakienės (2008, p. 227) išskirti TUI plėtrą lemiantys veiksniai, apibendrintai pateikti 6 lentelėje:

## Tiesioginių užsienio investicijų plėtrą lemiantys veiksniai

<i>Makroekonominės ir institucinės sąlygos</i>	1. BVP augimas 2. Infliacija 3. Nedarbo lygis 4. Mokesčiai (Pajamų mokestis ir PVM) 5. Verslo pradėjimo procedūrų skaičius 6. Dienų skaičius norint pradėti verslą
<i>Kaštai</i>	7. Veiklos kaštai (energija) 8. Verslo pradėjimo kaštai 9. Valandinė kompensacija
<i>Soc-geografinės sąlygos</i>	10. Gyventojų augimas 11. Nuotolis 12. Plotas 13. Švietimo lygis

Šaltinis: sudaryta autorės pagal TVARONAVIČIENĖ, M, GRYBAITĖ, V, KORSAKIENĖ, R. Foreign capital destinations: Baltic states versus India, 2008, 9 tomas. Nr 3, p. 227- 233

Kaip matyti iš aukščiau pateiktos lentelės autorės išskyrė veiksnius, kurie buvo sugrupuoti pagal tai ar jie atspindi makroekonominės ir institucinės sąlygas, kaštus ar soc- geografinės sąlygas. Prie makroekonominių ir institucinių sąlygų priskiriama: BVP augimas, infliacija, nedarbo lygis, mokesčiai, verslo pradėjimo procedūrų skaičius, dienų skaičius norint pradėti verslą. Kaštai išskiriami į: veiklos kaštus (energija), verslo pradėjimo kaštus, valandinę kompensaciją, o soc-geografinėms sąlygoms priskiriama: gyventojų augimas, nuotolis, plotas ir švietimo lygis. M. Tvaronavičienė; V. Grybaitė; R. Korsakienė (2008, p. 227) taip pat pažymi kaip stipriai kiekvienas iš tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą lemiančių veiksnių lemia sprendimų priėmimo procesą. Jų nuomone, svarbiausias veiksnys yra BVP augimas, o mažiausiai TUI pritraukimą įtakojantis veiksnys yra švietimo lygis.

Anot D. Ruplienės; K. Montvilaitės; Ž. Grigaliūnienės (2008, p. 273), atskirų veiksnių įtaka gali skirtis atsižvelgiant į tai, ar tiesioginės užsienio investicijos yra horizontalios ar vertikalios. Horizontalios integracijos tikslas- naujų rinkų paieška, siekis pasinaudoti oligopoline padėtimi, kai tuo tarpu naudojant vertikalią integraciją sprendžiamos priėjimo prie išteklių, svarbių tarpinių produktų tiekimo ar prekių paskirstymo problemos. D. Ruplienė; K. Montvilaitė; Ž. Grigaliūnienė (2008, p. 273) išskiria tokius tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą lemiančius veiksnius:

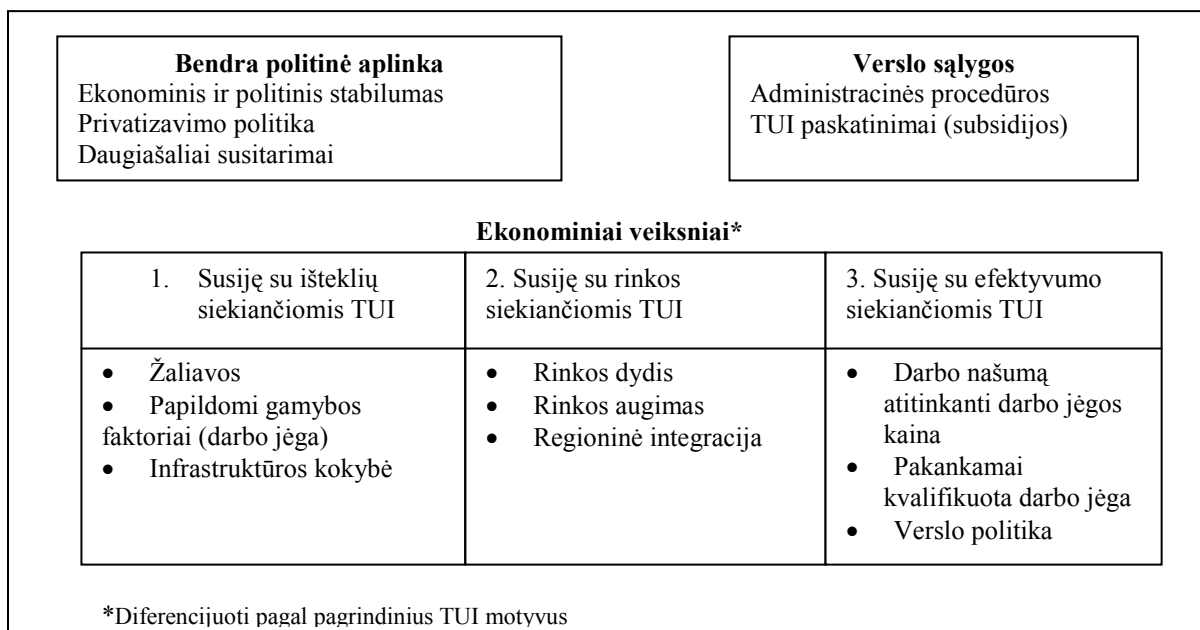
1. Rinkos dydis. Šis veiksnys yra pagrindinis horizontalioms, tačiau nereikšmingas vertikaloms tiesioginėms užsienio investicijoms.
2. Transporto kaštai. Šis veiksnys labai svarbus horizontalioms tiesioginėms užsienio investicijoms. Jis gali būti esminis ir vertikalų investicijų atveju, jeigu numatoma pagamintą produkciją eksportuoti į kitas šalis.

3. Gamybos veiksmų kaina. Šis veiksnys svarbus bet kokio tipo investicijoms, tačiau vertikalių tiesioginių užsienio investicijų atveju jis yra lemiamas.
4. Aglomeracijos efektas. Jis susijęs su bendra infrastruktūros ir žmogiškojo kapitalo lygio, aukšto produktyvumo ir specializacijos įtaka. Šis veiksnys svarbus bet kurio tipo investicijoms.
5. Mokesčių lengvatos. Jos labiau veikia vertikalias investicijas, kadangi mokesčių lengvatos mažina gamybos kaštus, o šio tipo investicijos jautriai reaguoja į kaštų pokyčius. Nemažai valstybių naudoja šį veiksnį tiesioginių užsienio investicijų pritraukimo strategijose.
6. Verslo ir investicinis klimatas. Tai priskiriama prie institucinių veiksnių. Reguliavimas, biurokratinė ir teisinė aplinka pastaruoju metu išskiriami kaip vieni svarbiausių veiksnių.
7. Prekybos barjerai ir ekonomikos atvirumas. Tai nevienareikšmiškai vertinami veiksniai. Mažas atvirumas palankiai veikia horizontalių TUI srautą, tačiau stabdo vertikaliuosius.

Reikėtų pastebėti, jog M. Tvaronavičienės; V. Grybaitės; R. Korsakienės (2008, p. 227) teigimu, tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą lemiantys veiksniai gali būti labai skirtingi- kai kurie iš jų yra kokybiniai, kai kurie kiekybiniai. Kai kurie veiksniai taip pat gali būti emociniai, pagrįsti tiesiog investuotojo intuicija.

P. Nunnenkamp (2002) kaip ir prieš tai aptarti autoriai (A. Miečinskienė (2003); M. Tvaronavičienė; V. Grybaitė; R. Korsakienė (2008); D. Ruplienė; K. Montvilaitė; Ž. Grigaliūnienė (2008)) analizuoja tiesioginių užsienio investicijų pritraukimo veiksnius platesnėje perspektyvoje. Pasak autoriaus tradiciniai su rinka susiję faktoriai toki kaip: makroekonominės, verslo sąlygos ir kiti socio-politiniai ir aplinkos veiksniai yra vis dar dominuojantys. Tarp netradicinių TUI pritraukimą lemiančių veiksnių tik vietos privalumas aiškiai įgyja svarbą.

M. C. Ruane (2008, p. 69) pritaria, kad svarbiausi TUI pritraukimą lemiantys veiksniai yra: bendra politinė aplinka, verslo sąlygos ir ekonominiai veiksniai. Autorės išskirti veiksniai pavaizduota 5 paveiksle:

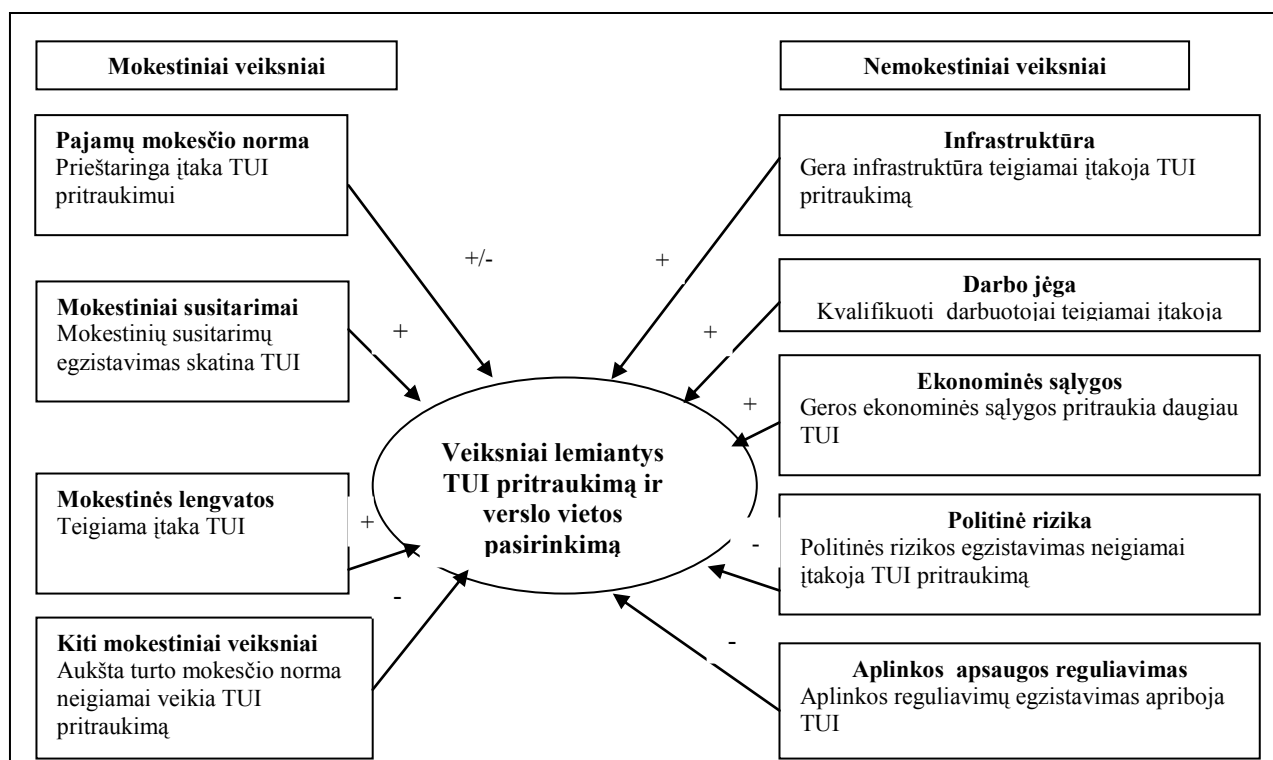


Šaltinis: sudaryta autorės pagal RUANE, M.C., Attracting Foreign Direct Investments : Challenges and Opportunities for Smaller Host Economies, 2008, Vol 7, No 2, p. 69, prieiga per intrnetą: <http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=20&hid=14&sid=a1332265-5830-4241-9556-bc433b3f5a9d%40sessionmgr13&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=bth&AN=44681652>

### 5 pav. Tiesioginių užsienio investicijų veiksniai

M. C. Ruane (2008, p. 69) teigimu, bendra politinė aplinka apima ekonominę ir politinę stabilumą, privatizavimo politiką ir daugiašalius susitarimus. Pasak autorės politinė aplinka lemia veiklos riziką užsienio šalyje, todėl pablogėję dvišaliai politiniai santykiai taip pat gali atsilipti ir ekonominiams ryšiams. M. C. Ruane (2008, p. 69) nuomone, verslo sąlygas sudaro administracinės procedūros ir tiesioginių užsienio investicijų paskatinimai (subsидijos). Ekonominius veiksnius M. C. Ruane (2008, p. 69) diferencijuoja pagal pagrindinius tiesioginių užsienio investicijų motyvus į tokias grupes: veiksnius, susijusius su išteklių siekiančiomis TUI, veiksnius, susijusius su rinkos siekiančiomis TUI bei veiksnius, susijusius su efektyvumo siekiančiomis TUI. Veiksniai, kurie susiję su išteklių siekiančiomis TUI skirstomi į žaliavas, papildomus gamybos faktorius (darbo jėgą) ir infrastruktūros kokybę. Autorė pabrėžia, kad infrastruktūros kokybė tiesiogiai lemia TUI, ypač jei investuotojas nori įeiti į rinką su moderniomis technologijomis. Užsienio investuotojai vengia tų šalių, kuriose jų investavimo šakoje yra didelis koncentracijos laipsnis, nors dažnai pagalbinių bei susijusių šakų koncentracija sudaro prielaidą lengviau pasiekti masto ekonomiją, pvz verslo branduolių ar klasterių kūrimasis skatina TUI. Veiksniams, susijusiems su rinkos siekiančiomis TUI C. Ruane (2008, p. 69) priskiria rinkos dydį, rinkos augimą ir regioninę integraciją. C. Ruane (2008, p. 69) pažymi, kad didelis rinkos dydis suteikia geresnę galimybę užsienio investuotojams sumažinti įėjimo kainas ir pasiekti masto ekonomiją. Ekonominiams veiksniams, susijusiems su efektyvumo siekiančiomis TUI, autorė priskiria darbo našumą atitinkančią darbo jėgos kainą, pakankamai kvalifikuotą darbo jėgą ir verslo politiką.

D. Hoi Ki Ho; P. Tze Yiu Lau (2007, p. 45) nuomone, visi tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą lemiantys veiksniai gali būti klasifikuojami į dvi stambias grupes: mokestinius ir nemokestinius veiksnius. Autorių išskirti tiesiogines užsienio investicijas lemiantys veiksniai pateikta 6 paveiksle:



Šaltinis: sudaryta autorės pagal HOI KI HO,D; TZE YIU LAU, P., Perspectives on Foreign Direct Investment Location Decisions: What Do We Know and Where Do We Go from Here?, 2007, p. 45, prieiga per internetą: <http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=18&hid=14&sid=a1332265-5830-4241-9556-be433b3f5a9d%40sessionmgr13&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=bth&AN=24908802>

### 6 pav. Mokestiniai ir nemokestiniai veiksniai lemiantys tiesioginių užsienio investicijų sprendimus

Kaip matyti iš 6 paveikslo D. Hoi Ki Ho; P. Tze Yiu Lau (2007, p. 45) prie mokestinių veiksnių priskiria pajamų mokesčio normą, mokestinius susitarimus, mokestines lengvatas bei kitus mokestinius veiksnius. Tuo tarpu prie nemokestinių veiksnių priskiriama infrastruktūra, darbo jėga, ekonominės sąlygos, politinė rizika bei aplinkos apsaugos reguliavimas. Autoriai taip pat nagrinėja kaip kiekvienas iš išskirtų veiksnių įtakoja TUI pritraukimą. Anot D. Hoi Ki Ho; P. Tze Yiu Lau (2007, p. 45) pajamų mokesčio norma gali turėti prieštarinę įtaką TUI pritraukimui. Mokestiniai susitarimai bei mokestinė lengvatos turi teigiamą įtaką, o kiti mokestiniai veiksniai prie kurių priskiriama turto mokesčio norma-neigiamą įtaką pritraukiant TUI. Iš nemokestinių veiksnių teigiamą įtaką TUI pritraukimui turi gera infrastruktūra, kvalifikuota darbo jėga, geros ekonominės sąlygos. Tuo tarpu politinės rizikos ir aplinkos apsaugos reguliavimų egzistavimas neigiamai įtakoja TUI pritraukimą. Pasak, D. Hoi Ki Ho; P. Tze Yiu Lau (2007, p. 45) investuotojai vengia investuoti į tas valstybes, kuriose nėra aiškios ir stabilios politikos.

D. J. Lecraw (1985, p. 72) teigimu, svarbiausi makroekonominiai veiksniai, lemiantys tiesioginių užsienio investicijų srautus į šalį, yra ekonominė šalies padėtis, valiutos kursas bei rinkos dydis. Pigi šalies valiuta gali lemti užsienio investicijų didėjimą tuo tarpu bangi valiuta veiks kaip investicinį patrauklumą mažinantis veiksnys. Derėtų paminėti, kad pasak D. J. Lecraw (1985, p. 72) ir patys tiesioginių užsienio investicijų srautai gali nulemti valiutos kurso kitimą. Didelis užsienio investicijų srautas gali padidinti vietinės valiutos vertę, ir atvirkščiai, jeigu vietinės įmonės daug investuos kitose šalyse, valiutos vertė kris.

J. Clegg; S. Scott-Green (1999, p. 599-602) bei L. Šeškutė ir V. Tvaronavičius (2007, p.154) išsamiau nagrinėja makroekonominis veiksniai, lemiančius tiesioginių užsienio investicijų judėjimą iš kapitalą eksportuojančių šalių. Autoriai analizuoja ekonomines sąlygas, kuriomis tiesioginės užsienio investicijos galėtų paveikti eksportą. Taip pat tiria tarpusavio santykį tarp tiesioginių užsienio investicijų ir šalių ekonominio augimo, tarp darbo jėgos kainos ir tiesioginių užsienio investicijų, tarp mokesčių naštos ir tiesioginių užsienio investicijų.

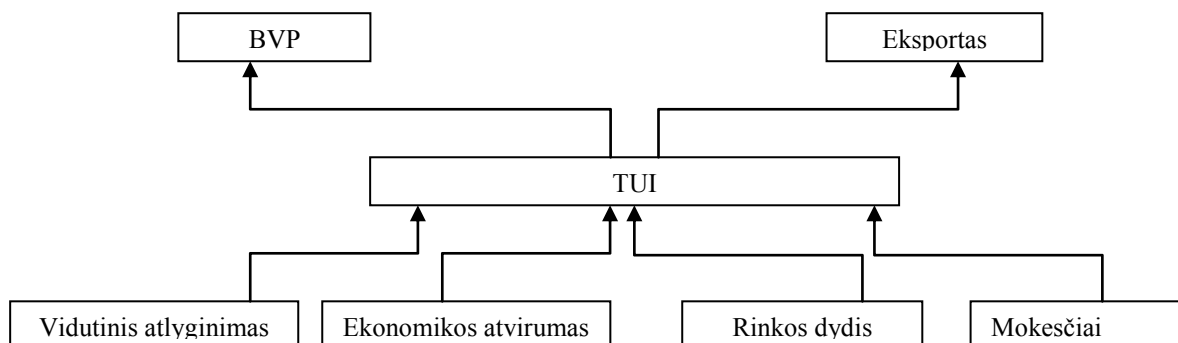
Svarbu pastebėti, jog J. Clegg; S. Scott-Green (1999, p. 599-602) akcentuoja tai, kad gana stiprų poveikį tiesioginių užsienio investicijų srautų kryptį daro ekonominio augimo skirtumai atskirose šalyse. Tačiau derėtų pažymėti ir tai, kad anot L. Šeškutės ir V. Tvaronavičiaus (2007, p.154) pačios užsienio investicijos daro įtaką ekonominiam augimui. Be to, kaip pabrėžia D. Ruplienė; K. Montvilaitė; Ž. Grigaliūnienė (2008, p. 273), kalbant apie bendrojo vidaus produkto, tenkančio 1 gyventojui (o jis ir laikomas pagrindiniu rodikliu vertinant ekonominį augimą), įtaką tiesioginėms užsienio investicijoms, šį rodiklį galima interpretuoti skirtingai. Visų pirma didelis bendrasis vidaus produktas lemia aukštą pajamų lygį, didelę produktų diferenciaciją, didelį produktyvumą. Tačiau, kita vertus, tai rodo ir aukštus darbo jėgos kaštus.

J. Clegg; S. Scott-Green (1999, p. 599-602) teigimu, darbo jėga yra vienas iš svarbiausių indėlių gamybiniame procese. Darbo jėgos produktyvumo padidėjimas patobulina firmos produkcijos pajėgumus. Autoriai taip pat pabrėžia, kad darbo užmokestis didėja kartu su tiesioginių užsienio investicijų įplaukomis. Priežastis būtų ta, kad didėjanti darbo jėgos kaina atspindi ekonomikos augimą, kas turi teigiamą įtaką tiesioginėms užsienio investicijoms. Tačiau L. Šeškutė ir V. Tvaronavičius (2007, p.154) nustatė visiškai priešingą darbo užmokesčio didėjimo įtaką tiesioginių užsienio investicijų srautams. Anot autorių, didėjantis darbo užmokestis šalyje daro neigiamą įtaką tiesioginių užsienio investicijų pritraukimui.

Mokesčių našta vienas iš kriterijų pasirenkant vietą daugianacionalinėms organizacijoms kurti ir plėsti. Tai viena iš sąlygų, kuri turėtų pritraukti daugiau užsienio investuotojų į šalį. Mokslininkai (J. Clegg; S. Scott-Green (1999, p. 599-602) ir L. Šeškutė ir V. Tvaronavičius (2007, p.154)) vieningai sutinka, kad mažesnė mokesčių našta daro teigiamą poveikį TUI. Derėtų pastebėti,

kad nors mokesčių įtaka investiciniam klimatui yra gana svarbi, tačiau taip pat svarbu, kad žemą mokesčių našą lydėtų paprasta jų surinkimo sistema.

L. Šeškutės ir V. Tvaronavičiaus (2007, p.154) išskirti tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą lemiantys veiksniai pateikta 7 paveiksle:



Šaltinis: ŠEŠKUTĖ, L, TVARONAVIČIUS, V. Tiesioginių užsienio investicijų Baltijos šalyse tyrimas, 2007, VIII tomas, Nr 3, p. 154

### 7 pav. Tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą lemiantys veiksniai

Kaip matyti iš 7 paveikslo be jau minėtų veiksnių vidutinio atlyginimo bei mokesčių L. Šeškutė ir V. Tvaronavičius (2007, p.154) priešingai nei J. Clegg; S. Scott-Green (1999, p. 599-602) taip pat nagrinėja rinkos dydžio bei ekonomikos atvirumo įtaką TUI pritraukimui. Anot L. Šeškutės ir V. Tvaronavičiaus (2007, p.154) egzistuoja tiesioginis ryšys tarp šalies rinkos dydžio ir tiesioginių užsienio investicijų srautų į šalį. Taip pat ekonominis atvirumas šalyje daro įtaką tiesioginėms užsienio investicijoms. M. Degučio; M. Tvaronavičienės (2006, p. 151) teigimu, ekonomikos atvirumą atspindi eksportas ir importas. Kuo aukštesni šie rodikliai, tuo labiau tikėtina, kad ekonomika yra liberalizuota. L. Šeškutės ir V. Tvaronavičiaus (2007, p.154) nuomone, didesnis ekonominio atvirumo laipsnis pritraukia daugiau tiesioginių užsienio investicijų. Tačiau pasak L. R esmini (2000, p.677) negalima daryti vienareikšmiškos išvados, kad ekonomikos atvirumo laipsnis nulemia tiesioginių užsienio investicijų dydį. Galima ir priešinga situacija, kai būtent investicijos lemia ekonomikos atvirumo lygį.

G. R. Benito, J. Larimo, R. Narula, T. Pedersen (2002) analizuoja ryšį tarp dviejų tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą lemiančių veiksnių- ekonomikos atvirumo ir rinkos dydžio. Autorių teigimu, maža vidaus rinka yra vienas pagrindinių mažos ekonomikos trūkumų, tačiau šį mažų ekonomikų trūkumą galima panaikinti didinant šalies atvirumą. Taigi rinkos dydis priklauso tiek nuo ekonomikos dydžio, tiek nuo prekybos atvirumo.

Dar vieną atvirumo aspektą atskleidžia V. Pukelienė; A. Linkevičienė (2008, p. 34). Pasak mokslininkų, mažos ekonomikos, kurios yra atviros inovacijoms, naujiems įgūdžiams bei pasižymi makroekonominio stabilumu, gauna naudos iš tiesioginių užsienio investicijų.

Kaip matyti iš aukščiau pateikto paveikslu tiesioginės užsienio investicijos taip pat daro poveikį eksportui. Anot L. Šeškutės ir V. Tvaronavičiaus (2007, p.154) šis poveikis yra teigiamas. . Reikėtų paminėti, kad išsamiai TUI įtaką eksportui nagrinėjo M. Runiewicz (2005, p. 23). Autorės teigimu, eksporto priklausomybę nuo TUI įplaukų reikėtų nagrinėti išskiriant kiekybinius ir kokybinius veiksnius mikro, mezo ir makro lygiais.

Svarbu pastebėti, jog R. Ginevičius; M. Tvaronavičienė (2005, p. 179) priešingai nei M. Miečinskienė (2003, p.18-19); M. Tvaronavičienė; V. Grybaitė; R. Korsakienė (2008, p. 227); D. Ruplienė; K. Montvilaitė; Ž. Grigaliūnienė (2008, p. 273); P. Nunnenkamp (2002); M. C. Ruane (2008, p. 69); J. Clegg; S. Scott-Green (1999, p. 599-602) ir Šeškutė ir V. Tvaronavičius (2007, p.154) akcentuoja tai, kad politinė padėtis, kultūriniai skirtumai ir išsivysčiusių šalių kaimynystė yra pagrindiniai veiksniai pritraukiant užsienio kapitalo įplaukas. Ypač didelę įtaką investiciniams sprendimams turi vienas iš kultūros elementų-kalba. Investuotojai vertina tas šalis, kuriose daugelis moka anglų kalbą. R. Ginevičius; M. Tvaronavičienė (2005, p. 179) taip pat nagrinėja privatizacijos vaidmenį pritraukiant tiesiogines užsienio investicijas.

D. Dumludag (2009, p. 18) priešingai nei visi prieš tai aptarti autoriai, nagrinėja institucijų vaidmenį pritraukiant TUI į šalį. Pasak autoriaus bendra institucinė, socialinė ir teisinė sistema įtakoja tiesiogines užsienio investicijas. Autorius akcentuoja neigiamą institucijų įtaką tiesioginių užsienio investicijų pritraukimui. Anot jo korupcija politinėje sistemoje yra grėsmė užsienio investicijoms iškraipanti ekonominę ir finansinę aplinką, sumažinanti valdymo sistemos ir verslo efektyvumą. Autorius išryškina demokratinio atsakingumo, valdžios stabilumo, politinių teisių bei gyventojų teisių įtaką TUI įplaukoms. M. Habib; L. Zurawicki (2001, p. 290-307) kaip ir D. Dumludag (2009, p. 18) pabrėžia neigiamą korupcijos įtaką TUI. Jo teigimu aukštas korupcijos lygis daro žalą investicijoms ir augimui. N. M. Jesen (2006) priešingai nagrinėja demokratinė institucijų veiklą. Anot jo, demokratijos turėtų asocijuotis su didesnėmis TUI įplaukomis, o nuosavybės teisių apsauga sukurti labiau patrauklią aplinką užsienio investuotojams. N. M. Jesen (2006) pabrėžia, kad institucijos tampa vienu pagrindinių investicijas priimančios valstybės privalumų, nes nuo jų priklauso ir rinkos efektyvumas, ir galutiniai gamybos kaštai, ir informacijos prieinamumas. Pritraukiant tiesiogines užsienio investicijas instituciniai veiksniai gali daryti neigiamą įtaką dėl savo nestabilumo.

F. Noorbakhsh; A. Paloni (2001) ir P. Nunnenkamp; J.Spatz (2003) susitelkia ties žmogiškojo kapitalo įtakos TUI įplaukoms nagrinėjimu. F. Noorbakhsh; A. Paloni (2001) teigimu žmogiškasis kapitalas yra lemiamas TUI įplaukų veiksnys. Anot P. Nunnenkamp; J. Spatz (2003) geresnis išsimoklinimas ir lavinimas padėtų pritraukti tiesiogines užsienio investicijas.



Vieningo mokslinio argumento, patvirtinančio, kad kažkuris vienas tiesiogines užsienio investicijas lemiantis veiksnys turi lemiamą įtaką tiesioginių užsienio investicijų plėtrai nėra. Tačiau atlikta mokslinės literatūros analizė leidžia teigti, kad dauguma autorių esminiu makroekonominiu veiksniu laiko rinkos dydį, prie svarbių makroekonominių veiksnių taip pat priskiriama šalies atvirumo laipsnis, BVP augimas, darbo jėgos kaina, valiutos kursas ir palūkanų norma. Taip pat svarbu pastebėti, kad pastaruoju metu, kaip vienas pagrindinių tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą lemiančių veiksnių vis dažniau nurodoma institucijos. Taigi galima teigti, kad daugelis įvairių veiksnių lemia TUI plėtrą, todėl kiekviena valstybė atidžiai turi įvertinti savo ekonominius, politinius, kultūrinius bei geografinius pranašumus ir atitinkamai pasirinkti sau tinkančią tiesioginių užsienio investicijų pritraukimo strategiją.

### 1.5. Tiesioginių užsienio investicijų poveikio šalies ekonomikai teorinė analizė

Ryšio tarp tiesioginių užsienio investicijų ir ekonominės plėtros analizei skiriama daug dėmesio ekonomikos teorijoje ir empiriniuose ekonominiuose tyrimuose. TUI įvardijamos kaip viena iš efektyviausių priemonių ekonomikos augimui plėtoti, tai ypač svarbu pereinamojo laikotarpio šalims.

Daugelyje valstybių gebėjimas pasinaudoti pasaulinėmis ekonomikos integracijos teikiamomis galimybėmis laikoma strateginiu tikslu. Praktikoje dažniausiai užsienio investicijų nauda, TUI įtaka šalies ūkio vystymuisi nekvestionuojama. Tačiau daugelio šalių ekonomistai globalizacijos poveikį šalies ekonomikai vertina prieštaringai.<sup>7</sup>

Apibendrintai prieštaringas požiūris į tiesioginių užsienio investicijų poveikio vietinės šalies ekonomikos augimui pateiktas 7 lentelėje:

7 lentelė

#### Tiesioginių užsienio investicijų poveikis šalies ekonomikai

Teigiamas	Neigiamas
<ol style="list-style-type: none"> <li>1. Išauga šalies bendrasis vidaus produktas ir pajamos.</li> <li>2. Didėja užimtumas, pakyla darbo našumas</li> <li>3. Sustiprinamas vietinis žmogiškasis kapitalas, vietiniai darbo ir valdymo įgūdžiai.</li> <li>4. Plinta modernios technologijos.</li> <li>5. Rinkos plėtra.</li> <li>6. Nauji verslo ryšiai.</li> <li>7. Ekonominį augimą skatinančios konkurencijos didėjimas.</li> <li>8. Įmonės augimas.</li> </ol>	<ol style="list-style-type: none"> <li>1. Technologinė priklausomybė.</li> <li>2. Industrinis dominavimas.</li> <li>3. Ekonominių planų drumstimas.</li> <li>4. Kultūriniai pokyčiai.</li> <li>5. Galimas tarptautinių įmonių kišimasis į teisinę aplinką.</li> </ol>

Šaltinis: sudaryta autorės

<sup>7</sup> TVARONAVIČIENĖ, M.; KALAŠINSKAITĖ, K. Tiesioginės užsienio investicijos į Lietuvos ūkį: tendencijų ir efektyvumo įvertinimas. *Verslas: teorija ir praktika*, 2003 a, Nr. 2, p. 61

Apibendrinus įvairių Lietuvos ir pasaulio mokslininkų tiesioginių užsienio investicijų reikšmės ir naudos šalies ūkiui vertinimus, galima išskirti šiuos požymius:

### *1. Išauga šalies bendrasis vidaus produktas ir pajamos*

Daugelyje pereinamosios ekonomikos šalių tiesioginės užsienio investicijos vertinamos itin palankiai. Jos buvo ir yra laikomos svarbiu produktyvumą, o kartu ir ekonominį augimą skatinančiu veiksniumi (K. Kalašinskaitė, 2009). Tiesioginės užsienio investicijos didina šalies BVP ir sąlygoja padidėjusias mokesčių įplaukas į valstybės biudžetą. Sąryšio tarp tiesioginių užsienio investicijų ir ekonominio augimo klausimai yra vieni aktualiausių mokslininkų diskusijų objektų.

Viena iš pagrindinių teorijų aiškinanti teigiamą TUI poveikį šalies vystymuisi yra J. H. Dunningo teorija. Jis teigia, kad TUI kaip ūkio plėtros veiksnys augančiu produktyvumu gali paspartinti pramonės vystymąsi. Pavyzdžiui, išteklių kiekio didinimas ir jų kokybės gerinimas dėl mokslo ir technikos naujovių diegimo padidina gamybinį visuomenės pajėgumą, kas lemia šalies ūkio produktyvumą, didėja parduodamų paslaugų kokybė ir kiekis, o kartu auga ekonomika. Tai atspindi bendrasis vidaus produktas.<sup>8</sup>

TUI gali padėti šaliai įveikti ydingą vystymosi kelią: pavyzdžiui šalyje žemas produktyvumo lygis, kuris sąlygoja žemą darbo užmokestį, lemia žemą taupymo lygį, kartu ir investavimą, o galiausiai dar labiau mažina produktyvumą. Taigi, tokioje situacijoje TUI atėjimas griaua šį ydingą ratą, nes tiesioginės užsienio investicijos didina efektyvumą, produktyvumą ir skatina bendrą šalies plėtrą. Tuo tarpu A. Wijeweera, R. Vilano, B. Dolley (2010, p. 145) akcentuoja, kad tiesioginės užsienio investicijos skatina ekonomikos augimą tik besivysčiusiose šalyse, bet ne išsivysčiusiose.

A. Miškinis, E. Lukaševičiūtė (2009, p. 43) pabrėžia, kad tiesioginės užsienio investicijos gali būti labai svarbios šalies ekonomikos plėtrai, tačiau vien didelis investicijų kiekis neužtikrina greitos ūkio plėtros, ekonominis augimas priklausys nuo investicijų pobūdžio ir struktūros, žmogiškojo kapitalo bei technologinės patirties.

### *1. Didėja užimtumas*

Dažnai užsienio kapitalo turinčios įmonės pradeda veiklą, mažindamos darbuotojų skaičių, bet vėliau, plečiant veiklą, sukuriamos naujos darbo vietos, pagerėja darbo sąlygos, propaguojamas materialinis suinteresuotumas (G. Samuolis, 2001, p. 95). Pradinis darbuotojų skaičiaus mažinimas pasireiškia dėl su tiesioginėmis užsienio investicijomis ateinančių pažangių technologijų, kurių dėka įmonė labiau mechanizuojama ir automatizuojama, padidėja jos našumas (ypač privatizuojant valstybinius objektus) ir dalies darbuotojų nebereikia. Tačiau vėliau vystant įmonės veiklą ir didėjant gamybos apimtims kuriamos naujos darbo vietos, pagerėja darbo sąlygos ir užimtumas didėja. Naujų darbo vietų sukurti ypač padeda „plyno lauko“ investicijos.

---

<sup>8</sup> TVARONAVIČIENĖ, M.; KALAŠINSKAITĖ, K. Tiesioginių užsienio investicijų efektyvumo įvertinimas Baltijos šalyse. *Verslas: teorija ir praktika*, 2003 b, Nr. 3, p. 129

## *2. Sustiprinamas vietinis žmogiškasis kapitalas, vietiniai darbo ir valdymo įgūdžiai*

Pirmiausia žmogiškojo kapitalo sustiprinimas pasireiškia ne dėl įmonės mokymų ir darbuotojų kvalifikacijos kėlimo, o dėl bendro valstybinio mokymo, siekiant pritraukti užsienio investicijas dėka stipraus žmogiškojo kapitalo (OECD, 2002, p.14). Taigi, užsienio investuotojų sukuriama poreikis aukštos kvalifikacijos specialistams, investicijas priimančiai šaliai aiškiai parodo kokias investicijas į žmogiškąjį kapitalą reikia atlikti valstybei. Užsienio investuotojai taip pat reguliariai investuoja ir skiria pinigus darbuotojų kvalifikacijai kelti bei naujiems darbo įgūdžiams formuoti. Tuo pačiu pakyla darbo našumas, nes investuotojas modernizuoja gamybos procesus ir apmoko darbo jėgą.

## *3. Plinta modernios technologijos*

M. Pirtea; C. Corduneanu; B. Dima; L. Milos (2009, p.19) teigimu, pats svarbiausias tiesioginių užsienio investicijų teigiamas poveikis investicijas priimančiai šaliai yra išreiškiamas technologijų plėtra. Tiesioginių užsienio investicijų dėka diegiamos modernios technologijos, o įmonės verslo sėkmę dažnai lemia pažangos tempas ir gebėjimas prisitaikyti besikeičiančioje rinkoje.

A.Z. Baharumshah; S. W. Almasaied (2009, p. 91) pabrėžia, kad tiesioginės užsienio investicijos yra svarbi priemonė technologijų plitimui, prisidedanti labiau prie ekonominio augimo nei vidaus investicijos, tik tuo atveju kai investicijas priimanti valstybė gali pakankamai absorbuoti pažangias technologijas.

Pasak M. Tvaronavičienės; R. Ginevičiaus (2003, p. 156) vietinė įmonė gali pagerinti produktyvumą kopijuojant kai kurias technologijas. Taip pat ji gali būti pastūmėta naudoti efektyviau jau esančias technologijas dėl padidėjusios konkurencijos rinkoje.

## *4. Rinkos plėtra*

Tiesioginės užsienio investicijos skatina eksporto augimą ir rinkos plėtrą. Tarptautinės bendrovės per savo verslo tinklus išplečia produkcijos realizavimą užsienio rinkose, o tai padidina šalies eksportą ir pagerina prekybos balansą. Taigi, per tiesioginių užsienio investicijų atėjimą priimanti investicijas šalis integruojasi į pasaulinę ekonomiką. Ir ši ilguoju periodu pasireiškianti integracija skatina tarptautinę prekybą.

## *5. Nauji verslo ryšiai*

A. Miškinio, E. Lukaševičiūtės (2009, p. 43) teigimu, užsienio investuotojai kartu su užsienio kapitalu perduoda ir verslo ryšius. Tai ryšiai su kitomis įmonėmis, tiekėjais, tarptautinėmis finansų institucijomis (bankais, fondais ir kt.). Šie nauji verslo ryšiai praplečia tiesioginio investavimo įmonės galimybes tiekimo, technologinio bendradarbiavimo, finansų rinkose ir kt.

## *6. Ekonominį augimą skatinančios konkurencijos didėjimas*

Įmonės lygyje tiesioginės užsienio investicijos suintensyvina konkurenciją ir ekonominę naudą, didina produktyvumą ir mažina kainas. Intensyvesnė konkurencija apima naujas technikas, produktus, paslaugas ir idėjas (V. Kvainauskaitė, 2006, p. 70). Visa tai skatina ekonominį augimą.

### *7. Įmonės augimas*

Be naujų technologijų atėjimo naudos, žmoniškųjų išteklių sustiprinimo, efektyvumas gali padidėti tose įmonėse ir rinkose, kur ženkliai pasireiškia gamybos masto grąža. Taigi įmonės ir jos rinkų plėtra gali suteikti galimybę įmonei pasinaudoti gamybos masto grąža.

Nepaisant teigiamo tiesioginių užsienio investicijų poveikio, jas priimančios šalies ekonomikai, mokslinėje literatūroje taip pat akcentuojama neigiami aspektai.

M. Tvaronavičienės, K. Kalašinskaitės (2003 b, p. 130) teigimu, neigiamas požiūris į TUI poveikį šalies vystimuisi galėtų būti pagrįstas tokia logika. Užsienio kapitalo kompanijos dažnai veikia ypač didele konkurencija pasižyminčiose ūkio šakose, turinčiose aukštus patekimo barjerus. Didelę koncentraciją TUI gali net padidinti. Tai leistų užsienio kapitalo įmonėms „pasiimti“ ekonominę rentą bei „ištraukti“ iš vietinės šalies kapitalą, kas savo ruožtu lemtų šalies ekonomikos tempų sulėtėjimą. Taigi užuot sumažinus atotrūkį tarp investicijų ir užsienio mainų TUI gali iš rinkos išstumti vietinius gamintojus bei pakeisti juos užsienio tiekėjais ar gamintojais.

Toks išstūmimas gali pasireikšti tam tikrose šakose, tačiau jei rinka yra atvira, apsaugota konkurencijos įstatymais, vartotojai turi galimybę apsisaugoti nuo didelių kainų pakeisdami produktą, tokiai rinkai koncentracijos sustiprėjimas ir dėl to konkurencijos sumažėjimas negresia.

Pasak V. Kvainauskaitės (2006, p. 71) neigiamas tiesioginių užsienio investicijų poveikis gali pasireikšti stipria valdžios priklausomybe nuo užsienio investuotojų, ne visada dalijamasi gaunama nauda su šalimi, priėmusia investicijas. Šalies ūkis įgyja technologinę priklausomybę nuo užsienio investicijas suteikusių subjekto. Be to, tarptautinės įmonės, atlikdamos bendrus mokslinius tyrimus, panaudoja investicijas priėmusios šalies žmonių idėjas ir žinias. Bendrai galima teigti, kad užsienio investicijos veikia šalies kultūrą.

Taigi galima teigti, kad užsienio kapitalo perkėlimas iš vienos šalies į kitą gali vienu metu daryti prieštaringą įtaką šalies ekonominiam augimui. Vienose ūkio šakose ar pramonės sektoriuose TUI gali prisidėti prie ekonominio augimo ir plėtros, papildyti ir suaktyvinti vietinių įmonių veiklą ir rezultatyvumą, bet kituose susiklosčius tam tikroms aplinkybėms, ir sutrikdyti.

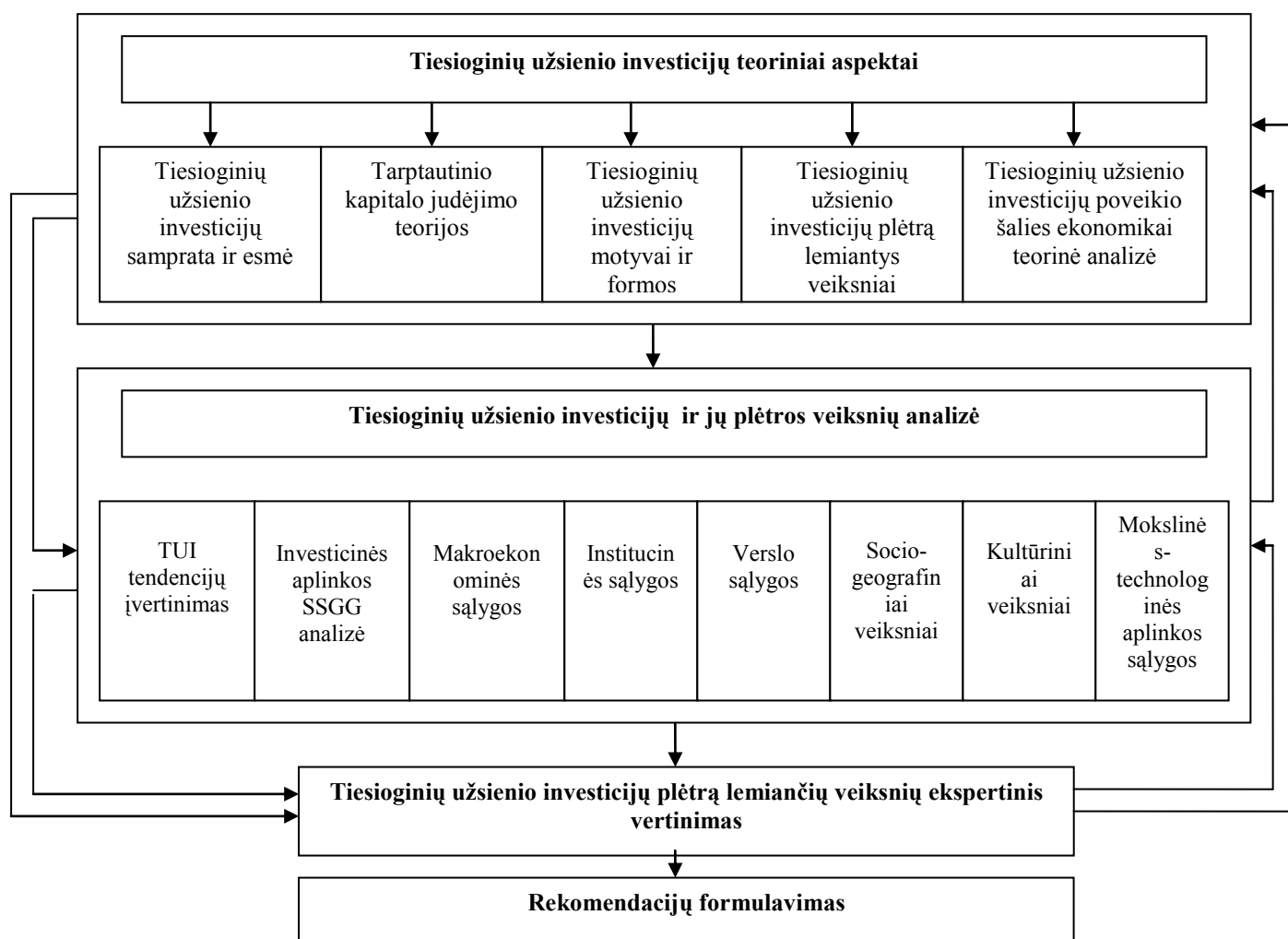
Reikia pabrėžti jog šalys, stokojančios finansinių išteklių, dažniausiai nepaiso neigiamų TUI veiksmų įtakos dalykų ir įvairiais būdais skatina tiesiogines užsienio investicijas. Formuodamos savo ekonominę politiką šalys dažnai neįvertina, jog TUI atėjimą į šalies ūkį lemia daug skirtingų veiksmų. TUI srautus veikia ne tik valstybės politika, bet ir geografinė šalies padėtis, jos struktūrinės

charakteristikos.<sup>9</sup> Taigi iš pradžių reikėtų nustatyti ar TUI į specifines šakas teigiamai veikia vietinės ekonomikos plėtrą, taip pat nustatyti kodėl ši įtaka nėra pakankamai pozityvi. Diferencijuotas TUI efektyvumo įvertinimas leistų lanksčiau skatinti užsienio investicijų atėjimą.

Apibendrinant, galima daryti išvadą, kad mokslinėje literatūroje daugiau akcentuojama teigiama tiesioginių užsienio investicijų įtaka ekonomikos augimui. Tiesioginės užsienio investicijos kaip esminis tarptautinio verslo plėtojimo veiksnys gali daryti didelę įtaką ekonominiams ir socialiniams pokyčiams bei technologijų pažangai. Šiuo aspektu yra pabrėžtina tiesioginių užsienio investicijų, jų skatinimo ir plėtojimo svarba.

### 1.6. Tiesioginių užsienio investicijų plėtrą lemiančių veiksnių vertinimo modelis

Šioje darbo dalyje sudaroma tiesioginių užsienio investicijų plėtrą lemiančių veiksnių vertinimo modelis. Grafiškai šis modelis pavaizduota 8 paveiksle:



Šaltinis: sudaryta autorė

**8 pav. Tiesioginių užsienio investicijų plėtrą lemiančių veiksnių vertinimo modelis**

<sup>9</sup> TVARONAVIČIENĖ, M.; KALAŠINSKAITĖ, K. Tiesioginės užsienio investicijos į Lietuvos ūkį: tendencijų ir efektyvumo įvertinimas. *Verslas: teorija ir praktika*, 2003 a, Nr. 2, p. 61

Kaip matyti iš 8 paveikslo siekiant sukurti pagrindą tiesioginių užsienio investicijų plėtros analizei, pirmiausia nagrinėjama teoriniai tiesioginių užsienio investicijų aspektai. Atliekama tiesioginių užsienio investicijų struktūros ir vietos ekonominiuose santykiuose teorinis nagrinėjimas. Įvertinant tarptautinio kapitalo judėjimo teorijas, tiesioginių užsienio investicijų motyvus ir formas ir TUI plėtrą lemiančius veiksniai, analizuojama tiesioginių užsienio investicijų judėjimo prielaidos. Taip pat atliekama TUI poveikio šalies ekonomikai teorinė analizė.

Po to atliekama tiesioginių užsienio investicijų ir jų plėtros veiksnių analizė, kuri apima tiesioginių užsienio investicijų tendencijų įvertinimą, investicinės aplinkos SSGG analizę, makroekonominių, institucinių, verslo, mokslinės- technologinės aplinkos sąlygų bei socio-geografinių ir kultūrinių veiksnių analizę.

Išnagrinėjus teorinius tiesioginių užsienio investicijų aspektus bei išanalizavus tiesiogines užsienio investicijas ir jų plėtrą lemiančius veiksniai, atliekama svarbiausių tiesioginių užsienio investicijų plėtrą lemiančių veiksnių ekspertinis vertinimas. Taip pat formuluojama rekomendacijos.

## **2. TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ IR JŲ PLĖTROS VEIKSNIŲ ANALIZĖ LIETUVOJE IR KITOSE BALTIJOS ŠALYSE**

Šalies ekonominės plėtros tempus dažniausiai lemia investicijos, dėl kurių pasaulyje šiuo metu vyksta atkakli kova. Šalys siekiančios vykdyti efektyvią ir fokusuotą TUI pritraukimo politiką, turi mokėti konkuruoti bei išryškinti šalies privalumus. Apskritai į Lietuvą investicijų pritraukiama nedaug. Atsižvelgiant į pasaulinę gamybos perkėlimo iš vienu šalių į kitas tendenciją ir mažą aukštųjų technologijų gamybos dalį Lietuvoje, labai svarbu pritraukti tiesiogines užsienio investicijas, kurios leistu perimti aukštesniąsias technologijas bei šiuolaikines vadybines žinias. Taigi viena pagrindinių priemonių, siekiant esminio pokyčio Lietuvos ūkio struktūroje didinant aukštos pridėtinės vertės verslo dalį yra efektyvus tiesioginių užsienio investicijų pritraukimas.

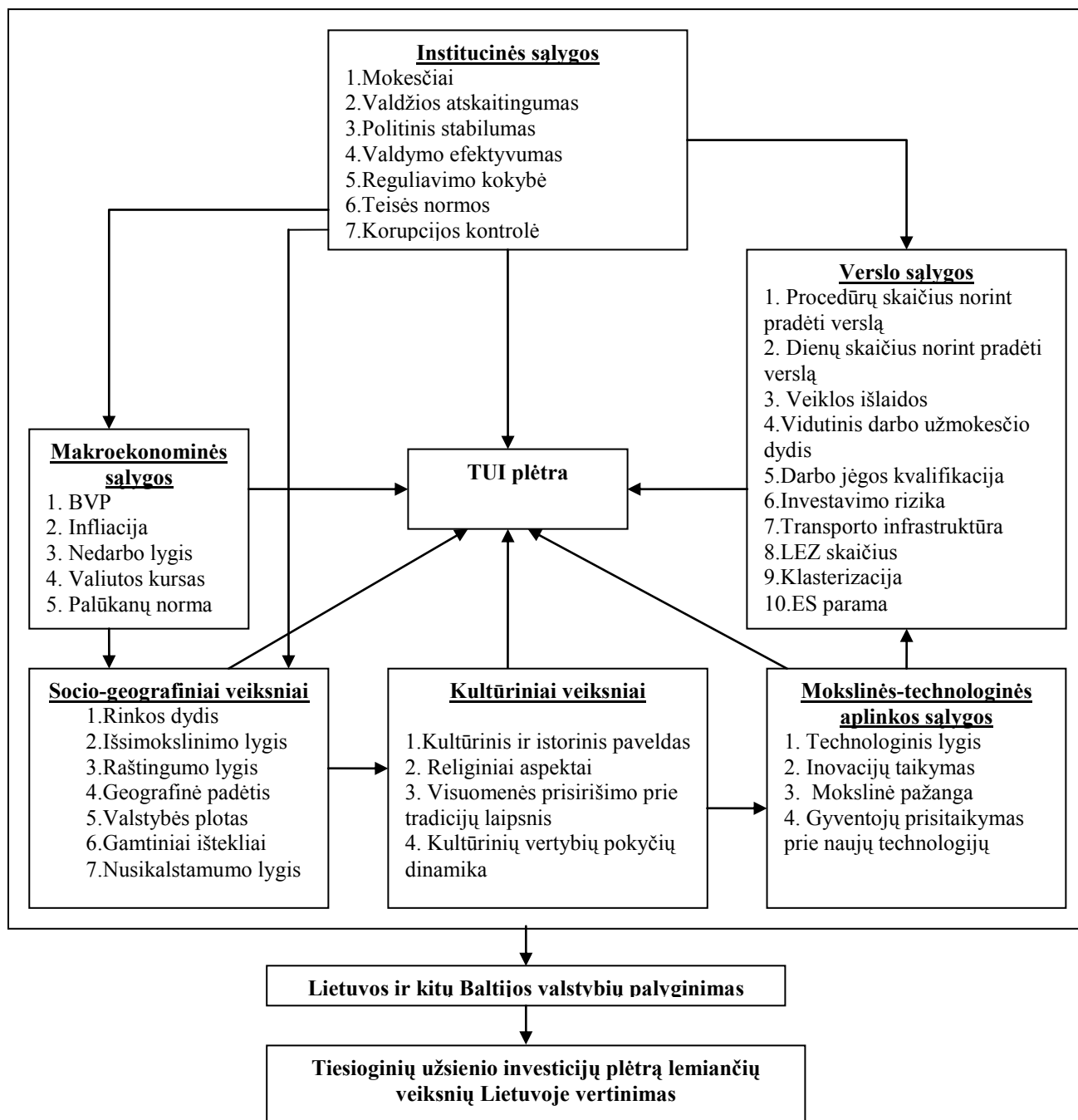
Atsižvelgiant į tai jog tiesioginės užsienio investicijos yra vienas svarbiausių ekonominio augimo veiksnių, suteikiantis impulsą ūkio atgaivinimui ir leidžiantis diegti modernias technologijas, padedantis įgyvendinti progresyvias vadybos ir marketingo idėjas šioje darbo dalyje sudaroma veiksnių ir rodiklių sistema, naudojama tiesioginių užsienio investicijų plėtros vertinimui. Taip pat įvertinama TUI tendencijos Lietuvoje, atliekama Lietuvos investicinės aplinkos SSGG analizė bei Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių palyginamoji analizė pagal TUI plėtrą lemiančius veiksnius.

### **2.1. Veiksnių ir rodiklių sistema, naudojama tiesioginių užsienio investicijų plėtros vertinimui**

Remiantis pirmoje darbo dalyje išanalizuota Lietuvos bei užsienio autorių mokslinė literatūra, šioje darbo dalyje suformuojama konkrečių veiksnių ir jų įtakos tiesioginių užsienio investicijų plėtrai vertinimo modelis. Juo remiantis bus siekiama išsiaiškinti pagrindinius TUI plėtrą lemiančius veiksnius ir kokią įtaką jie turi tiesioginių užsienio investicijų pritraukimui į šalį.

Siekiant įvertinti TUI pritraukimo galimybes visus TUI plėtrą lemiančius veiksnius būtina nagrinėti kompleksiskai. Visi makroekonominių, institucinių, verslo, mokslinės-technologinės aplinkos sąlygų, bei kultūriniai ir socio-geografiniai veiksniai atitinka vientisumo principą ir yra integruoti į vientisą sistemą, kurioje jie yra tarpusavyje susiję. Visų išskirtų veiksnių poveikių suma daro įtaką tiesioginių užsienio investicijų plėtrai. Galima pažymėti tai, kad TUI plėtrą lemiantys veiksniai gali būti labai įvairūs: kai kurie iš jų kokybiniai, kai kurie kiekybiniai.

Sudaryta veiksnių ir rodiklių sistema grafiškai pateikiama 9 paveiksle:



Šaltinis: sukurta autorės

**9 pav. Veiksnių ir rodiklių sistema, naudojama tiesioginių užsienio investicijų plėtrai vertinti tarptautiniu, šalies bei regioniniu lygiu**

Atliekant Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių palyginimą pagal TUI plėtrą lemiančius veiksniai, buvo išskirta grupė rodiklių, charakterizuojančių makroekonominės sąlygas, kurie atspindi ekonominį augimą (BVP augimas) bei ekonomikos stabilumą (infliacija, nedarbo lygis). Institucines sąlygas charakterizuoja mokesčiai bei instituciniai rodikliai, toki kaip valdžios atskaitingumas, politinis stabilumas, valdymo efektyvumas, reguliavimo kokybė, teisės normos, korupcijos kontrolė. Verslo sąlygos Lietuvoje ir kitose Baltijos valstybėse buvo lyginama pagal procedūrų ir dienų skaičių norint pradėti verslą, išlaidas verslui pradėti, vidutinį darbo užmokesčio dydį bei transporto



infrastruktūrą. Mokslinės technologinės aplinkos sąlygos buvo vertinamos pagal technologinį šalių lygį bei inovacijų taikymą. Taip pat buvo atliekamas palyginimas pagal tokį socio-geografinį veiksni, kaip rinkos dydis. Pagal kitus makroekonominių, verslo, mokslinių-technologinių sąlygų ir socio-geografinių veiksnių pogrupius bei kultūrinius palyginimas su Baltijos valstybėmis nebuvo atliktas. Pagal kultūrinius veiksnius Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių palyginimas nebuvo atliktas, nes šiuos veiksnius yra sunku įvertinti kiekybiškai. Visi 9 paveiksle išskirti veiksniai buvo vertinami atliekant analizę šalies bei regioniniu lygiu.

## 2.2. TUI tendencijų Lietuvoje įvertinimas

Charakterizuojant užsienio kapitalo atėjimo procesą Lietuvoje, galima išskirti tris TUI raidos etapus: iki 1991 metų, nuo 1991 iki 1996 metų ir po 1996 metų. Lietuvoje užsienio investicijas reglamentuojantys įstatymai išleisti daug vėliau nei kitose Vidurio ir Rytų šalyse. Investiciniai procesai Lietuvoje pagyvėjo tik atkūrus nepriklausomybę ir priėmus svarbiausius ūkinę veiklą reguliuojančius įstatymus. 1991 metais buvo užregistruota 7 kartus daugiau bendrų užsienio kapitalo įmonių negu per ankstesnius trejus metus ir TUI siekė 32 mln.Lt. 1990 – ujų metų pradžioje TUI augimo tempai nebuvo dideli. Pagrindinė to priežastis – tuometinė silpna bei nestabili Lietuvos ekonominė būklė: lėtos ekonominės reformos, didelė infliacija, gana didelis politinės rizikos laipsnis. Tačiau nuo 1994 metų augantis bendrasis vidaus produktas ir stabili ekonominė šalies padėtis leido įgyti užsienio investuotojų pasitikėjimą, sąlygojusį augantį TUI įplaukų srautą (M. Tvaronavičienė; K. Kalašinskaitė, 2003 a).

8 lentelėje pateikiama sukaupų tiesioginių užsienio investicijų dinamika Lietuvoje 1997-2009 metais:

8 lentelė

**Sukaupų tiesioginių užsienio investicijų dinamika Lietuvoje 1997-2009 metais (metų pradžioje)**

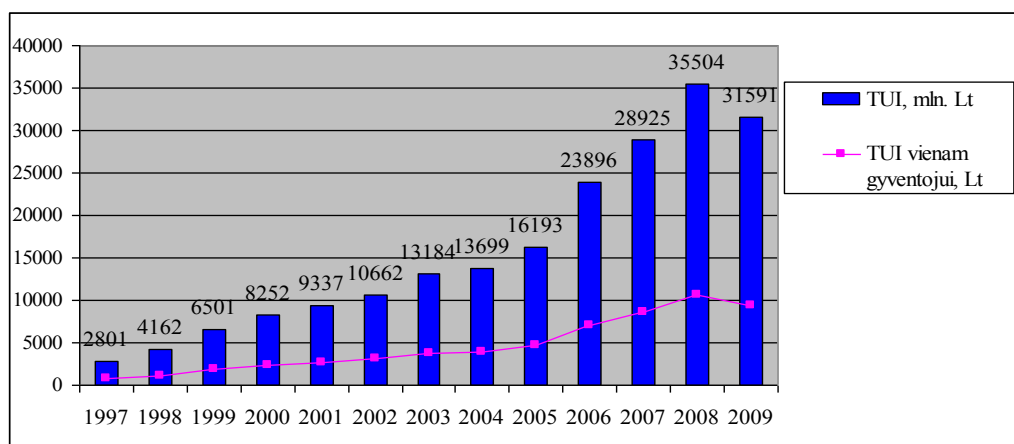
Metai	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Tiesioginės užsienio investicijos. mln. Lt	2801	4162	6501	8252	9337	10662	13184	13699	16193	23896	28925	35504	31591
TUI vienam gyventojui, litai	781	1168	1838	2350	2678	3068	3808	3976	4727	7022	8545	10547	9431
Pokytis, %		32,70	35,97	21,22	11,62	12,42	19,13	3,76	15,40	32,24	17,39	18,53	-11,3

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Lietuvos statistikos departamentas (2009), prieiga per internetą: <http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M2030204&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSid=3072&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>

Kaip matyti iš aukščiau pateiktos lentelės tiesioginės užsienio investicijos nuo 1997 iki 2008 metų nuosekliai augo. Nuo 1997 iki 2008 metų tiesioginių užsienio investicijų apimtys išaugo 12,7 karto. Tačiau 2009 metų sausio 1 dieną tiesioginės užsienio investicijos sudarė 31,48 mlrd. Litų ir

buvo 11, 3 procento mažesnės nei 2008 metų sausio 1 dieną. (35,50 mlrd. Litų). Tokį tiesioginių užsienio investicijų sumažėjimą lėmė įmonių akcijų kainų kritimas bei reinvesticijų sumažėjimas, nors tiesioginės užsienio investicijos į akcinį kapitalą ir kitą kapitalą padidėjo. 2009 m. sausio 1 d. akcinis kapitalas ir reinvesticijos sudarė 23,28 mlrd. litų ir buvo 19,6 procento mažesnės nei 2008 m. sausio 1 d. (28,97 mlrd. litų). Nesunku pastebėti, kad 2004 metais buvo labai mažas TUI augimas (3,76%). Daugiausia TUI augo 1998, 1999, 2006 metais (atitinkamai 32,70 %, 35,97%, 32,32%). 2009 metų sausio 1 dieną vidutiniškai vienam šalies gyventojui teko 9,4 tūkst. litų (2008 m. sausio 1 d. – 10,5 tūkst. litų) tiesioginių užsienio investicijų.

Grafiškai TUI dinamika 1997-2009 metais ir tiesioginės užsienio investicijos tenkančios vienam gyventojui pavaizduota 10 paveiksle:

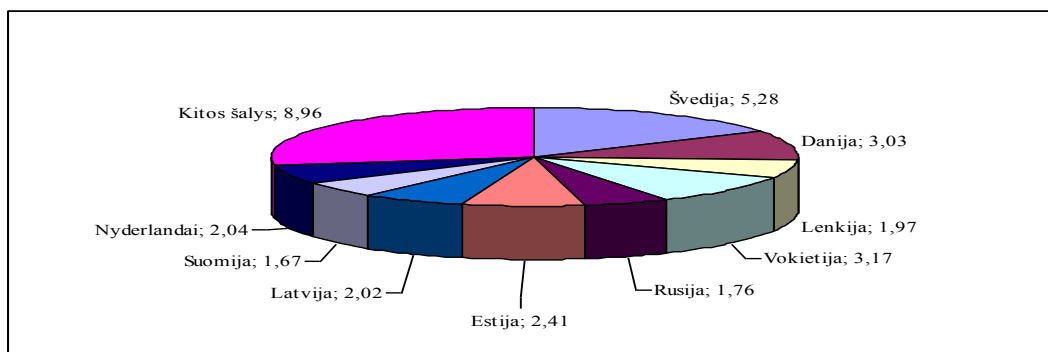


Šaltinis: sudaryta autorės pagal Lietuvos statistikos departamentas (2009), prieiga per internetą: <http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M2030204&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSID=3072&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>

### 10 pav. Tiesioginės užsienio investicijos Lietuvoje 1997-2009 metais (metų pradžioje)

Tiesioginių užsienio investicijų apimčių, jų judėjimą skatinančių veiksnių ir geografinės bei sektorinės struktūros išmanymas turi didelę reikšmę formuojant ir vykdant tiek atskiros įmonės, tiek visos šalies ar regiono ekonominę politiką ir strategiją. Šiuo metu daugiausia Lietuvoje yra investavę Švedijos investuotojai – 5,28 mlrd. Lt (16,3 proc. visų tiesioginių užsienio investicijų), Vokietijos – 3,17 mlrd. litų (9,8 proc.), Danijos – 3,03 mlrd. litų (9,4 proc.), Estijos – 2,41 mlrd. litų (7,5 proc.), Nyderlandų – 2,04 mlrd. litų (6,3 proc.), Latvijos – 2,02 mlrd. litų (6,3 proc.). Tiesioginės investicijos iš 27 ES valstybių narių sudarė 26,08 mlrd. litų (80,7 proc.), iš NVS šalių – 1,96 mlrd. litų (6,1 proc.) visų tiesioginių užsienio investicijų.

Grafiškai TUI pasiskirstymas pagal šalis pavaizduota 11 paveiksle:



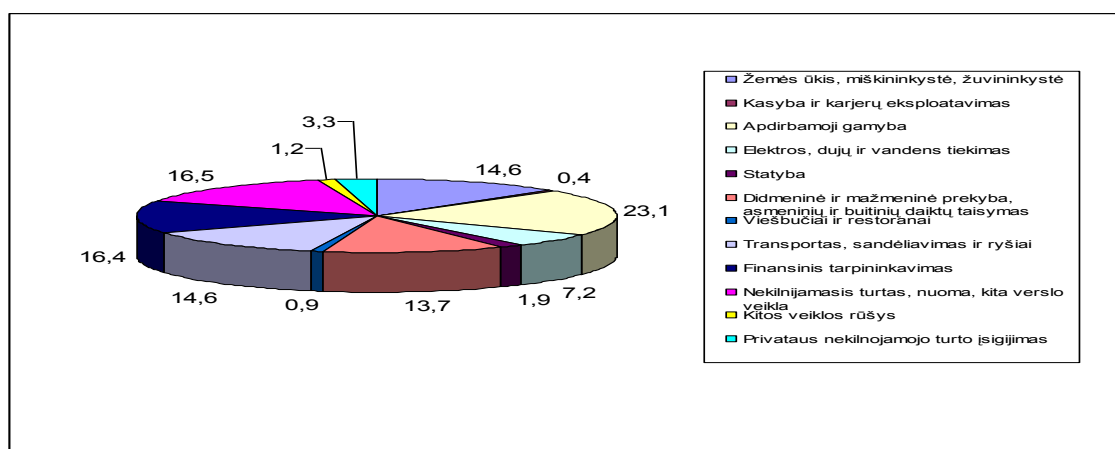
Šaltinis: sudaryta autorės Lietuvos statistikos departamentas (2009), prieiga per internetą:  
<http://www.stat.gov.lt/lt/search/?query=bvp&x=0&y=0>

**11 pav. Tiesioginės užsienio investicijos pagal šalis (2009 04 01), mlrd. Lt**

Per metus labiausiai padidėjo TUI iš Prancūzijos beveik dvigubai ir 2009 balandžio 1 dieną sudarė 893 mln. Lt. Nyderlandai TUI padidino 59% iki 2,04 mlrd. Lt, Švedija 24,3% iki 5,28 mlrd. Lt. Per metus labiausiai nusmuko TUI apimtys iš Lenkijos (-63, 5%), Rusijos (- 46, 2%) ir Danijos (- 29,3%). Tiesioginių Danijos ir Rusijos investicijų sumažėjimas turėjo įtakos apdirbamosios gamybos, elektros, dujų ir vandens bei finansinio tarpininkavimo veiklos įmonių tiesioginių užsienio investicijų apimtys sumažėjimui. Tiesioginės Lenkijos investicijos sumažėjo perskaičiavus AB „Mažeikių nafta“ akcinį kapitalą iš rinkos į nominaliąją kainą.

Iš paveikslo nesunku pastebėti, kad kaimyninės šalys- Lenkija ir Latvija investuoja mažiau nei geografiškai atitolusios valstybės Švedija ir Vokietija. Taigi galima teigti, kad geografinis atstumas nėra pagrindinis motyvas pasirenkant Lietuvos ekonomiką investicijoms. Labiau pagrįstas atrodo gamybos veiksmų kainų skirtumo tarp Lietuvos ir investuojančios šalies motyvas. Tiesioginių užsienio investicijų šrantai iš geriau ekonomiškai išsivysčiusių šalių leidžia manyti, kad šios investicijos susiję su pažangiomis technologijomis ir vadybos idėjomis.

Tiesioginės užsienio investicijos pagal ekonominės veiklos rūšis grafiškai pavaizduota 12 paveiksle:



Šaltinis: sudaryta autorės Lietuvos statistikos departamentas (2009), prieiga per internetą:  
<http://www.stat.gov.lt/lt/search/?query=bvp&x=0&y=0>

**12 pav. Tiesioginės užsienio investicijos pagal ekonomines veiklos rūšis, 2009 04 01, %**

2009 m. balandžio 1 d. duomenimis, daugiausia investuota į apdirbamąją gamybą – 23,1 %, nekilnojamojo turto, nuomos ir kitos verslo veiklos įmones – 16,5%, finansinį tarpininkavimą – 16,4%, transportą, sandėliavimą ir ryšius – 14,6%, didmeninę ir mažmeninę prekybą – 13,7%, elektros, dujų ir vandens tiekimą – 7,2 % visų tiesioginių užsienio investicijų. Per metus ypač padidėjo tiesioginės užsienio investicijos į nekilnojamojo turto, nuomos ir kitos verslo veiklos, žemes ūkio, miškininkystes, žuvininkystes įmones, taip pat į viešbučių ir restoranų įmones.<sup>10</sup>

Apdirbamojoje gamyboje daugiausia investuota į naftos produktų ir chemijos gaminių gamybą – 3,15 mlrd. litų (42,2 proc. visų apdirbamosios gamybos investicijų), maisto produktų, gėrimų ir tabako gamybą – 1,58 mlrd. litų (21,2 proc.).

Vis daugiau tiesioginių investicijų pasaulio bendrovės nukreipia ne į gamybą, o į paslaugas. Dar prieš dešimtmetį apie 60 proc. TUI srauto kasmet sudarydavo investicijos į gamybą, o likę 40 proc. – investicijos į paslaugas. Pastaraisiais metais šios proporcijos pakito paslaugų naudai. Daugiau TUI srauto jau registruojama į paslaugas nei gamybą, atitinkamai 60 ir 40 proc.<sup>11</sup>

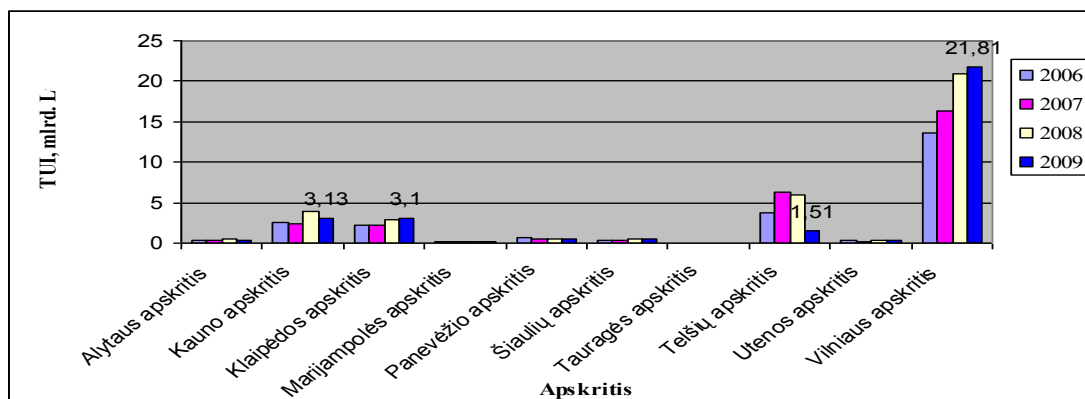
Lietuva seka pasaulinėmis tendencijomis ir bendroje TUI projektų struktūroje sulaukia vis daugiau investicinių projektų į paslaugas nei į gamybą. TUI projektų į gamybą ir verslo paslaugas skaičius Lietuvoje susilygino 2007 metais, o 2008 metais projektų į paslaugas įgyvendinta pirmą kartą daugiau nei TUI gamybos projektų. Lietuvoje paslaugų projektų sukuriama vertė yra 2,5 karto didesne nei gamyboje. 2003-2009 metais vienai sukurtai darbo vietai Lietuvoje teko 4600 litų investicijų, o paslaugų projektuose 1 darbuotojui vidutiniškai teko 11700 litų.

Pritraukiamos tiesioginės užsienio investicijos svarbios visai šalies ekonomikai, o ypač regionui, kuriam jos tenka, nes čia jų poveikis pasireiškia labiausiai. Regionuose, kur šių investicijų apimtys nedidelės arba jų iš viso nėra, nepasinaudojama jų teikiamais privalumais ir regiono ekonominės plėtros galimybėmis. Pasak O. Čegyčės; A. Miečinskienės (2009, p. 9) netolygus TUI srautų pasiskirstymas tiek pagal ekonomines veiklas tiek pagal apskritis daro įtaką šalies ūkio restruktūrizacijai ir skatina sinchronišką ūkio plėtrą, todėl tai galima įvardinti kaip neigiamą TUI poveikį. 13 paveiksle pavaizduota tiesioginių užsienio investicijų pasiskirstymas pagal apskritis Lietuvoje:

---

<sup>10</sup> LIETUVOS EKONOMINĖS PLĖTROS AGENTŪRA (2009), prieiga per internetą: <http://www.lepa.lt/files/File/Investuotojui/investicijos.pdf>

<sup>11</sup> LIETUVOS EKONOMINĖS PLĖTROS AGENTŪRA (2009), prieiga per internetą: <http://www.lepa.lt/files/File/Investuotojui/investicijos.pdf>



Šaltinis: sudaryta autorės Lietuvos statistikos departamentas (2009), prieiga per internetą:  
<http://www.stat.gov.lt/lt/search/?query=bvp&x=0&y=0>

### 13 pav. TUI pasiskirstymas pagal apskritis Lietuvoje 2006- 2009 metais, mlrd. Lt

Kaip matyti iš aukščiau pateikto paveikslo Lietuvoje tiesioginių užsienio investicijų pasiskirstymas pagal apskritis yra labai netolygus. Daugiausia tiesioginių užsienio investicijų – 21,81 mlrd. litų (69,3 proc.) – teko Vilniaus apskričiai, Kauno – 3,13 mlrd. litų (9,9 proc.), Klaipėdos – 3,10 mlrd. litų (9,8 proc.), Telšių – 1,51 mlrd. litų (4,8 proc.), Panevėžio – 0,57 mlrd. litų (1,8 proc.), Šiaulių – 0,46 mlrd. litų (1,5 proc.), Marijampolės – 138,3 mln. litų (0,4 proc.). Mažiausiai teko Tauragės apskričiai – 55,7 mln. litų (0,2 proc.), Tiesioginės užsienio investicijos padidėjo Marijampolės, Klaipėdos, Šiaulių, Vilniaus apskrityse, sumažėjo Telšių, Kauno, Alytaus apskrityse. Vidutiniškai vienam šalies gyventojui teko 9,4 tūkst. litų tiesioginių užsienio investicijų. Daugiausia jų teko vienam Vilniaus apskrities gyventojui – 25,7 tūkst. litų (t. y. 2,7 karto daugiau nei šalies vidurkis), Telšių – 8,8 tūkst. litų, Klaipėdos – 8,2 tūkst. litų, Kauno – 4,7 tūkst. litų. Mažiausiai – vienam Marijampolės (769 litai) bei Tauragės (442 litai), apskričių gyventojui.

### 2.3. Lietuvos investicinės aplinkos SSGG analizė

Užsienio kapitalas vienas iš svarbiausių sėkmingo ekonomikos augimo į tarptautinę rinką veiksnių. Tiesioginių užsienio investicijų pritraukimas į šalies ekonomiką yra ilgalaikis procesas ir tik sukūrus palankias užsienio kapitalo atėjimo sąlygas galima tikėtis stabilaus užsienio investicijų augimo (G. Samuolis, 2001, p. 95). Nuo pat Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo tiesioginės užsienio investicijos buvo vertinamos kaip vienas iš ūkio plėtros veiksnių, buvo ir yra laikomos svarbia produktyvumą, o kartu ir ekonominį augimą skatinančia sąlyga. Toks palankus požiūris į TUI padiktavo atitinkamą valstybės ekonominę politiką užsienio kapitalo atžvilgiu: Lietuva visokeriopa skatino ir skatina ateiti tarptautinį kapitalą.

Siekiant įvertinti Lietuvos patrauklumą užsienio investuotojams šioje darbo dalyje atliekama Lietuvos investicinės aplinkos SSGG analizė. Strateginės analizės objektas yra svarbiausi vidiniai ir išoriniai veiksniai, lemiantys Lietuvos investicinį klimatą. Strateginė analizė siejama ne tik su

dabartiniu laikotarpiu, bet apima retrospektyvinį ir perspektyvinį periodus. Tokiu būdu šioje darbo dalyje yra analizuojamos tos sritys, kurios leidžia išryškinti pagrindines šalies investicinės aplinkos stipriąsias ir silpnąsias puses ir tos sritys, kurios padeda atskleisti svarbiausias palankias galimybes ir grėsmes pritraukiant TUI į šalį.

Apibendrintai Lietuvos investicinės aplinkos SSGG analizė pateikta 9 lentelėje:

9 lentelė

### Lietuvos investicinės aplinkos SSGG analizė

Stiprybės	Silpnybės
<ol style="list-style-type: none"> <li>1. Lietuvos narystė ES ir NATO.</li> <li>2. Valstybės strateginė geografinė padėtis tarp ES ir NVS palanki verslo plėtrai.</li> <li>3. Iš trijų Baltijos valstybių didžiausia rinka – 3.4 milijonai Lietuvos gyventojų. Lietuvai priklauso puse visų Baltijos valstybių BVP.</li> <li>4. Kvalifikuota bei konkurencinga Lietuvos darbo jėga.</li> <li>5. Prekių kainos, komunalinių ir įvairių kitų paslaugų kainos, gyvenimo sąnaudos Lietuvoje yra vienos iš mažiausių Centrinės ir Rytų Europos šalyse.</li> <li>6. Lietuvoje palyginti su kitomis ES šalimis maža mokesčių našta.</li> <li>7. Gerai išplėtotas Lietuvos transporto tinklas (2 iš prioritetinių Europos tranzito koridorių yra Lietuvoje, pagrindiniai Lietuvos pramonės centrai yra tarpusavyje sujungti 4 juostų keliais, neužšalantis Klaipėdos uostas, veikia 4 tarptautiniai oro uostai: Kauno, Vilniaus, Palangos ir Šiaulių).</li> <li>8. Mokesčių lengvatos- Lietuvoje veikia dvi LEZ, kuriose ūkio subjektams nustatytos specialios ekonominės ir teisinės veiklos sąlygos.</li> <li>9. Tarptautinių investuotojų pripažinimas, kad Lietuva patraukli investicijoms šalis.</li> </ol>	<ol style="list-style-type: none"> <li>1. Palyginti su vidurio ir Rytų Europos valstybėmis (Čekija, Lenkija, Vengrija, Slovakija) Lietuvoje maža vietinės produkcijos ir darbo rinka, palyginti žema gyventojų perkamoji galia, mažai vietinių tiekėjų, toliau nuo Lietuvos yra didžiosios ES šalys.</li> <li>2. Nėra bendros sektorinės ar klasterinės strategijos.</li> <li>3. Sudėtingos ir ilgos žemės įsigijimo ir teritorijų planavimo dokumentų rengimo bei derinimo procedūros.</li> <li>4. Didelis biurokratizmas, didelis įvairių licencijų ir leidimų skaičius.</li> <li>5. Vieningos informacinės duomenų bazės, kurioje investuotojas galėtų rasti jam reikalingą informaciją apie įmones, organizacijas, specialistus, potencialius verslo partnerius, žemės sklypus visuose Lietuvos regionuose nebuvimas.</li> <li>6. Žema vieta tarp ES valstybių pagal tokius rodiklius kaip bendras technologinis lygis, technologinis pasirengimas, panaudojimo gebėjimai, patentų skaičius, naujų prekių ženklų skaičius.</li> <li>7. Specialistų rengimo sistemos universitetuose ir kitose mokymo įstaigose nepakankamai sparčiai prisitaiko prie pakitusių reikalavimų, vyrauja teorinis studentų mokymas.</li> <li>9. Tarptautinio marketingo ir reklamos trūkumas, kuriant valstybės įvaizdį.</li> </ol>
Galimybės	Grėsmės
<ol style="list-style-type: none"> <li>1. ES fondai 2007-2013 suteikiantys reikšmingą paramą pagrindiniams projektams</li> <li>2. Naujas valdžios projektas sumažinti Vilniaus oro uosto aptarnavimo mokesčius.</li> <li>3. Sektoriai- tiesioginių užsienio investicijų pritraukimo galimybės į verslo paslaugų sektorius (finansinės paslaugos, apskaita, IT paslaugos, darbų ranga bei aukštųjų technologijų- lazeriai ir biotechnologijos, naudojamos pramonėje-sektorai, atsinaujinanti energija, logistika, viešojo paslaugų sektoriaus infrastruktūros bei e-bendruomenės vystymas).</li> <li>4. Mažesnės darbo jėgos kainos nei kaimyninėse Vakarų valstybėse (Šiaurės valstybės ir Vokietija).</li> <li>5. Vilnius Europos kultūros sostinė 2009, ši galimybė gali įtakoti ilgesnio laikotarpio verslo galimybes.</li> </ol>	<ol style="list-style-type: none"> <li>1. Pasaulinė krizė neigiamai paveikė TUI srautus.</li> <li>2. Didėjančios kainos.</li> <li>3. Šalių konkurencija- konkuruojančios kaimyninės šalys imasi aktyvių investicijų pritraukimo veiksmų.</li> <li>4. Griūvanti industrinė politika.</li> <li>5. Konkurencingumo trūkumas tam tikruose tradiciniuose sektoriuose (chemikalai, popierius, tekstilė).</li> <li>6. Energetika-neaiškumas dėl elektros energijos kainų bei energetikos strategijos po Ignalinos AE uždarymo.</li> <li>7. Ekonominė gyventojų migracija, tuo pačiu ir taip nedidelio vartotojų skaičiaus mažėjimas, menkas gamybos produktyvumas mažina šalies investicinį patrauklumą.</li> <li>8. Lėta technologinė pažanga.</li> </ol>

Šaltinis: sudaryta autorės pagal LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMAS, Investicijų skatinimo 2008- 2013 metų programa, prieiga per internetą: [http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc\\_l?p\\_id=312822&p\\_query=&p\\_tr2=](http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=312822&p_query=&p_tr2=); LITHUANIAN DEVELOPMENT AGENCY, Lithuania's FDI strategy, 2009, prieiga per internetą: <http://www.lepa.lt/lt/LietuvosTiesioginiuUzsienioInvesticijuPritraukimoIrEksportoSkatinimoStrategija.html>

Vienas iš veiksnių, skatinančių užsienio ir Lietuvos investuotojus investuoti į Lietuvos ekonomiką, yra Lietuvos narystė NATO ir ES. Lietuvos narystė minėtose organizacijose dėl padidėjusio ekonominės, politinės ir socialinės aplinkos stabilumo suteikia papildomų verslo plėtros galimybių. Būdama šių tarptautinių organizacijų narė, Lietuva taip pat palaiko glaudžius ekonominius santykius su kaimyninėmis Rytų Europos šalimis. Valstybės strateginė geografinė padėtis tarp ES ir NVS palanki verslo plėtrai. Lietuva traktuojama tarsi tiltas tarp ES ir NVS šalių.<sup>12</sup> Iš trijų Baltijos valstybių Lietuva išsiskiria didžiausia rinka, Lietuvai taip pat priklauso pusė visų Baltijos valstybių BVP.

Investuotojai taip pat pažymi kvalifikuotą bei konkurencingą Lietuvos darbo jėgą. Lietuvoje yra pakankama fizinė infrastruktūra, yra tam tikras mokslinis potencialas, kuris gali būti panaudotas pramonės statybos konkurencingumo veiksniams plėtoti ir stiprinti. Lietuvoje specialistų, turinčių aukštąjį išsilavinimą, tenkančių 1000 gyventojų, rodiklis yra vienas iš didžiausių ne tik Rytų Europos regione, bet ir ES. Palyginti su ES šalimis, vidutinis darbo užmokesčio lygis Lietuvoje vis dar yra vienas iš žemiausių. Santykinai aukšta darbo jėgos kvalifikacija ir žemas darbo užmokestis apsprendžia verslui patrauklų darbo jėgos kokybės ir kaštų santykį.<sup>13</sup>

Prekių kainos, komunalinių ir įvairių kitų paslaugų kainos, gyvenimo sąnaudos Lietuvoje yra vienos iš mažiausių Centrinės ir Rytų Europos šalyse. Lietuva ne tik geografiškai artima Rytų rinkoms, bet ir pranašesnė prekių ir paslaugų pigumu. Tai leidžia ir vietiniams, ir užsienio investuotojams Lietuvoje santykinai sumažinti bendrąsias sąnaudas. Svarbu yra ir tai, kad Lietuvoje palyginti su kitomis ES valstybėmis yra maža mokesčių našta.

Investicijų klimatui teigiamą poveikį daro gerai išplėtotas Lietuvos transporto tinklas. ES transporto komisija apibūdino Lietuvą kaip regiono transporto centrą – 2 iš 10 prioritetinių Europos tranzito koridorių yra Lietuvoje. Pagrindiniai Lietuvos pramonės centrai yra tarpusavyje sujungti 4 juostų keliais, atitinkančiais visus ES standartus.<sup>14</sup> Taigi šalies teritoriją kertantys du kontinentinės svarbos transporto koridoriai leidžia efektyviau išnaudoti palankią tranzitui Lietuvos geografinę padėtį. Svarbią reikšmę turi neužšalantis palyginti modernus Klaipėdos jūrų uostas, keturi

---

<sup>12</sup> LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMAS, Investicijų skatinimo 2008- 2013 metų programa, prieiga per internetą: [http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc\\_l?p\\_id=312822&p\\_query=&p\\_tr2=](http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=312822&p_query=&p_tr2=)

<sup>13</sup> LIETUVOS RESPUBLIKOS ŪKIO MINISTERIJA (2007) Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2015 metų ilgalaikės strategijos atnaujinimas, Taikomasis mokslinio tyrimo darbas pagal 2006 metų sutartį Nr. 8-835, Lietuvos ekonomikos plėtros iki 2020 metų ilgalaikė strategija prieiga per internetą: [http://www.ukmin.lt/lt/strategija/ilgalaike\\_ukio.php](http://www.ukmin.lt/lt/strategija/ilgalaike_ukio.php)

<sup>14</sup> JUCEVIČIUS, R (2004) Taikomojo mokslo tiriamojo darbo “ Investavimo skatinimas gerinant investicinę aplinką Lietuvoje „, ataskaita. KTU Verslo strategijos institutas, prieiga per internetą: [http://www.ams.lt/New/file.php?filename=investavimo\\_atask.pdf](http://www.ams.lt/New/file.php?filename=investavimo_atask.pdf)

tarptautiniai oro uostai išplėtotas automobilių kelių tinklas, aukštos kokybės jų priežiūros ir remonto sistema.<sup>15</sup>

Prie Lietuvos investicinio klimato stiprybių galima priskirti laisvųjų ekonominių zonų (LEZ) įsteigimą Lietuvoje. Tai viena iš tiesioginių užsienio investicijų pritraukimo formų. Šiuo metu Lietuvoje egzistuoja dvi LEZ. Klaipėdos LEZ (205 ha) įsteigta 1996 m. rugsėjo 12 d. ir Kauno LEZ (534 ha), kuri buvo įsteigta 1996 m. spalio 22 d.

LR laisvųjų ekonominių zonų pagrindų įstatymas numato tokias pagrindines lengvatas:<sup>16</sup>

1. Zonos valdymo bendrovė už nuomojamą valstybinę žemę moka lengvatini – 50 procentų mažesnę žemės nuomos mokesį.
2. Jeigu zonos valdymo bendrovė iš anksto sumokėjo žemės nuomos mokesį ar jo dalį, o vėliau pasikeitė žemės vertė, pagal kurią skaičiuojamas žemės nuomos mokesčio dydis, ar žemės nuomos mokesčio tarifas, ar kitoks žemės nuomos mokesčio skaičiavimo pagrindas, žemės nuomos mokesčio dydis už laikotarpį, už kurį žemės nuomos mokesis sumokėtas iš anksto, nekeičiamas.
3. Zonos įmonė, į kurią kapitalo investicijos pasiekė ne mažesnę kaip 1 milijono eurų sumą, 6 mokesčius laikotarpius, pradedant tuo mokesčiu laikotarpiu, kurį ši investicijų suma buvo pasiekta, nemoka pelno mokesčio, o kitais 10 mokesčių laikotarpių jai taikomas 50 procentų sumažintas pelno mokesčio tarifas.
4. Investuotojų laisvojoje ekonominėje zonoje gauti dividendai neapmokestinami Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymo nustatytais atvejais ir tvarka.

Kitas veiksnys, skatinantis investuoti į Lietuvos ekonomiką, yra tarptautinių investuotojų pripažinimas, kad Lietuva patraukli investicijoms šalis. Daugelis užsienio bendrovių investuoja į Lietuvą, turėdamos tikslą ateityje eksportuoti savo produkciją į kitus regionus.<sup>17</sup>

Nepaisant investicijas skatinančių veiksnių, Lietuvos ekonomikoje egzistuoja nemažai veiksnių, stabdančių investicijų procesą. Analizuojant Lietuvos investicinio klimato silpnybes, galima teigti, kad Lietuva objektyviai turi blogesnes sąlygas investicijoms negu pagrindinės Lietuvos konkurentės pritraukiant TUI, kuriomis per pastarąjį dešimtmetį buvo ir išlieka Vidurio ir Rytų Europos šalys (Čekija, Lenkija, Vengrija, Slovakija, Slovėnija). Palyginti su šiomis valstybėmis

---

<sup>15</sup> LIETUVOS RESPUBLIKOS ŪKIO MINISTERIJA (2002) Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2015 metų ilgalaikė strategija. Vilnius, prieiga per internetą: [http://www.ukmin.lt/lt/strategija/ilgalaikė\\_ukio.php](http://www.ukmin.lt/lt/strategija/ilgalaikė_ukio.php)

<sup>16</sup> LIETUVOS RESPUBLIKOS LAISVŲJŲ EKONOMINIŲ ZONŲ PAGRINDŲ ĮSTATYMAS, Mokesčiai, valstybės rinkliava ir kitos įmokos zonoje, 1995 m. birželio 28 d. Nr. I-976, Vilnius, 15 straipsnis, prieiga per internetą: [http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc\\_l?p\\_id=233404](http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=233404)

<sup>17</sup> INVESTICIJŲ SKATINIMO STRATEGIJA IR TIKSLAI 2010-2020 METAMS (2010), prieiga per internetą: [http://www.lepa.lt/files///File/Investuotojui/InvesticijuSkatinimoStrategija/inv\\_strateg\\_projektas.pdf](http://www.lepa.lt/files///File/Investuotojui/InvesticijuSkatinimoStrategija/inv_strateg_projektas.pdf)



Lietuva turi mažą vietinės produkcijos ir darbo rinką, palyginti žemą gyventojų perkamąją galią, santykinai siaurą vietinių tiekėjų bazę, toliau nuo jos yra didžiosios ES šalių rinkos.<sup>18</sup>

Prie silpnybių būtų galima priskirti ir tai, kad apskritai Lietuvoje nėra bendros sektorinės ar klasterinės strategijos. Svarbus investicijas ribojantis veiksnys yra sudėtingos ir dėl įstatymais numatytų terminų nesilaikymo ilgai trunkančios žemės įsigijimo ir teritorinio planavimo dokumentų rengimo bei derinimo procedūros (pvz., detaliojo plano parengimas ir suderinimas gali užtrukti net keletą metų). Lietuvoje taip pat nėra vieningos informacinės duomenų bazės, kurioje investuotojas galėtų rasti jam reikalingą patikimą ir išsamią informaciją apie įmones, organizacijas, specialistus, potencialius verslo partnerius, žemės sklypus visuose Lietuvos regionuose. Užsienio ir vietos investuotojai dažnai akcentuoja per didelį biurokratizmą, didelį įvairių licencijų ir leidimų skaičių. Lietuva nepakankamai aktyviai formuoja savo įvaizdį, prisistatydama kaip verslui ir investicijoms patraukli valstybė, populiarindama save ir propaguodama savo privalumus.

Viešojo sektoriaus išlaidų MTEP naudojimo efektyvumas Lietuvoje yra žemas. Viena svarbiausių to priežasčių yra nepakankamai glaudus mokslinių tyrimų įstaigų, universitetų ir ūkio subjektų bendradarbiavimas atliekant mokslinius tyrimus ir kuriant naujus produktus bei technologijas rinkai.<sup>19</sup>

Galima pažymėti dar ir tai, kad Lietuva užima žemiausias vietas tarp ES valstybių ir pagal tokius inovatyvumą sąlygojančius ar jį charakterizuojančius rodiklius kaip bendras technologinis lygis, technologinis pasirengimas, panaudojimo gebėjimai, patentų skaičius, naujų prekių ženklų skaičius. Dar viena Lietuvos investicinio klimato silpnybė yra tai, kad specialistų rengimo sistemos universitetuose ir kitose mokymo įstaigose nepakankamai sparčiai prisitaiko prie pakitusių reikalavimų, vyrauja teorinis studentų mokymas. Lietuvoje taip pat yra tarptautinio marketingo ir reklamos trūkumas, kuriant valstybės įvaizdį.

Siekiant pritraukti kuo daugiau TUI į Lietuvą galima išskirti tokias Lietuvos investicinės aplinkos galimybes: naują valdžios projektą sumažinti Vilniaus oro uosto aptarnavimo mokesčius, galimybės pritraukti TUI į pagrindinius verslo paslaugų sektorius (finansinės paslaugos, apskaita, IT paslaugos, darbų ranga bei aukštųjų technologijų- lazeriai ir biotechnologijos, naudojamos pramonėje-sektoriai, atsinaujinanti energija, logistika, viešojo paslaugų sektoriaus infrastruktūros bei e-bendruomenės vystymas).

Mažesnės darbo jėgos kainos nei kaimyninėse Vakarų valstybėse (Vokietijoje ar Šiaurės valstybėse) bei Vilnius- Europos kultūros sostinė 2009, šios galimybės gali įtakoti ilgesnio

---

<sup>18</sup> JUCEVIČIUS, R (2004) Taikomojo mokslo tiriamojo darbo “ Investavimo skatinimas gerinant investicinę aplinką Lietuvoje „, ataskaita. KTU Verslo strategijos institutas, prieiga per internetą:

[http://www.ams.lt/New/file.php?filename=investavimo\\_atask.pdf](http://www.ams.lt/New/file.php?filename=investavimo_atask.pdf)

<sup>19</sup> LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMAS, Investicijų skatinimo 2008- 2013 metų programa, prieiga per internetą: [http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc\\_l?p\\_id=312822&p\\_query=&p\\_tr2=](http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=312822&p_query=&p_tr2=)

laikotarpio verslo galimybes.<sup>20</sup> Lietuvos ekonomikos plėtros iki 2020 metų ilgalaikėje strategijoje (2007) akcentuojama ES fondų parama. Ši parama suteikia didesnes galimybes pritraukti užsienio kapitalą ir technologijos naujoves.

Analizuojant Lietuvos investicinės aplinkos grėsmes galima išskirti pasaulinės krizės įtaką TUI įplaukoms (tikimasi, kad TUI įplaukos šios krizės metu sumažės apie 50%). Didėjančios kainos, greičio trūkumas kuriant TUI strategiją, kol konkurentai kuria agresyvias strategijas, griūvanti industrinė politika, konkurencingumo trūkumas tam tikruose tradiciniuose sektoriuose (chemikalai, popierius, tekstilė), energijos trūkumas bei aukštos energijos kainos kelia didelę grėsmę Lietuvos investicinei aplinkai. Tuo pačiu ekonominė gyventojų migracija, ir taip nedidelio vartotojų skaičiaus mažėjimas, nedidelis gamybos produktyvumas, žemas darbo našumas ir lėta technologinė pažanga taip pat mažina šalies investicinį patrauklumą.

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvos investicinė aplinka teigiamų savybių turi daug, čia palankios sąlygos investuoti į įvairias pramonės šakas, tačiau stokojama motyvacijos veiksnų-papildomo patrauklumo investuotojams. Kaip ir kitose valstybėse taip ir Lietuvoje didžiausią grėsmę TUI pritraukimui sukėlė pasaulinė krizė. Investicijų pritraukimas ir efektyvus panaudojimas nacionaliniam konkurencingumui didinti šiuo metu kompleksinė problema, kuri gali būti sprendžiama tik sisteminėmis priemonėmis ir organizuotomis pastangomis.

#### **2.4. Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių palyginamoji analizė pagal tiesioginių užsienio investicijų plėtrą lemiančius veiksnius**

Daugelis tiesioginių užsienio investicijų studijų pabrėžia TUI įtaką ekonominiam augimui ir technologinei pažangai. TUI pritraukimo galimybių ir plėtrą lemiančių veiksnių analizė yra kitas tos pačios problemos ir klausimo aspektas. Siekiant pritraukti į šalį kuo daugiau tiesioginių užsienio investicijų yra svarbu išanalizuoti bendradarbiavimo su užsienio partneriais galimybes.

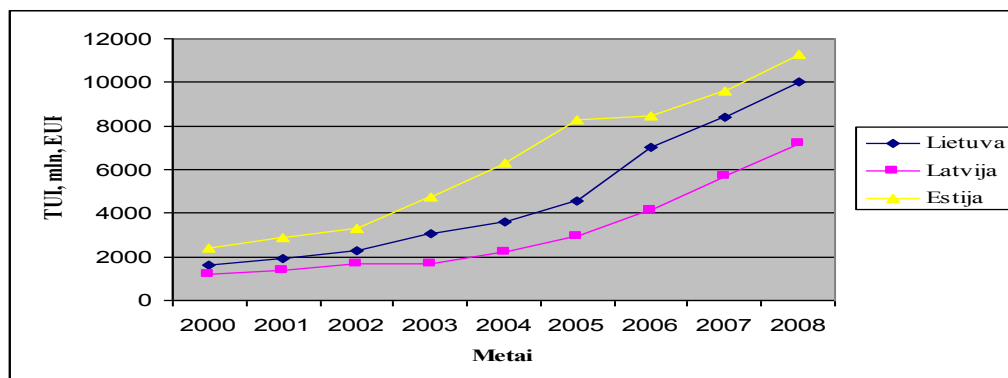
Tiesioginių užsienio investicijų objektais dažniausiai būna tos valstybės, kuriose yra paklausa būsimai produkcijai, kurios disponuoja reikiama veikla plėsti ištekliais, kuriose nėra suvaržymų užsienio investicijoms ir palanki mokesčių sistema. Be to įvertinama šalies geografinė, ekonominė ir politinė padėtis, rinkos talpumas ir jau esami tose rinkose konkurentai.<sup>21</sup>

Siekiant palyginti ir ekonomiškai interpretuoti tiesioginių užsienio investicijų vaidmenį Lietuvoje ir kitose Baltijos valstybėse bei suformuluoti šių valstybių požiūrį į tiesioginių užsienio investicijų skatinimą, šioje darbo dalyje atliekama Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių palyginamoji

<sup>20</sup> LITHUANIAN DEVELOPMENT AGENCY, Lithuania's FDI strategy, 2009, prieiga per internetą: <http://www.lepa.lt/lt/LietuvosTiesioginiuUzsienioInvesticijuPritraukimoIrEksportoSkatinimoStrategija.html>

<sup>21</sup> DEGUTIS, Mantas; TVARONAVIČIENĖ, Manuela (2006) Factor analysis of Lithuania and Estonian inward foreign direct investment. *Verslas: teorija ir praktika*, Vilnius: Vilniaus Gedimino technikos universitetas. Nr. 1, p. 151-157. ISSN 1648-0627

analizė pagal TUI plėtrą lemiančius veiksnius: makroekonominės sąlygas, verslo sąlygas, institucines sąlygas ir socio-geografinius veiksnius. Prieš atliekant palyginamąją analizę pagal minėtus veiksnius pirma palyginama Lietuvos, Latvijos, Estijos TUI dinamika 2000-2008 metais:



Šaltinis: sudaryta autorės pagal EUROSTAT (2009) Direct investment inward stocks by main origin of investment, prieiga per internetą: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tec00051&plugin=0>; BALTMET INVEST (2009) Pagrindinė statistika, prieiga per internetą: <http://www.investinbaltics.net/pub/index.php?id=20&lang=lit>

#### 14 pav. TUI Lietuvoje ir kitose Baltijos valstybėse 2000-2008 metais mln. EUR

Kaip matyti iš aukščiau pateikto paveikslo tiek Lietuvoje tiek ir kitose Baltijos valstybėse nuo 2000- 2008 metų TUI nuolat augo. Lyginant su kaimyninėmis valstybėmis 2008 metų sausio 1 dieną Lietuvoje sukauptos tiesioginės užsienio investicijos ir toliau buvo mažesnės (10021 mln. Eurų) nei Estijoje, kurioje TUI sudarė 11282 mln. Eurų, o Latvijoje šis rodiklis išliko mažiausias iš trijų Baltijos valstybių ir sudarė 7226 mln, Eur.

Nepaisant pastaraisiais metais buvusio labai spartaus sąnaudų augimo visose trijose Baltijos valstybėse, gamyba jose tebėra pigesnė nei daugelyje kitų ES valstybių narių. Todėl kol kas Baltijos valstybės prarado konkurencingumą Kinijos, Indijos ir kitų šalių, bet ne ES atžvilgiu, o tai gali reikšti, kad ekonomikos augimo sulėtėjimas ES vis dar gali skatinti investicijas į vietos rinkas.<sup>22</sup> Investicijų padidėjimą gali lemti dabartinis ekonomikos lėtėjimas Baltijos valstybėse, kuris daugeliui bendrovių sukels finansinių sunkumų ir tai didina tikimybę, kad išoriniai investuotojai gali inicijuoti susijungimus ir įsigijimus.

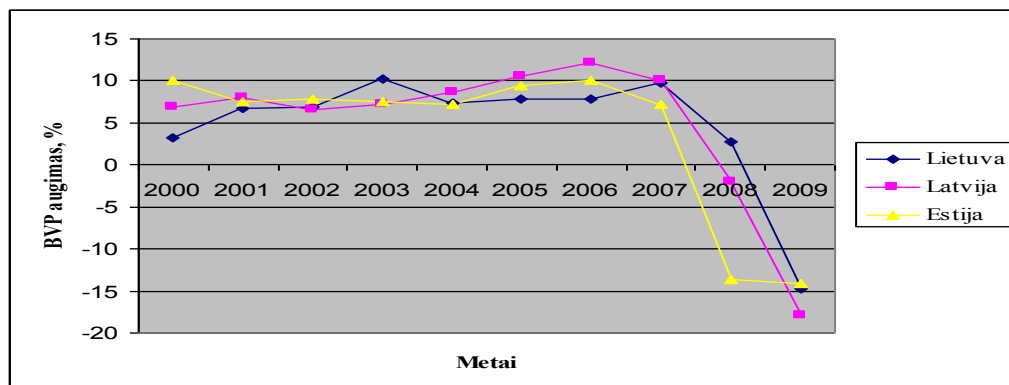
Pirma grupė indikatorių, pagal kuriuos bus atliekama palyginamoji analizė, atspindi ekonominį augimą (BVP augimas) bei ekonominį stabilumą (infliacija, nedarbo lygis). Po to bus lyginama institucines sąlygas charakterizuojantys rodikliai: mokesčiai bei instituciniai rodikliai toki kaip valdžios atskaitingumas, politinis stabilumas, valdymo efektyvumas, reguliavimo kokybė, teisės normos, korupcijos kontrolė, verslo sąlygas atspindintys rodikliai- procedūrų skaičius norint pradėti verslą, dienų skaičius norint pradėti verslą, išlaidos verslui pradėti, vidutinis darbo užmokesčio lygis

<sup>22</sup> BALTIJOS ŠALIŲ APŽVALGA (2008) Makroekonomikos apžvalga, prieiga per internetą: <http://akademija.manager.lt/content/files/155614858247af3cc03f6e4.pdf>

bei transporto infrastruktūra. Galiausiai analizuojama toki socio-geografiniai veiksniai kaip rinkos dydis bei psichologiniai valstybių skirtumai.

### ***Makroekonominės sąlygos Lietuvoje ir kitose Baltijos valstybėse***

Taigi pirma bus apžvelgta vienas iš pagrindinių makroekonominių rodiklių – BVP augimas. 15 paveiksle pateikta Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių BVP augimas 2000-2009 metų laikotarpiu:



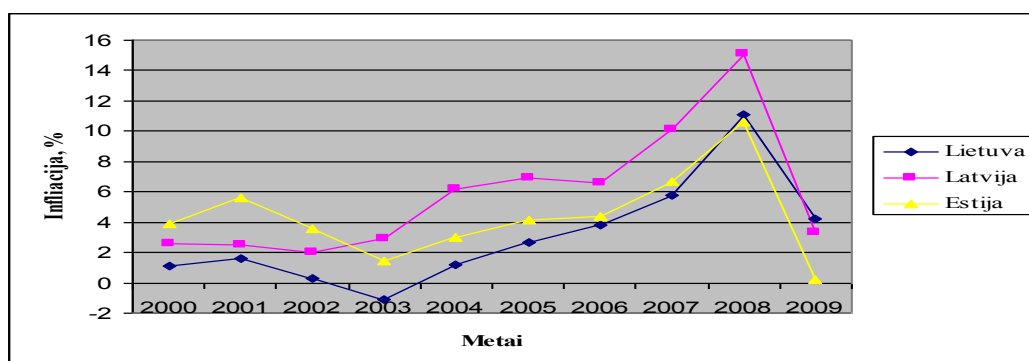
Šaltinis: sudaryta autorės pagal BALTIC PROPERTY MARKET REPORT Q1 (2009), Lithuania, Latvia, Estonia (2009), prieiga per internetą: <http://www.liaa.gov.lv/eng/home/publications/english/>; EUROSTAT (2009) Real GDP growth rate. Growth rate of GDP volume percentage change on previous year, prieiga per internetą: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=tsieb020>

### **15 pav. BVP augimas Lietuvoje ir kitose Baltijos valstybėse, %**

Bendrasis vidaus produktas 2008 metais Lietuvoje siekė 111430,5 mln. Litų to meto kainomis ir palyginti su 2007 metais padidėjo tik 2,8 %. Per visą nagrinėjamą laikotarpį didžiausias BVP augimas buvo 2003 metais, kai BVP išaugo iki 10,2 % ir buvo didžiausias nuo nepriklausomybės atkūrimo. 2007 metais taip pat buvo galima džiaugtis žymiai didesniu BVP augimu (9,8%) nei 2008 metais. Iki 2007 metų šalies bendrosios pridėtinės vertės augimą lėmė paslaugas teikiančiose įmonėse sukurtos pridėtinės vertės pokyčiai. Jau antri metai pramonėje sukurtos pridėtinės vertės pokytis mažesnis nei visame šalies ūkyje. Iš aukščiau pateikto paveikslo nesunku pastebėti, kad nuo 2000 metų Lietuvoje BVP dar niekuomet nebuvo taip sumažėjęs, kaip 2009 metais. Tai įtakojo iškilusi grėsmė net toms įmonėms, kurios iki tol sėkmingai eksportuodavo savo produkciją: dėl krizės smarkiai krito paklausa ir kitose rinkose, todėl konkuruoti su kitų šalių gamintojais tapo itin sudėtinga. Iš paveikslo matyti, kad priešingai nei Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje BVP augimas sumažėjo jau 2007 metais. Latvijoje tais metais šis rodiklis siekė 10 % ir buvo 2,2 % mažesnis nei 2006 metais kai BVP augimas buvo didžiausias per visą nagrinėjamą laikotarpį ir siekė 12,2 %. Tuo tarpu Estijoje 2007 metais BVP augimas buvo 7,2 % t.y. 2,8% mažesnis nei 2006 metais. Iš aukščiau pateikto paveikslo matyti, kad 2008 metais geriausia situacija buvo Lietuvoje- BVP augimas buvo nedidelis (2,8%) kai tuo tarpu Latvijoje BVP sumažėjo 2%, o Estijoje net 13,6%. Atsižvelgiant į pasaulinę ekonominę krizę ir sulėtėjimą beveik visuose pagrindiniuose sektoriuose nagrinėjamų valstybių nacionalinėse ekonomikose 2009 metais Latvijoje BVP augimas sumažėjo iki -18%, Lietuvoje iki -14,8%, o Estijoje iki -14,1%.

Augantis BVP lygis turi teigiamą efektą pritraukiant TUI į šalį. BVP augimas lemia TUI įplaukas, o TUI veikia BVP augimą. Taigi šie du kintamieji stipriai koreliuoja vienas su kitu ir šalies gerovė yra svarbus faktorius pritraukiant investicijas.<sup>23</sup> Tačiau nepaisant to, kad Estijoje nagrinėjamoju laikotarpiu buvo pritraukiama daugiausia TUI iš visų Baltijos valstybių, BVP augimas priešingai 2003, 2007 ir 2008 metais buvo pats mažiausias iš visų nagrinjamų valstybių. Kadangi BVP augimas atspindi valstybės galingumą ir rinkos sugebėjimus, tuo pačiu turi teigiamą įtaką TUI srautams, galima teigti, pagal šį rodiklį Lietuva 2008 metais buvo geresnėje situacijoje nei Latvija ar Estija tais pačiais metais, o 2009 metais blogiausia situacija buvo Latvijoje.

Toliau analizuojama infliacija Lietuvoje ir kitose Baltijos valstybėse 2000-2009 metais:



Šaltinis: sudaryta autorės pagal KPMG (2009) Investment in the Baltic States a comparative guide to investment in Estonia, Latvia and Lithuania. KPMG Baltics SIA, prieiga per internetą: <http://www.liaa.gov.lv/eng/home/publications/english/>

### 16 pav. Infliacija Lietuvoje ir kitose Baltijos valstybėse, %

Nuo 2000 iki 2001 metų Lietuvoje infliacija padidėjo nuo 1,1 % iki 1,6%. Tuo tarpu 2002 metais sumažėjo iki 0,3%, o 2003 metais buvo metinė defliacija, kuri sudarė 1,3 %. Tuo metu metinės defliacijos lygį nulėmė 12,2 procento atpigusių ryšių grupės prekės ir paslaugos, 1,9% – maisto produktai ir nealkoholiniai gėrimai. Vartojimo prekių ir paslaugų kainų mažėjimą iš dalies kompensavo 3,7 procento per metus pabrangę alkoholiniai gėrimai ir tabako gaminiai, 3,8 – sveikatos priežiūros grupės prekės ir paslaugos.<sup>24</sup> Be kita ko, infliaciją mažino palanki situacija energetikos sektoriuje, ekonomikos atsigavimas ir konkurencija prekių bei finansų rinkose. Tuo tarpu Latvijoje ir Estijoje infliacija taip pat sumažėjo bei siekė atitinkamai 2,9% ir 1,4%. Tačiau 2004 metais įstojus į ES Lietuvoje bei kitose Baltijos valstybėse padėtis pasikeitė. Tai galėjo lemti infliaciją mažinančių veiksnių išnykimas. A. Vanags; M. Hansen (2006, p. 34) išskiria šiuos visoms Baltijos valstybėms būdingus infliaciją lemiančius veiksnius: staigų nedarbo lygio sumažėjimą kurį, be kitų priežasčių, lemia ir darbo jėgos migracija bei visoms Baltijos valstybėms būdingą kredito bumą. 2008 metais Lietuvoje infliacija buvo didžiausia per visą nagrinėjamą laikotarpį ir siekė 11,1 %.

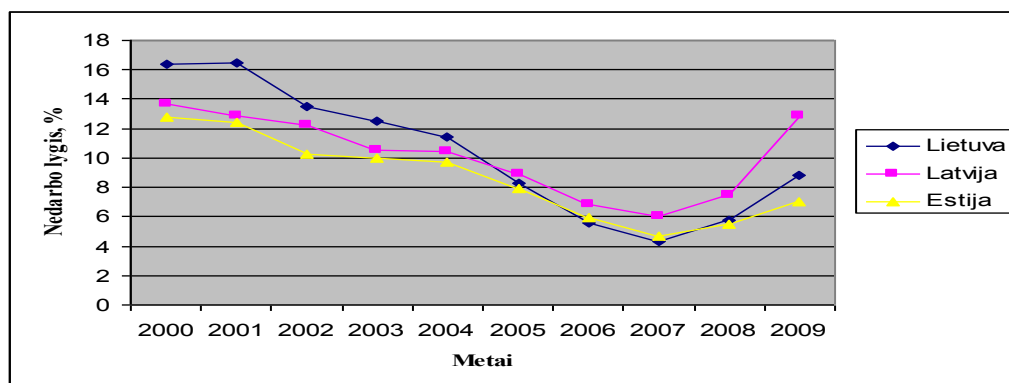
<sup>23</sup> DEGUTIS, M; TVARONAVIČIENĖ, M. Factor analysis of Lithuania and Estonian inward foreign direct investment. *Verslas: teorija ir praktika*, 2006, Nr. 1, p. 152.

<sup>24</sup> LIETUVOS STATISTIKOS DEPARTAMENTAS (2004) Pranešimas spaudai. Gruodžio mėn. Lietuvoje užfiksuota nulinė infliacija, 2004, prieiga per internetą: <http://www.verslobanga.lt/lt/zb.full/3ffeb51a24c07>

Lietuvoje tais metais infliacija buvo 4% mažesnė nei Latvijoje ir 0,5% didesnė nei Estijoje. Nuo 2007 metų palyginti su kitomis valstybėmis labiausiai infliacija padidėjo Lietuvoje, net 5,3%, kai tuo tarpu Latvijoje 5%, o Estijoje 4,9%. Infliacijos padidėjimą tiek Lietuvoje tiek kitose Baltijos valstybėse 2008 metais nulėmė elektros, dujų, degalų, akcizo mokesčio padidėjimas tabako gaminiams ir kurui. 2009 metais infliacija sumažėjo iki 4,2%, Latvijoje iki 3,3%, o Estijoje siekė tik 0,2%.

Prognozuojama, kad Lietuvoje 2010 ir 2011 atitinkamai bus 0,7% ir 1,2% defliacija.<sup>25</sup>

Toliau pateikiama nedarbo lygio Lietuvoje ir kitose Baltijos valstybėse duomenys 2000-2009 metais:



Šaltinis: sudaryta autorės pagal International Monetary Fund (2009) IMF country Report. Prieiga per internetą: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2009/cr09322.pdf>

#### 17 pav. Nedarbo lygis Lietuvoje ir kitose Baltijos valstybėse, %

Kaip matyti iš paveikslo nedarbo lygis Lietuvoje nuo 2000 iki 2007 metų išlaikė nuolatine mažėjimo tendenciją ir iš esmės atitiko ES vidurkį. Nedarbo lygis Lietuvoje 2000 metais sudarė 16,4%, o 2007 metais tik 4,3%. Šios tendencijos susijusios tiek su darbo jėgos emigracija, tiek su sparčiais kelių ūkio sektorių (statybos, transporto, apdirbamosios pramonės, paslaugų) augimo tempais, kuriuose įdarbinama net ir mažiau kvalifikuoti darbuotojai. Nesunku pastebėti, kad palyginti su kitomis Baltijos valstybėmis Lietuvoje nuo 2000 iki 2004 metų buvo didžiausias nedarbo lygis, tačiau nuo 2004 metų nedarbo lygis pradėjo mažėti ir 2005 metais siekė 8,3 %, kai tuo tarpu Latvijoje buvo 0,6 % didesnis nei Lietuvoje ir siekė 8,9%. 2005 metais Estijoje nedarbo lygis buvo mažesnis nei Lietuvoje vienu procentu - 7,9%. Nuo 2005 metų tendencijos pradėjo keistis, Lietuvoje nedarbo lygis mažėjo greičiausiai iš visų Baltijos valstybių ir 2006 metais bei 2007 metais buvo mažiausias (atitinkamai 5,6% ir 4,3%). Kaip matyti iš septyniolikto paveikslo nuo 2007 iki 2009 metų Lietuvoje ir kitose Baltijos valstybėse nedarbo lygis pradėjo didėti. Tam neigiamos įtakos turėjo ekonomikos smukimas. Nuo 2007 iki 2009 metų Lietuvoje nedarbo lygis padidėjo 3%,

<sup>25</sup> KPMG (2009) Investment in the Baltic States a comparative guide to investment in Estonia, Latvia and Lithuania. KPMG Baltics SIA, prieiga per internetą: <http://www.liaa.gov.lv/eng/home/publications/english/>

Latvijoje-5,4%, o Estijoje 1,5%. 2009 metais Lietuvoje nedarbo lygis siekė 8,8%, tuo tarpu Estijoje buvo 1,8% mažesnis (7%), o Latvijoje 4,1% didesnis (12,9 %).

### ***Institucinės sąlygos Lietuvoje ir kitose Baltijos valstybėse***

Mokesčių sistema neabejotinai gana reikšminga bet kurios ekonomikos reguliavimo priemonė. Tai vienas iš kriterijų pasirenkant vietą daugianacionalinėms organizacijoms kurti ir plėstis. Mažesnė mokesčių našta- viena iš sąlygų, kuri turėtų pritraukti daugiau užsienio investuotojų į šalį.<sup>26</sup>

Pagrindinė TUI analizės efektyvios mokesčių sistemos kontekste priežastis yra aiški: labiau palankios sąlygos nei kitose šalyse, turėtų pritraukti tarptautinį investicinį kapitalą.<sup>27</sup> Taigi toliau bus lyginama Lietuvos mokesčių sistema su kitų Baltijos valstybių mokesčių sistemomis, tam, kad įvertinti Lietuvos mokesčių sistemos efektyvumą pritraukiant TUI į šalį.

Baltijos šalys-Lietuva, Latvija, Estija-atgavo nepriklausomybę ir pradėjo ekonomines reformas tuo pačiu metu. Per paskutinius 20 metų šios valstybės patyrė daug istorinių pokyčių kurie įtakoją jų politinę sistemą, visuomenę, ekonomiką taip pat ir mokesčių sistemas. Visos minėtos valstybės pabrėžė užsienio kapitalo pritraukimo svarbą ir stengėsi sukurti patrauklią investicinę aplinką per mokesčines lengvatas. Turėdamos tuos pačius tikslus Baltijos valstybės pritaikė skirtingus ekonominių požiūrius savo mokesčių reformoms. Taigi Latvijos mokesčių sistema buvo plėtojama vadovaujantis tarptautinių organizacijų patarimais, Estijoje buvo visai kitoks požiūris į mokesčių reformas, o Lietuvoje buvo pasirinkta tarpinė mokesčių reformų alternatyva.<sup>28</sup> Taigi iš pokomunistinių vakstybių Estija pasuko neliberalių reformų keliu, o Lietuvoje ir Latvijoje kryptingos ekonominės politikos vykdoma nebuvo. Į pasaulinę rinką besiorientuojančiai ekonomikai labai didelę įtaką turi investicijų pritraukimas. Estijoje iš karto tam buvo skrita daug dėmesio, kai tuo tarpu Lietuvoje užsienio investuotojų pritraukimas apsiribojo dalies jau esančių įmonių pardavimu.

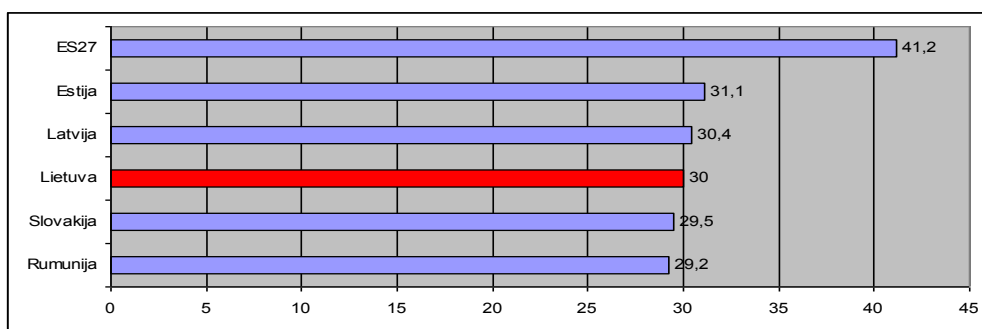
2008 metais Lietuvoje mokesčių našta buvo viena iš mažiausių tarp Europos Sąjungos valstybių. Bendra visų mokesčių ir privalomojo socialinio draudimo įmokų suma išreikšta procentais nuo BVP tuo metu buvo 30% ir Lietuva pagal šį rodiklį užėmė trečią vietą tarp 27 Europos Sąjungos valstybių. Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių palyginimas pagal mokesčių našta 2008 metais pateiktas 18 paveiksle:

---

<sup>26</sup> ŠEŠKUTĖ, L, TVARONAVIČIUS, V. Tiesioginių užsienio investicijų Baltijos šalyse tyrimas. *Verslas: teorija ir praktika*, 2007. Nr. 3, p. 153- 16

<sup>27</sup> TVARONAVIČIENĖ, M; GINEVIČIUS, R. What Drives Direct Investment into Baltic countries? The case of Lithuania, Latvia and Estonia. *Verslas: teorija ir praktika*, 2003, Nr.4, p. 155-1

<sup>28</sup> LAW FIRM GENCS VALTERS. Tax & Legal news For the Baltic states June 2009. Corporate tax issues in the Baltic's, 2009, prieiga per internetą: <http://www.gencls.lt/uploads/jun-2009-bukletveidiigais-2.pdf>



Šaltinis: sudaryta autorės pagal LITHUANIAN DEVELOPMENT AGENCY (2009) Taxes and Costs, preiga per internetą: <http://www.lda.lt/en/TaxesAndCosts.html>

### 18 pav. Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių bendra mokesčių našta % nuo BVP, 2008 metais

Kaip matyti iš paveikslo Latvijoje mokesčių našta buvo 0,4% didesnė nei Lietuvoje ir sudarė 30,4%. Tuo tarpu Estija mokesčių našta buvo didesnė nei Lietuvoje ir Latvijoje ir sudarė 30,4%. Europos Sąjungos mokesčių naštos vidurkis yra 41,2% nuo BVP.

10 lentelėje palyginta Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių pagrindinių mokesčių (PVM, pelno bei pajamų) tarifai 2008 ir 2009 metais:

10 lentelė

### Pagrindiniai mokesčiai (PVM, pelno bei pajamų) 2008 ir 2009 metais Baltijos valstybėse, %

Metai Mokestis	Lietuva		Latvija		Estija	
	2008	2009	2008	2009	2008	2009
PVM	18%	19% (nuo 2009 metų sausio) 21% (nuo 2009 metų rugsėjo)	18%	21%	18%	18%
Pelno	15%	20%	15%	15%	21%	20%
Pajamų mokestis	24%	15%	25%	23%	21%	20%

Šaltinis: sudaryta autorės pagal DOING BUSINESS GUIDE IN LITHUANIA (2009), prieiga per internetą: <http://www.gencs.lt/uploads/DBG%20LT%2010%2006%2009.pdf>; DOING BUSINESS GUIDE IN LATVIA(2009), prieiga per internetą: [http://www.gencs.lt/uploads/DOING\\_BUSINESS\\_GUIDE.pdf](http://www.gencs.lt/uploads/DOING_BUSINESS_GUIDE.pdf); DOING BUSINESS GUIDE IN ESTONIA (2009), prieiga per internetą: <http://www.gencs.lt/uploads/DBG%20in%20Estonia%2001.06.09.pdf>

Aukščiau pateiktoje lentelėje lyginama Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių pagrindinių mokesčių PVM, pelno ir pajamų tarifai. Kaip matyti iš lentelės Lietuvoje PVM mokestis nuo 2008 metų iki 2009 buvo padidintas nuo 18% iki 19%. Nuo 2009 metų rugsėjo mėnesio šis tarifas buvo padidintas iki 21%.

Tuo tarpu Latvijoje nuo 2009 metų sausio 1 dienos bendrasis PVM tarifas buvo padidintas iki 21%, kartu pakeisdamas istorinį 18% tarifą, kuris buvo taikomas nuo 1995 metų.<sup>29</sup> Lietuvos pagrindinis privalumas buvo žemas pelno mokestis, kuris siekė 15%. Nuo 2009 metų sausio buvo pakeisti mokesčių tarifai siekiant kompensuoti ekonomikos smukimą. Atsižvelgiant į tai buvo padidintas pelno mokestis iki 20%. Kartu su tarifo padidėjimu taip pat buvo numatyta, kad 50% reinvestuoto pelno nebus apmokestinama. Tai reiškia, kad įmonės galėjo investuoti neapmokestiną

<sup>29</sup> LAW FIRM GENCS VALTERS. Tax & Legal news For the Baltic states February, 2009. Tax news from Latvia, Estonia Taxation 2008-2009, Latest update on Lithuanian taxation, prieiga per internetą: <http://www.gencs.lt/uploads/NL-janv-2009.pdf>



pelną į ilgalaikį turtą –naujų prekių gamybą, didinti produktyvumą, įgyvendinti naujus procesus ir technologijas. Latvijoje priešingai nei Lietuvoje tuo metu buvo taikomas 5% mažesnis pelno mokesčio tarifas. Tam, kad pakelti biudžeto pajamas ir stabilizuoti ekonomiką Latvijos mokesčių sistemoje buvo padaryta toki pakeitimai: kaip jau minėta PVM tarifas padidintas nuo 18% iki 21%, o pajamų mokestis sumažintas nuo 25% iki 23%.

2010 metais PVM mokestis Latvijoje išliko toks pats- 21%, tačiau pajamų mokestis buvo padidintas iki 26%.<sup>30</sup>

Nuo 2010 metų Lietuvoje bazinis pelno mokesčio tarifas mažinamas nuo 20 iki 15% o mažoms įmonėms (kuriose dirba ne daugiau 10 žmonių ir mokestinio laikotarpio pajamos neviršija 500 tūkstančių litų) pelno mokesčio tarifą - mažinamas iki 5 proc. Nuo 2010 metų pradžios apskaičiuotus mokestinius nuostolius įmonės tam tikromis sąlygomis galės perduoti kitai savo grupės įmonei. Visi dividendai, kuriems gali būti taikoma dalyvavimo išimties taisyklė (jie neapmokestinami, jei akcininkas ne trumpiau kaip vienerius metus valdo ne mažiau kaip 10 procentų balsų suteikiančių akcijų) nebus apmokestinami, kai minėtus dividendus viena kitai mokės įmonės.<sup>31</sup> Taigi nuo 2010 metų įsigalioję pelno mokesčio pakeitimai sudarys sąlygas įmonėms daugiau lėšų skirti verslo plėtrai bei naujų darbo vietų kūrimui. Taip pat tikimasi, kad šie pakeitimai turės teigiamos įtakos formuojant Lietuvos, kaip patrauklios užsienio investicijoms šalies įvaizdį. PVM mokestis Lietuvoje 2010 metais išlieka toks pats kaip ir Latvijoje – 21%.

Tuo tarpu iš kitų nagrinėjamų valstybių išsiskiria Estija. Šios valstybės mokesčių sistemos stabilumas ir nepriklausymas nuo trumpo laikotarpio politinių sprendimų palaiko visą verslo aplinką. Dabartine valdžios politika siekiama mažinti mokesčių tarifus. Nors nėra aišku ar Estija galės išlaikyti žemus mokesčių tarifus ilgą laiką, tačiau šios valstybės valdžia yra pasiruošusi konkuruoti atsižvelgiant į mokesčius.<sup>32</sup> Estijoje 2009 metais pelno bei pajamų mokesčiai buvo sumažinti iki 20%.

Apibendrintai galima teigti, kad nors ir bendra mokesčių našta Latvijoje yra sunkesnė, tačiau pagal planuojamas gauti pajamas, o ne išlaidas, kaip Lietuvoje suformuotas mažesnis jų biudžeto deficitas, mokesčių sistemos aiškumas bei lankstumas pagrindiniai pranašumai, kurių Lietuva neturi palyginti su Latvija. Investicijų pritraukimui yra svarbu mokesčių lengvatos. Latvijoje taikoma daugiau PVM tarifo lengvatų, o tai motyvuoja verslininkus. Reikia pažymėti, kad Latvijoje vykdoma prioritetinga užsienio investicijų pritraukimo politika. Nepaisant to, kad taikomi tam tikri vieningi

<sup>30</sup> THE COMPLETE WORLDWIDE TAX & FINANCE SITE (2009) Tax rates around the world, preiga per internetą: <http://www.worldwide-tax.com/>

<sup>31</sup> LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMAS (2009) LIETUVOS RESPUBLIKOS PELNO MOKESČIO ĮSTATYMAS, 2001 m. gruodžio 20 d. Nr. IX-675, Vilnius, prieiga per internetą: [http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc\\_l?p\\_id=362798](http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=362798)

<sup>32</sup> LAW FIRM GENCS VALTERS. Tax & Legal news For the Baltic states June 2009. Corporate tax issues in the Baltic's, 2009, prieiga per internetą: <http://www.gencs.lt/uploads/jun-2009-bukletveidiigais-2.pdf>

mokesčių tarifai, atskiriems investuotojams Latvijoje gali būti pritaikyta palankios verslo aplinkos sąlygos ir sumažinta netgi pajamų mokestis. Čia vėlgi išryškėja Latvijos mokesčių sistemos lankstumas. Tuo tarpu Lietuvoje mokesčių sudėtingumas lemia ekonominius nukrypimus ir mokestines spragas. Iš visų nagrinėjamų valstybių išsiskiria Estija. Estijos ekonominė politika yra sėkmingesnė nei Lietuvos ar Latvijos, nors atgavus nepriklausomybę visų šalių lygis buvo panašus. Estija kryptingai siekia pritraukti kuo daugiau tiesioginių užsienio investicijų, supaprastinant mokesčių sistemą ir vykdant nuoseklią jų tarifų mažinimo politiką.

Mokslinėje literatūroje yra daug nuomonių vieni autoriai (M. Tvaronavičienė, R. Ginevičius, 2003, p. 156) teigia, kad mokesčių našta yra labai svarbus TUI pritraukimą lemiantis veiksnys, kiti (F. Noorbakhsh; A. Paloni, 2001; D. Dumludag, 2009, p. 18) teigia, kad mokesčių našta nėra pagrindinis veiksnys lemiantis šalies konkurencingumą ir investicinį patrauklumą. Tačiau valstybė neturėdama infrastruktūros, viešųjų paslaugų, švietimo ir mokslo sistemos, negalėtų pretenduoti į kokias nors investicijas apskritai. Todėl investuojant yra labia svarbu bendras mokesčių lygis ir ką už juos toje valstybėje į kurią investuojama gauna investuotojas- infrastruktūra, darbo jėga, administracinės paslaugos.

Toliau atliekama Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių palyginimas pagal institucinius rodiklius- valdžios atskaitingumą, politinį stabilumą, valdymo efektyvumą, reguliavimo kokybę, teisės normas, korupcijos kontrolę. Šie šeši institucines sąlygas atspindintys rodikliai yra sugrupuoti nuo -2,5 iki 2,5, aukštesnė rodiklio reikšmė atspindi geresnes institucines sąlygas.

11 lentelėje pateikta Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių palyginimas pagal valdžios atskaitingumą.

11 lentelė

**Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių palyginimas pagal valdžios atskaitingumą**

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
<b>Lietuva</b>	0,92	1,03	0,9	0,91	0,907	0,89	0,85
<b>Latvija</b>	0,85	0,91	0,72	0,77	0,847	0,86	0,86
<b>Estija</b>	1,06	1,12	1,09	1,01	1,051	1,07	1,03

Šaltinis: sudaryta autorės pagal GOVERNANCE MATTERS 2009, the worldwide governance indicators, preiga per internetą: <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.asp>

Kaip matyti iš lentelės nuo 2002 iki 2003 metų Lietuvoje šis rodiklis pagerėjo nuo 0,92 iki 1,03, tačiau nuo 2003 metų iki 2008 nuolat blogėjo ir 2008 metais siekė 0,85. Tuo tarpu Latvijoje šis rodiklis pagerėjo nuo 2005 metų ir 2008 metais siekė 0,86. Estijoje per visą nagrinėjamą laikotarpį valdžios atskaitingumo rodiklio reikšmė buvo aukščiausia ir palyginus Lietuva ir Latvija ir 2008 metais siekė 1,03. Taigi Lietuvoje palyginus su kitomis Baltijos valstybėmis yra mažiausias valdžios atskaitingumas.

12 lentelėje pateikta Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių palyginimas pagal politinį stabilumą.

**Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių palyginimas pagal politinį stabilumą**

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
<b>Lietuva</b>	0,86	1,04	0,82	0,79	0,8	0,74	0,73
<b>Latvija</b>	0,81	1,01	0,78	0,76	0,76	0,63	0,4
<b>Estija</b>	0,89	0,98	0,82	0,64	0,76	0,6	0,57

Šaltinis: sudaryta autorės pagal GOVERNANCE MATTERS 2009, the worldwide governance indicators, preiga per internetą: <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.asp>

Kaip matyti iš dvyliktos lentelės nuo 2003 iki 2008 metų politinis stabilumas Lietuvoje nuolat mažėjo. Nuo 2003 iki 2008 metų šis rodiklis sumažėjo nuo 1,04 iki 0,73. Kitose Baltijos valstybėse taip pat kaip ir Lietuvoje nagrinėjamu laikotarpiu šio rodiklio reikšmė nuolat mažėjo. Nesunku pastebėti, kad Lietuvoje 2008 metais šis rodiklis buvo geriausias palyginti su kitomis Baltijos valstybėmis ir siekė 0,73, kai tuo tarpu Estijoje siekė 0,57, o Latvijoje tik 0,4.

13 lentelėje Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių įvertinimas pagal valdymo efektyvumą:

**Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių palyginimas pagal valdymo efektyvumą**

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
<b>Lietuva</b>	0,61	0,86	0,74	0,83	0,75	0,7	0,64
<b>Latvija</b>	0,59	0,63	0,65	0,62	0,67	0,5	0,56
<b>Estija</b>	0,81	1,07	1,04	1,06	1,16	1,06	1,15

Šaltinis: sudaryta autorės pagal GOVERNANCE MATTERS 2009, the worldwide governance indicators, preiga per internetą: <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.asp>

Kaip matyti iš aukščiau pateiktos lentelės Lietuvoje valdymas efektyviausias buvo 2003 metais kai šio rodiklio reikšmė buvo 0,86. Tačiau nuo 2003 metų iki 2008 metų šis rodiklis nuolat mažėjo ir 2008 metais siekė tik 0,64. Lietuva pagal šį rodiklį užima antrąją vietą tarp Baltijos valstybių. Estijoje yra efektyviausias valdymas iš visų Baltijos valstybių ir 2008 metais šis rodiklis buvo 1,15. Tuo tarpu Latvijoje valdymo efektyvumas praščiausias iš visų Baltijos valstybių ir 2008 metais siekė tik 0,56.

14 lentelėje pateikiama Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių palyginimas pagal reguliavimo kokybę:

**Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių palyginimas pagal reguliavimo kokybę**

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
<b>Lietuva</b>	1,08	1,1	1,16	1,11	1,05	1,12	1,14
<b>Latvija</b>	0,92	1,03	1,01	1,01	1,07	1,06	1,07
<b>Estija</b>	1,41	1,4	1,39	1,41	1,41	1,49	1,47

Šaltinis: sudaryta autorės pagal GOVERNANCE MATTERS 2009, the worldwide governance indicators, preiga per internetą: <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.asp>

Kaip matyti iš aukščiau pateiktos lentelės pagal valdymo kokybę Lietuva iš visų Baltijos valstybių buvo įvertinta antroje vietoje. Šio rodiklio reikšmė 2008 metais siekė 1,14, kai tuo tarpu Estijoje reguliavimo kokybė buvo geriausia ir šio rodiklio reikšmė buvo 1,47, o Latvijoje reguliavimo kokybė buvo prasčiausia iš visų nagrinėjamų valstybių ir rodiklis siekė 1,07.

Toliau pateikiama valstybių palyginimas pagal teisės normų efektyvumą:

15 lentelė

**Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių palyginimas pagal teisės normų efektyvumą**

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
<b>Lietuva</b>	0,4	0,5	0,57	0,48	0,45	0,49	0,58
<b>Latvija</b>	0,35	0,53	0,53	0,48	0,52	0,59	0,73
<b>Estija</b>	0,73	0,73	0,85	0,81	0,94	1	1,05

Šaltinis: sudaryta autorės pagal GOVERNANCE MATTERS 2009, the worldwide governance indicators, preiga per internetą: <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.asp>

Iš 15 lentelės nesunku pastebėti, kad Lietuvoje teisės normų efektyvumo rodiklis 2008 metais buvo pats mažiausias palyginti su kitomis Baltijos valstybėmis. Nuo 2004 iki 2008 metų šis rodiklis sumažėjo nuo 0,57 iki 0,58. Tuo tarpu Latvijoje priešingai nei Lietuvoje nuo 2005 iki 2008 metų teisės normų efektyvumas didėjo ir rodiklis padidėjo nuo 0,48 iki 0,73. Estijoje priešingai nei Lietuvoje ir Latvijoje šis rodiklis didėjo visą nagrinėjamą laikotarpį, nuo 2002 iki 2008 padidėjo nuo 0,73 iki 1,05.

Korupcija politinėje sistemoje sukelia grėsmę užsienio investicijoms, iškraipo ekonominę ir finansinę aplinką, sumažina valdymo sistemos ir verslo efektyvumą (D. Dumludag, 2009, p. 18). Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių palyginimas pagal korupcijos kontrolės rodiklį pateikta 16 lentelėje:

16 lentelė

**Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių palyginimas pagal korupcijos kontrolę**

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
<b>Lietuva</b>	0,31	0,33	0,39	0,32	0,2	0,18	0,18
<b>Latvija</b>	0,11	0,3	0,27	0,38	0,38	0,34	0,29
<b>Estija</b>	0,73	0,85	1	0,98	0,95	0,98	0,94

Šaltinis: sudaryta autorės pagal GOVERNANCE MATTERS 2009, the worldwide governance indicators, preiga per internetą: <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.asp>

Kaip matyti iš lentelės nuo 2002 iki 2004 metų Lietuvoje pagal šį rodiklį buvo geresnė padėtis nei Latvijoje, tačiau nuo 2004 iki 2008 metų šis rodiklis sumažėjo nuo 0,39 iki 0,18. Taigi palyginus su kitomis valstybėmis 2008 metais Lietuvoje korupcija buvo mažiausiai kontroliuojama. Tuo tarpu Latvijoje buvo šiek tiek geresnė padėtis ir šis rodiklis siekė 0,29. Estijoje per visą nagrinėjamą laikotarpį korupcija buvo labiausiai kontroliuojama. Atitinkamai korupcijos kontrolės rodiklis Estijoje buvo didžiausias iš nagrinėjamų valstybių ir 2008 metais siekė net 0,94.

Lietuvoje palyginus su kitomis Baltijos valstybėmis blogiausia padėtis yra pagal tokius rodiklius: valdžios atskaitingumą, teisės normų efektyvumą bei korupcijos kontrolę. Pagal valdymo efektyvumo ir reguliavimo kokybės rodiklį Lietuva užima antrąją vietą tarp kitų Baltijos valstybių. Tuo tarpu politinio stabilumo rodiklio reikšmė Lietuvoje yra didžiausia palyginti su kitomis nagrinėjamosiomis valstybėmis.

### ***Verslo sąlygos Lietuvoje ir kitose Baltijos valstybėse***

Toliau bus siekiama išsiaiškinti kokias biurokratinės ir teisines kliūtis verslininkas turi pereiti norint įkurti ir įregistruoti naują komercinę ar gamybinę įmonę, kurioje yra daugiau nei 50 darbuotojų. 17 lentelėje palyginama Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių pagrindiniai rodikliai, kurie apima: visas procedūras reikalingas norint įregistruoti įmonę, vidutinį laiką per kiekvieną procedūrą, oficialią kiekvienos procedūros kainą.

17 lentelė

#### **Procedūrų skaičius, laikas bei kaina, siekiant įkurti ir įregistruoti įmonę Lietuvoje ir kitose Baltijos valstybėse**

	Lietuva	Latvija	Estija
<b>Procedūrų skaičius</b>	7	5	5
<b>Laikas (dienomis)</b>	26	16	7
<b>Kaina (%nuo pajamų)</b>	2,4	2,1	1,2

Šaltinis: sudaryta autorės pagal DOING BUSINESS (2010), Measuring business regulations, Starting a business, prieiga per internetą: <http://www.doingbusiness.org/ExploreTopics/StartingBusiness/>

Kaip matyti lentelėje lyginant Lietuvą su kitomis valstybėmis pagal procedūrų skaičių, laiką bei kainą norint įkurti ir įregistruoti įmonę, Lietuvoje priešingai nei kitose valstybėse didžiausias procedūrų skaičius, ilgiausia trukmė, bei didžiausia kaina. Galima teigti, kad Lietuvoje šiuo metu yra nepalankiausios sąlygos iš visų nagrinėjamų valstybių siekiant įkurti naują įmonę.

Siekiant detaliau išnagrinėti bei palyginti Lietuvą su kitomis valstybėmis pagal verslo pradėjimo lengvumą bus remiamasi Pasaulio banko apžvalga „Doing Business in 2010”<sup>33</sup>. Pirma bus pateikta Lietuvos įvertinimų 2009 ir 2010 metais palyginimas. Lietuva iš 178 valstybių pagal lengvumą plėtoti verslą įvertinta 26 vietoje. Reitingai pagal sudėtines verslo plėtojimo temas pateikiama 18 lentelėje:

18 lentelė

#### **Lietuvos reitingai pagal verslo plėtojimo lengvumą, 2009 ir 2010 metais**

Lengvumas...	Verslas 2010 vieta	Verslas 2009 vieta	Vietos pasikeitimas
<b>Plėtojant verslą</b>	26	25	-1
Pradedant verslą	99	77	-22
Gaunant leidimus	64	64	0
Samdant darbuotojus	119	115	-4

Šaltinis: sudaryta autorės pagal DOING BUSINESS 2010, Explorer Economies, 2010, prieiga per internetą: <http://www.doingbusiness.org/ExploreEconomies/?economyid=114#DealingLicenses>

<sup>33</sup> DOING BUSINESS 2010, Explorer Economies, prieiga per internetą: <http://www.doingbusiness.org/ExploreEconomies/?economyid=114#DealingLicenses>

Lengvumas...	Verslas 2010 vieta	Verslas 2009 vieta	Vietos pasikeitimas
<b>Plėtojant verslą</b>	26	25	-1
Registruojant nuosavybę	4	4	0
Gaunant kreditą	43	41	-2
Apsaugant investuotojus	93	88	-5
Mokant mokesčius	51	59	-8
Prekiaujant su užsieniu	28	29	+1
Priverčiant vykdyti sutartis	17	17	0
Likviduojant verslą	36	36	0

Šaltinis: sudaryta autorės pagal DOING BUSINESS 2010, Explorer Economies, 2010, prieiga per internetą:  
<http://www.doingbusiness.org/ExploreEconomies/?economyid=114#DealingLicenses>

Kaip matyti iš lentelės Lietuva per metus pagal lengvumą plėtojant verslą nukrito iš 25 į 26 vietą. Lietuvos padėtis suprastėjo tokiose srityse kaip pradedant verslą, samdant darbuotojus, gaunant kreditą, apsaugant investuotojus bei mokant mokesčius. Tačiau pasaulio reitinge Lietuva užima aukštesnę vietą nei prieš metus prekiaujant su užsieniu. Vertinant atskiras verslo aplinkos sritis prasčiausiai Lietuva atrodo darbuotojų samdos srityje, kurioje vertinamas darbuotojų priėmimo sudėtingumas, darbuotojų darbo laiko lankstumas, griežtumas reguliuojant darbo santykius, darbuotojo atlyginimo neapimančios papildomos samdos išlaidos, darbuotojo atleidimo sudėtingumas bei kaina.

Investuotojų apsaugos sritis vertinama pagal investuotojų protegavimo indeksą, jį sudaro: sandorių skaidrumo indeksas, direktorių atsakomybės indeksas, akcininkų galimybė paduoti į teismą pareigūnus ir direktorius už aplaidumą indeksas. Šiame tyrime Lietuvos sandorių skaidrumo indeksas buvo 5, Latvijos sandorių skaidrumo indeksas buvo taip pat 5, Estijos 8. Direktorių atsakomybės indeksas Lietuvoje yra 4, tai parodo, kad Lietuvos direktorių atsakomybė yra mažesnė nei vidutinė. Latvijos ir Estijos atsakomybės indeksas taip pat yra keturi. Lietuvos akcininkų galimybės paduoti į teismą pareigūnus už aplaidumą indeksas yra 6. Tai reiškia, kad akcininkų galimybės yra šiek tiek didesnė nei vidutinės. Latvijoje šis indeksas buvo 8, Estijoje kaip ir Lietuvoje 6. Tuo tarpu Lietuvoje investuotojų protegavimo indeksas yra 5, Latvijoje 5,7, Estijoje 6.

Jei investuotojų teisės nėra apsaugotos yra slopinama investicijų pritraukimas. 19 lentelėje pateikiama Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių palyginimas pagal verslo lengvumo įvertinimą:

19 lentelė

#### Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių reitingai pagal verslo plėtojimo lengvumą 2010 metais

Lengvumas...	Verslas Lietuvoje	Verslas Latvijoje	Verslas Estijoje
<b>Plėtojant verslą</b>	<b>26</b>	<b>27</b>	<b>24</b>
Pradedant verslą	99	51	37
Gaunant leidimus	64	78	20
Samdant darbuotojus	119	128	161
Registruojant nuosavybę	4	58	13
Gaunant kreditą	43	4	43

Šaltinis: sudaryta autprės pagal DOING BUSINESS 2010, Economy Rankings, 2010, prieiga per internetą:  
<http://www.doingbusiness.org/economyrankings/?regionid=2>

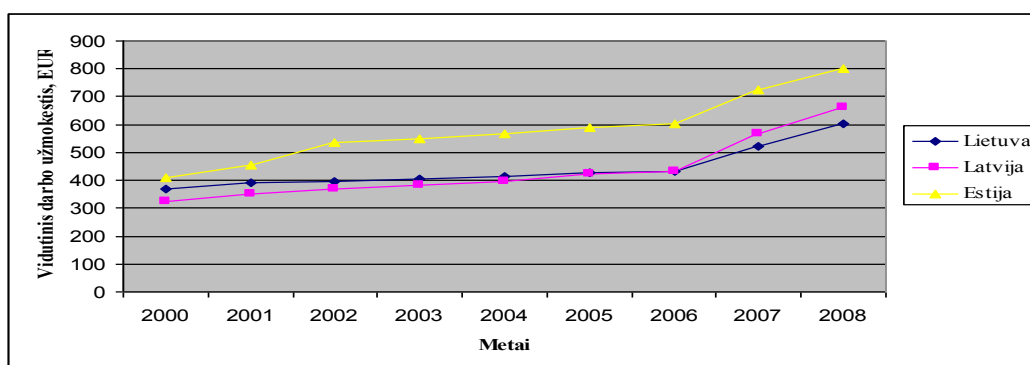
Lengvumas...	Verslas Lietuvoje	Verslas Latvijoje	Verslas Estijoje
<b>Plėtojant verslą</b>	<b>26</b>	<b>27</b>	<b>24</b>
Apsaugant investuotojus	93	57	57
Mokant mokesčius	51	45	38
Prekiaujant su užsieniu	28	22	3
Priverčiant vykdyti sutartis	17	15	49
Likviduojant verslą	36	88	61

Šaltinis: sudaryta autprės pagal DOING BUSINESS 2010, Economy Rankings, 2010, prieiga per internetą: <http://www.doingbusiness.org/economyrankings/?regionid=2>

Kaip matyti iš lentelės Lietuva pagal lengvumą plėtojant verslą 2010 metais užima antrąją vietą iš visų Baltijos valstybių ir yra 26 vietoje pasaulyje. Tuo tarpu Latvija yra 27 vietoje, o Estija 24 vietoje. Lietuva iš visų Baltijos valstybių yra lengviausia registruoti nuosavybę, tačiau sunkiausia pradėti verslą. Tai, kad Lietuvoje yra sunkiausia pradėti verslą patvirtino ir jau anksčiau nagrinėta lentelė, kurioje buvo pateikta Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių palyginimas pagal procedūrų skaičių, laiką bei kainas norint pradėti ir įregistruoti įmonę. Tuo tarpu Latvijoje iš visų Baltijos valstybių yra lengviausia gauti kreditą, tačiau sunkiausia likviduoti verslą. Estijoje priešingai nei Lietuvoje ar Latvijoje lengviausia pradėti verslą, gauti leidimus, apsaugoti investuotojus, mokėti mokesčius bei prekiauti su užsieniu, tačiau sunkiausia samdyti darbuotojus.

Tarp visų Europos Sąjungos šalių trijose Baltijos valstybėse –Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje-vidutinis atlyginimas vertinant į eksportą orientuotas ūkio šakas, patrauklias užsienio investuotojams yra vienas mažiausių. Vidutinis atlyginimas šių šalių gamybos sektoriuose yra kur kas mažesnis nei išsivysčiusiose ES šalyse. Toks pranašumas palyginti su kitomis ES šalimis, sudaro prielaidų daugiau pritraukti daugiau užsienio investicijų, tačiau sparčiai kylant atlyginimams šis pranašumas mažėja (L. Šeškutė; V. Tvaronavičius, 2007, p. 156).

Siekiant išsiaiškinti, kuri iš Baltijos valstybių turi pranašumą pagal šį TUI pritraukimą lemiantį veiksni, devynioliktame paveiksle pateikta statistinių Lietuvos, Latvijos ir Estijos vidutinių darbo užmokesčių, išreikštų eurai, raida:



Šaltinis: sudaryta autorės pagal Baltic property market report Q1 2009, Lithuania, Latvia, Estonia (2009), prieiga per internetą: <http://www.liaa.gov.lv/eng/home/publications/english/>

### 19 pav. Vidutinis darbo užmokestis Lietuvoje ir kitose Baltijos valstybėse, EUR

Nuo 2000 iki 2008 metų vidutiniai mėnesio darbo užmokesčiai Lietuvoje ir kitose Baltijos šalyse, nuolat kilo. Tarp trijų nagrinėjamų šalių Estijoje nagrinėjamu laikotarpiu vidutinis darbo užmokestis buvo didžiausias. Tuo tarpu Lietuvoje iki 2006 metų šis rodiklis buvo didesnis nei Latvijoje. 2007 metais Latvijoje vidutinis darbo užmokestis buvo didesnis 44 Eur nei Lietuvoje ir siekė 566 Eur, kai tuo tarpu Lietuvoje šis rodiklis buvo 522 Eur. Estijoje tais pačiais metais vidutinis darbo užmokestis buvo didžiausias ir siekė 722 Eur. Kaip matyti iš paveikslų prielaida, kad mažesnis vidutinis darbo užmokestis lemia TUI pritraukimą gali ir nepasitvirtinti. Kaip jau buvo nagrinėjama šios darbo dalies pradžioje tarp visų trijų Baltijos valstybių per nagrinėjamą laikotarpį Estijoje buvo pritraukiama daugiausia TUI, nors vidutinis darbo užmokestis šioje valstybėje buvo didžiausias tuo pačiu laikotarpiu. M. Degučio ir M. Tvaronavičienės (2006, p. 154) teigimu, kai darbo užmokestis didėja kartu su TUI įplaukomis priežastis gali būti ta, kad didėjanti darbo jėgos kaina atspindi ekonomikos augimą, kas turi teigiamą įtaką TUI.

Patrauklumą tiesioginėms užsienio investicijoms taip pat lemia transporto infrastruktūra. Siekiant palyginti Lietuvą su kitomis Baltijos valstybėmis pagal šį TUI pritraukimą lemiantį veiksnių bus remiamasi Pasaulio ekonomikos forumo “Globalaus konkurencingumo 2009-2010 metų ataskaita”.

20 lentelė

**Lietuva ir kitos Baltijos valstybės pagal transporto infrastruktūros kokybę 2009-2010 metais**

Transporto infrastruktūra	Lietuva	Latvija	Estija
Bendra transporto infrastruktūros kokybė	39	60	34
Kelių kokybė	26	85	49
Geležinkelių kokybė	26	35	39
Uostų infrastruktūros kokybė	44	56	15
Oro transporto infrastruktūros kokybė	83	40	59

Šaltinis: sudaryta autorės pagal WORLD ECONOMIC FORUM, The Global Competitiveness Report 2009-2010, prieiga per internetą: <http://www.weforum.org/documents/GCR09/index.html>

Kaip matyti iš lentelės Lietuva pagal bendrą transporto infrastruktūros kokybę užima antrąją vietą iš visų Baltijos valstybių ir yra 39 vietoje pasaulyje. Tuo tarpu Estijoje bendra transporto infrastruktūra įvertinta geriau nei Lietuvoje ir Latvijoje ji užima 34 vietą. Latvijoje blogiausia transporto infrastruktūros kokybė iš visų nagrinėjamų valstybių, ji užima tik 60 vietą.

***Socio-geografinių veiksnių palyginimas Lietuvoje ir kitose Baltijos valstybėse***

Vienas iš ekonominėje literatūroje išskiriamų veiksnių, kuris skatina tiesiogines užsienio investicijas yra socio-geografiniai veiksniai. Dažnai įmonės investuoja užsienyje, siekdamos įsigyti papildomų rinkos segmentų. Nauja rinka, jos dydis, galimi augimo tempai padeda užsitikrinti pelno lygį ir veiklos plėtrą (L. Šeškutė; V. Tvaronavičius, 2007, p. 157).



21 lentelėje pateikiami duomenys apie trijų nagrinėjamų Baltijos šalių rinkos dydžio (populiacijos) raidą 2000-2009 metais:

21 lentelė

**Populiacija Lietuvoje ir kitose Baltijos valstybėse**

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
<b>Lietuva</b>	3512074	3486998	3475586	3462553	3445857	3425324	3403284	3384879	3366357	3349872
<b>Latvija</b>	2381715	2364254	2345768	2331480	2319203	2306434	2294590	2281305	2270894	2261294
<b>Estija</b>	1372071	1366959	1361242	1356045	1351069	1347510	1344684	1342409	1340935	1340415

Šaltinis: sudaryta autorės pagal EUROSTAT (2010), Total population, prieiga per internetą: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&language=en&pcode=tps00001&tableSelection=1&footnotes=yes&labeling=labels&plugin=1>

Iš aukščiau pateiktos lentelės nesunku pastebėti, kad Lietuvoje, palyginti su kitomis Baltijos valstybėmis yra didžiausia rinka. Tačiau per visą nagrinėjamą laikotarpį (nuo 2000 iki 2009 metų) visose Baltijos valstybėse vietinės rinkos mažėjo. Viena iš pagrindinių šios tendencijos priežasčių – nepaprastai padidėję emigracijos iš Baltijos valstybių mastai. Tai, kad Lietuvoje yra daugiausia gyventojų, atitinkamai didžiausia rinka turi teigiamą įtaką TUI pritraukimui.

***Mokslinės-technologinės aplinkos sąlygų palyginimas Lietuvoje ir kitose Baltijos valstybėse***

Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių palyginimas pagal mokslinės technologines sąlygas buvo atliktas remiantis Pasaulio ekonomikos forumo “Globalaus konkurencingumo 2009-2010 metų ataskaita”.

22 lentelė

**Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių palyginimas pagal technologinį lygį 2009-2010 metais**

Technologinis lygis	Lietuva	Latvija	Estija
Naujausių technologijų prieinamumas	50	71	26
Technologijų įsisavinimas įmonių lygiu	64	88	29
Technologijų plėtra	82	93	29

Šaltinis: sudaryta autorės pagal WORLD ECONOMIC FORUM, The Global Competitiveness Report 2009-2010, prieiga per internetą: <http://www.weforum.org/documents/GCR09/index.html>

Kaip matyti iš lentelės, aukščiausią vietą pagal technologinį lygį iš visų Baltijos valstybių 2009-2010 metais užima Estija. Lietuva yra antra pagal naujausių technologijų prieinamumą, technologijų įsisavinimą įmonių lygiu, technologijų plėtrą, lyginant su kitomis Baltijos valstybėmis. Blogiausiai pagal technologinį lygį yra vertinama Latvija.

Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių palyginimas pagal inovacijų taikymą pateikta 23 lentelėje:

**Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių palyginimas pagal inovacijų taikymą 2009-2010 metais**

Inovacijos	Lietuva	Latvija	Estija
Pasirengimas inovacijoms	53	68	37
Mokslinių tyrimų institucijų kokybė	46	66	27
Kompanijų išlaidos moksliniams tyrimams	52	95	44
Universitetų dalyvavimas moksliniuose tyrimuose	45	86	32

Šaltinis: sudaryta autorės pagal WORLD ECONOMIC FORUM, The Global Competitiveness Report 2009-2010, prieiga per internetą: <http://www.weforum.org/documents/GCR09/index.html>

Kaip matyti iš aukščiau pateiktos lentelės Lietuva užiama antrą vietą pagal pasirengimą inovacijoms, mokslinių tyrimų institucijų kokybę, kompanijų išlaidas moksliniams tyrimams bei universitetų dalyvavimą moksliniuose tyrimuose. Geriausiai pagal inovacijų taikymą yra vertinama Estija, prasčiausiai Latvija.

Atlikta palyginamoji analizė parodė, kad nevisuomet vienas iš pagrindinių makroekonominių rodiklių – BVP augimas yra svarbiausias TUI pritraukimo veiksnys. Nepaisant to, kad Estijoje 2003, 2007-2008 metais BVP augimas buvo mažesnis nei Lietuvoje ar Latvijoje tiesioginių užsienio investicijų buvo pritraukta daugiausia. Mokesčių lyginimas taip pat neparodė aiškios priklausomybės tarp jų dydžio ir TUI, nes didesnė bendra mokesčių našta Estijoje nei Lietuvoje ir Latvijoje, neatbaidė užsienio investuotojų. Nors mažesnis vidutinis darbo užmokestis sudaro galimybę pritraukti daugiau užsienio investicijų, tačiau nagrinėjant Baltijos valstybes ši prielaida nepasitvirtino. Estijoje nors ir buvo didžiausias vidutinis darbo užmokestis nagrinėjamu laikotarpiu iš visų Baltijos valstybių, tačiau TUI buvo pritraukta daugiausia. Tokių rezultatų priežastis gali būti ta, kad didėjanti darbo jėgos kaina atspindi ekonomikos augimą, kas turi teigiamą įtaką TUI. Galima teigti, kad Estijos patrauklumą tiesioginėms užsienio investicijoms lėmė palankios verslo ir mokslinės-technologinės sąlygos bei instituciniai veiksniai. Tuo tarpu Lietuvoje šiuo metu yra nepalankiausios sąlygos iš visų nagrinėjamų valstybių siekiant siekiant įkurti naują įmonę (didžiausias procedūrų skaičius bei laikas ir kaina), tačiau pagal daugelį makroekonominių, verslo, mokslinės-technologinės aplinkos sąlygų, institucinių ir socio-geografinių veiksnių ji lenkia Latviją, kurioje yra nepalankiausios sąlygos TUI plėtrai.

### **3. TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ PLĖTROS VEIKSNIŲ LIETUVOJE VERTINIMAS**

Tiesioginės užsienio investicijos yra vienas svarbiausių šalies makroekonominių rodiklių. Iš užsienio pritrauktas kapitalas leidžia padidinti vidaus produkto apimtį, produktyvumą, perimti naujausias technologijas. Dauguma valstybių stengiasi atrodyti patraukliai užsienio investuotojams, neretai kuriamos specialios strategijos ir programos jiems pritraukti. Šiuo metu į Lietuvą tiesioginių užsienio investicijų pritraukiama nedaug, o jos yra vienas svarbiausių veiksnių, siekiant Lietuvos ekonomikos augimo. Taigi Lietuvos ekonominė situacija reikalauja naujos mokslinės analizės bei nuodugnaus vertinimo.

Šioje darbo dalyje pateikiama tiesioginių užsienio investicijų plėtros veiksnių Lietuvoje vertinimo tyrimo metodologija bei gauti rezultatai.

#### **3.1. Tiesioginių užsienio investicijų plėtros veiksnių Lietuvoje vertinimo tyrimo metodologija**

Tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą sąlygoja daugybė tarpusavyje daugiau ar mažiau susijusių veiksnių. Svarbiausių veiksnių, lemiančių tiesioginių užsienio investicijų plėtrą Lietuvoje, nustatymui buvo pasirinktas ekspertinio vertinimo metodas. Šio euristicinio metodo pasirinkimą lėmė mokslinio objektyvumo siekis bei objektyvių skaičiuojamųjų ir empirinio tyrimo metodų pritaikymo sudėtingumas. Pasak G. Wignaraja, M. Lesama, D. Joiner (2004) šis metodas sunkiai objektyviai išmatuojamame sektoriuje taikomas labai dažnai ir yra naudingas. K. Kardelio (2007, p. 206) teigimu, yra reiškiamą nuomonė, kad šiuo metodu gautos žinios yra subjektyvios, susijusios su asmeniška nuomone, ir su vertybių, jausmų, pasaulėžiūros sritimi, tačiau E. Meilienė, V. Snieška (2010, p. 123) nurodo, kad norint pasiekti mokslinį objektyvumą, būtina parinkti ekspertus atsižvelgiant į jų kompetenciją ir patikimumą. V. Boguslauskas (1999, p. 117) taip pat pabrėžė, kad ekspertų vertinimu nustatytas nuomonių atitikimo laipsnis tiriamuoju klausimu leidžia sumažinti subjektyvumo veiksni. N. Ambrusevič (2010) teigimu, šio metodo esmė ta, kad ekspertai logiškai analizuoja kokią nors problemą, kokybiškai vertindami ir formaliai apdorodami duomenis. Pagal ekspertų vertinimus nustatomas jų nuomonių atitikimo laipsnis tiriamuoju klausimu bei ekspertų išvadų objektyvumas.

Ekspertinis vertinimas buvo atliktas pagal šiuos etapus:

1. Tikslų formulavimas
2. Ekspertų kolektyvo formavimas
3. Apklausos organizavimas
4. Ekspertinės informacijos apdorojimas ir analizė

**Tyrimo tikslas**- nustatyti svarbiausius veiksnius, lemiančius tiesioginių užsienio investicijų plėtrą Lietuvoje.

**Tyrimo uždaviniai:**

1. Nustatyti patraukliausią apskritį tiesioginių užsienio investicijų plėtrai Lietuvoje.
2. Išnagrinėti svarbiausius tiesioginių užsienio investicijų plėtros būdus Lietuvoje.
3. Išskirti perspektyviausią sektorių tiesioginių užsienio investicijų plėtrai Lietuvoje.

**Hipotezės:**

H1: Svarbiausi veiksniai, lemiantys tiesioginių užsienio investicijų plėtrą Lietuvoje yra instituciniai veiksniai.

H2: TUI Lietuvoje padėtų pritraukti mokesčių mažinimas ir mokesčių lengvatų taikymas.

**Tyrimo metodai:**

Matematinio ir statistinio apdorojimo bei ekspertinio vertinimo metodai (naudojant SPSS 18 (*Satistical Package for Social Sciences*) programinį paketą ir Microsoft Excel). Taip pat daugiakriterinės analizės- kriterijų reikšmių ir jų reikšmingumų sandaugų metodas (*angl. Simple Additive Weighting – SAW*).

**Ekspertų parinkimas.** K. Kardelio (2007, p. 207) teigimu, atliekant ekspertų apklausą iškyla ekspertų parinkimo problema. Asmenys, pajėgūs vertinti kurį nors požymį, nėra tolygios kompetencijos, skirtingos jų vertybinės orientacijos. Todėl iš pradžių reikia įvertinti pačius ekspertus, suformuoti jų parinkimo principus. Ekspertinio vertinimo patikimumas priklauso nuo: ekspertų grupės dydžio (ekspertų skaičiaus); ekspertų sudėties pagal jų specialybes ir ekspertų savybių (V. Rudzkienė, 2009). Pagal ekspertizę atliekančių specialistų skaičių skiriama individualūs ir kolektyviniai metodai. Kadangi individualus metodas tinka tada, kai sprendžiamos nesudėtingos problemos, o kolektyvinis metodas garantuoja didesnę ekspertizės rezultatų tikslumą ir konkretumą, atliekant tiesioginių užsienio investicijų veiksnų pritraukimo į Lietuvą lemiančių veiksnų ekspertinį vertinimą, buvo taikoma kolektyvinis metodas.

V. Rudzkienės (2009) teigimu, vienas iš sudėtingesnių ekspertų atrankos uždavinių- suformuoti ekspertų savybių sistemą. Šios savybės turi apibrėžti ekspertų, kaip specialistų, kvalifikaciją ir santykius tarp atskirų ekspertų, kurie irgi turi įtakos rezultatams. Ekspertų charakteristikos turi lemiamos reikšmės ekspertinio tyrimo kokybei ir rezultatams. Pasak V. Boguslausko (1999, p.118) ekspertų kompetencija gali būti vertinama skaičiuojant ekspertų patikimumo koeficientą arba apsiribojama formalia informacija apie ekspertą, kuri atitinka keliamus reikalavimus. Atliekant „Svarbiausių veiksnų, lemiančių tiesioginių užsienio investicijų plėtrą Lietuvoje“ ekspertinį vertinimą buvo apsiribojama formalia informacija apie ekspertą.

Taigi atsižvelgiant į ekspertų kompetenciją ir patikimumą tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą į Lietuvą lemiančių veiksnių grupių svorio koeficientų vertinimui buvo apklausta 37 ekspertai, kurių veikla susijusi su efektyvios tiesioginių užsienio investicijų skatinimo sistemos kūrimu, investicijų pokyčių bei poveikio ūkio plėtrai analizavimu, palankios ir konkurencingos investicinės aplinkos formavimu ir verslo sąlygų gerinimo priemonių rengimu.

Tyrimė dalyvavo trys ekspertų grupės: ekspertai, atstovaujantys valdžios institucijas, ekspertai, atstovaujantys mokslo institucijas bei ekspertai, atstovaujantys verslo institucijas. Valdžios institucijų atstovai buvo apklausiami iš LR Ūkio ministerijos Investicijų ir eksporto departamento, Investicijų ir valstybės turto valdymo politikos skyriaus, Europos Sąjungos paramos koordinavimo departamento, Struktūrinės paramos ir politikos skyriaus, VŠĮ „Investuok Lietuvoje“ (buvusios Lietuvos ekonominės plėtros agentūros (LEPA), kuri neseniai restruktūrizuota į dvi įmones VŠĮ „Investuok Lietuvoje“ ir VŠĮ „Eksportuojančioji Lietuva“) Investicijų skatinimo departamento bei įvairių Lietuvos savivaldybių plėtros programų ir investicijų skyrių darbuotojai. Mokslo srities atstovai buvo apklausiami iš septynių Lietuvos aukštojo mokslo institucijų: Vilniaus universiteto, Kauno technologijos universiteto, Vytauto Didžiojo universiteto, Vilniaus kolegijos, Vilniaus Gedimino technikos universiteto, Šiaulių universiteto bei Klaipėdos universiteto. Verslo srities iš atskirų užsienio kapitalo įmonių bei verslo asociacijų. 1 ekspertas atstovavo tiek mokslo, tiek ir verslo institucijas.

Ekspertų pasiskirstymas pagal atstovaujamas institucijas pateikta 24 lentelėje:

24 lentelė

#### Ekspertų pasiskirstymas pagal atstovaujamas institucijas

Institucija	Ekspertų skaičius	Ekspertų skaičius procentine išraiška (%)
Valdžios	15	39
Verslo	14	37
Mokslo	9	24
Iš viso:	38	100

Šaltinis: sukurta autorės

Kaip matyti iš 24 lentelės tarp visų apklaustų ekspertų dominavo asmenys atstovaujantys valdžios institucijas (15 ekspertų, 39 proc.). 14 ekspertų (37 proc.) atstovavo verslo institucijas, bei mažiausiai ekspertų (9 ekspertai, 24 proc.) mokslo institucijas.

Ekspertų pasiskirstymas pagal pareigas pateikta 25 lentelėje:

25 lentelė

#### Ekspertų pasiskirstymas pagal pareigas

Pareigos	Ekspertų skaičius	Ekspertų skaičius procentine išraiška (%)
Vadovas (-ė)	17	45
Dėstytojas (-a)	8	21
Vadovo pavaduotojas (-a)	8	21
Vyriausiasis specialistas (-ė)	5	13
Iš viso:	38	100

Šaltinis: sukurta autorės

Kaip matyti iš 25 lentelės daugiausia, apklausta buvo vadovo pareigas užimančių ekspertų t.y. 17 ekspertų, kurie sudarė 45 proc. visų apklaustųjų. Taip pat apklausta 8 dėstytojai (21 proc.), 8 vadovo pavaduotojai (21%) ir mažiausiai -5 vyriausieji specialistai (13 proc.). Vienas ekspertas užėmė dvi pareigas- dėstytojo ir vadovo.

Ekspertų pasiskirstymas pagal turimą darbo patirtį tiesioginių užsienio investicijų skatinimo, investicijų pokyčių ir poveikio ūkio plėtrai analizavimo, palankios ir konkurencingos investicinės aplinkos formavimo bei verslo sąlygų gerinimo priemonių rengimo srityse pateikta 26 lentelėje:

26 lentelė

#### Ekspertų pasiskirstymas pagal turimą darbo patirtį

Ekspertų darbo patirtis	Ekspertų skaičius	Ekspertų skaičius procentine išraiška(%)
Iki 1 metų	0	0
Nuo 1 iki 3 metų	0	0
Nuo 3 iki 5 metų	2	6
Nuo 5 iki 10 metų	19	51
Daugiau nei 10 metų	16	43
Iš viso:	37	100

Šaltinis: sukurta autorės

Pagal turimą darbo patirtį ekspertai pasiskirstė į 3 grupes: dirbantys nuo 3 iki 5 metų , dirbantys nuo 5 iki 10 metų bei dirbantys daugiau nei 10 metų. Daugiausiai ekspertų priklausė grupei, turinčiai didelę darbo patirtį nuo 5 iki 10 metų (19 ekspertų, atitinkamai 51proc.). 16 ekspertų (43 proc.) turėjo labai didelę darbo patirtį- daugiau nei 10 metų. Mažiausiai ekspertų priklausė grupei, dirbančiai nuo 3 iki 5 metų (2 ekspertai, kurie sudarė 6 proc. visų apklaustųjų). Ekspertas, kuris atstovavo tiek mokslo, tiek ir verslo institucijas, turėjo tokią pačią, didesnę nei 10 metų, darbo patirtį abejose srityse.

Ekspertų pasiskirstymas pagal turimą mokslinį laipsnį pateikta 27 lentelėje:

27 lentelė

#### Ekspertų pasiskirstymas pagal turimą mokslinį laipsnį

Mokslinis laipsnis	Ekspertų skaičius	Ekspertų skaičius procentine išraiška (%)
Neturiu	0	0
Bakalauras (-ė)	0	0
Magistras (-ė)	27	73
Mokslų daktaras (-ė)	9	24
Habilituotas daktaras (-ė)	1	3
Iš viso:	37	100

Šaltinis: sukurta autorės

Kaip matyti iš ketvirtos lentelės daugiausia ekspertų turėjo magistro kvalifikacinį laipsnį- 27 ekspertai, atitinkamai 73 proc. Taip pat ekspertų tarpe buvo 9 mokslo daktarai (24 proc.) ir vienas habilituotas daktaras (3 proc.).Tarp ekspertų nebuvo turinčiųjų bakalauro kvalifikacinį laipsnį arba visai neturinčių jokio laipsnio.

Geografiniu požiūriu ekspertinis vertinimas apėmė visas Lietuvos apskritis. Ekspertų pasiskirstymas pagal atstovaujamas regionus pateikta 28 lentelėje:

28 lentelė

**Ekspertų pasiskirstymas pagal atstovaujamas regionus**

Apskritis	Ekspertų skaičius	Ekspertų skaičius procentine išraiška (%)
1. Alytaus apskritis	2	5
2. Kauno apskritis	5	15
3. Klaipėdos apskritis	3	8
4. Marijampolės apskritis	4	11
5. Panevėžio apskritis	2	5
6. Šiaulių apskritis	4	11
7. Tauragės apskritis	2	5
8. Telšių apskritis	1	3
9. Utenos apskritis	2	5
10. Vilniaus apskritis	12	32
Iš viso:	37	100

Šaltinis: sukurta autorės

Taigi apklausoje dalyvavusių asmenų kvalifikacija, užimamos pareigos bei praktinė patirtis leidžia juos traktuoti tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą į Lietuvą lemiančių veiksnių vertinimo ekspertais.

**Anketos sudarymo metodologija.** Atliekant ekspertų apklausą buvo taikytas anketinės apklausos metodas. Anketa (1 priedas) sudaryta siekiant ekspertų apklausos pagrindu, nustatyti svarbiausius veiksnius, lemiančius tiesioginių užsienio investicijų plėtrą Lietuvoje. Anketos klausimai buvo sudaryti taip, kad geriausiai atspindėtų nagrinėjamą problemą. Reikiamai informacijai gauti buvo naudoti uždari klausimai. Uždari anketos klausimai buvo pasirinkti dėl to, kad atsakymais į juos gautus duomenis lengviau tarpusavyje lyginti ar analizuoti.

Anketą sudarė įvadas ir 3 dalys.

Įvade motyvuotai paaiškinama dėl ko atliekamas tyrimas. Taip pat pateikiama informacija apie tyrimo autorę bei tikslą.

Pirmoje dalyje „Bendra informacija apie ekspertą“ pateikiama 5 demografiniai klausimai (1-5 anketos klausimai), skirti identifikuoti ekspertų atstovaujamas institucijas, regionus, užimamas pareigas, turimą mokslinį laipsnį, bei darbo patirtį tiesioginių užsienio investicijų skatinimo, investicijų pokyčių ir poveikio ūkio plėtrai analizavimo, palankios ir konkurencingos investicinės aplinkos formavimo bei verslo sąlygų gerinimo priemonių rengimo srityse. Šioje dalyje pateikta 4 klausimai (apie eksperto atstovojamą instituciją, regioną, pareigas bei mokslinį laipsnį) yra nominalinės skalės tipo bei 1 klausimas (apie ekspertų darbo patirtį) yra intervalinės skalės tipo su nelyginiais intervalais.

Antroje dalyje „Informacija apie tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą į Lietuvą lemiančius veiksnius“ pateikta 7 klausimai (6-12 anketos klausimai), siekiant išranguoti pagal svarbą tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą į Lietuvą lemiančius veiksnius. Šie klausimai yra

ranginės skalės tipo. Ekspertai tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą į Lietuvą lemiančius veiksnius vertino šešiabalėje sistemoje. Didžiausią įtaką tiesioginių užsienio investicijų pritraukimui į Lietuvą darantis veiksnys įvertintas 1 balu, mažiausią įtaką- 6 balais. Jeigu manyta, kad veiksniai daro vienodą įtaką tiesioginių užsienio investicijų pritraukimui, jie buvo įvertinti tuo pačiu balu.

Trečioje dalyje „Informacija apie tiesioginių užsienio investicijų plėtros galimybes Lietuvoje“ pateikiama 2 klausimai (13 ir 14 anketos klausimai), siekiant išranguoti pagal svarbą tiesioginių užsienio investicijų plėtros būdus bei nustatyti perspektyviausią sektorių tiesioginių užsienio investicijų plėtrai Lietuvoje. Perspektyviausio sektoriaus nustatymui naudojama porinio palyginimo metodas, kur visi sektoriai palyginami tarpusavyje poromis.

**Tyrimo organizavimas ir duomenų apdorojimas.** Siekiant išsiaiškinti ir pašalinti anketos trūkumus informacijos iš ekspertų gavimui buvo sudaryta preliminarinė anketa, kuri buvo patikrinta anketuojant 10 ekspertų. Anketavimo rezultatų analizė ir įvertinimas leido nustatyti anketos trūkumus, kuriuos pašalinus buvo suformuotas galutinis anketos variantas. Ekspertai buvo apklausiami siunčiant anketas elektroniniu paštu arba vykstant pas ekspertą. Apklausus 22 ekspertus buvo pastebėta, kad atsakinėti į klausimus ekspertams būtų patogiau sudarius elektroninę anketos versiją. Todėl internetiniame puslapyje [www.apklausa.lt](http://www.apklausa.lt) buvo sukurta privati apklausa, į kurią galėjo atsakinėti tik tie ekspertai, kurie gavo pakvietimą dalyvauti apklausoje elektroniniu paštu. Ekspertai buvo apklausiami 2010 metų vasario- kovo mėnesiais.

Anketiniai duomenys apdoroti ir analizuoti naudojant statistinį duomenų analizės paketą SPSS 18 (Statistical Package for Social Sciences) ir programinį paketą Microsoft Excel.

Ekspertinio vertinio duomenų analizė (6-12 anketos klausimų) atlikta pagal 29 lentelę:

29 lentelė

**Ekspertinio vertinio duomenų analizės lentelė (rangavimo metodas)**

TUI pritraukimą lemiantys veiksniai	Ekspertas					
	1	2	...	i	...	n
1	X <sub>11</sub>	X <sub>12</sub>	...	X <sub>1i</sub>	...	X <sub>1n</sub>
2	X <sub>21</sub>	X <sub>22</sub>	...	X <sub>2i</sub>	...	X <sub>2n</sub>
...	...	...	...	...	...	...
j	X <sub>j1</sub>	X <sub>j2</sub>	...	X <sub>ji</sub>	...	X <sub>jn</sub>
...	...	...	...	...	...	...
m	X <sub>m1</sub>	X <sub>m2</sub>	...	X <sub>mi</sub>	...	X <sub>mn</sub>
Rangų suma S <sub>i</sub>						
Vidutinis rangas $\bar{S}_i$						
Svorio (reikšmingumo) koeficientas q <sub>j</sub>						
Kendall konkordacijos koeficientas W						
p-reikšmė						

Šaltinis: sudaryta autorės pagal BOGUSLAUSKAS, Vytautas (1999) Ekonometrija, p. 119

Skaičius x<sub>ji</sub> rodo, kokį įvertinimą suteikė j-tasis ekspertas i-tajam tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą į Lietuvą lemiančiam veiksniai. Remiantis 29 lentelės duomenimis,



nustatomas kiekvieno veiksnio ir atskirų jų grupių svarbumas, apskaičiuojant svorio (reikšmingumo) koeficientą  $q_j$ .

Pirma apskaičiuojama i-ojo varianto rangų suma- i- veiksnio visų j ekspertų įvertinimų suma:

$$S_i = \sum_{j=1}^m x_{ji} \quad (1)$$

Kuo dydis  $S_i$  mažesnis, tuo tiesioginių užsienio investicijų veiksnys yra svarbesnis.

Vidutinis rangas (vidutinė veiksnio vertinimo reikšmė) nustatoma pagal formulę:

$$\bar{S}_i = \frac{\sum_{j=1}^m x_{ji}}{r} \quad (2)$$

$\sum_{j=1}^m x_{ji}$  - j-ojo eksperto atliktas i veiksnio įvertinimas, r - ekspertų skaičius

Tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą lemiančio veiksnio svorio (reikšmingumo) koeficientas  $q_j$  apskaičiuojamas pagal formules:

$$q_j = \frac{\bar{S}_i}{\sum_{j=1}^m \bar{S}_i} \quad (3)$$

$\bar{S}_i$  - vidutinė veiksnio reikšmė

$\sum_{j=1}^m \bar{S}_i$  - vidurkių suma

$$q_i = 1 - q_j \quad (4)$$

$$q_j = \frac{q_i}{\sum_{j=1}^m q_i} \quad (5)$$

Visų veiksmų svorio (reikšmingumo) koeficientų suma turi būti lygi vienetui:

$$\sum_{j=1}^m q_j = 1,0 \quad 0 \leq q_j \leq 1 \quad (6)$$

Svorio koeficientas kinta nuo 0 iki 1. Kuo jis didesnis, tuo tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą lemiantis veiksnys svarbesnis. Kiekvienos veiksmų grupės veiksmų svorio koeficientų suma lygi 1.

Ekspertinis vertinimas remiasi prielaida, kad sprendimas gali būti gautas, tik esant ekspertų nuomonių suderinamumui. Taigi rezultatus galima taikyti praktikoje tik tuo atveju, jei nustatytas pakankamas ekspertų nuomonių suderinamumo lygis. Tais atvejais, kai ekspertų yra tik du ( $n=2$ ), jų nuomonių suderinamumas tikrinamas ranginės koreliacijos koeficientais. Kadangi atliekant tyrimą buvo apklausta daugiau nei du ( $n>2$ ) ekspertai, apklausoje dalyvavusių ekspertų nuomonių sutapimas

vertintas Kendall konkordacijos koeficientu  $W$ , kartu tikrinant hipotezę apie jo reikšmės lygybę nuliui ( $H_0$ : ekspertų vertinimai prieštaringi t.y. Konkordancijos koeficientas lygus nuliui). Hipotezės tikrinimui pasirinktas reikšmingumo lygmuo  $\alpha = 0,05$ . Hipotezė apie konkordancijos koeficiento lygybę nuliui atmesta, kai stebimoji reikšmingumo lygmens reikšmė-  $p$ -reikšmė buvo mažesnė už pasirinktą reikšmingumo lygmenį  $0,05$  (jeigu  $p < \alpha$ , tai hipotezė  $H_0$  atmetama). Ekspertų nuomonių vieningumas arba Kendalo konkordancijos koeficientas buvo apskaičiuotas naudojant statistinį duomenų analizės paketą SPSS 18 (*angl. Statistical Package for Social Sciences*).

Vertinant ekspertų nuomonių sutapimą, tiesioginių užsienio investicijų plėtrą lemiančius veiksniai ir jų grupes nusakančios Kendalo konkordancijos koeficiento reikšmės pateiktos 30 lentelėje:

30 lentelė

**Tiesioginių užsienio investicijų plėtrą lemiančių veiksnių ir jų grupių Kendalo  $W$  testo rezultatai**

Eil. Nr.	Tarpusavyje lyginamų veiksnių grupės	Kendalo konkordancijos koeficientas $W$	$p$ -reikšmė	Pastabos
1.	Makroekonominės sąlygos, institucinės sąlygos, verslo sąlygos, socio-geografiniai veiksniai, kultūriniai veiksniai, mokslinės-technologinės aplinkos sąlygų veiksniai	0,592	0,000 (<0,05)	Ekspertų nuomonės patikimai sutampa
2.	Bendrasis vidaus produktas, infliacija, nedarbo lygis, valiutos kursas, palūkanų norma	0,095	0,007 (<0,05)	Ekspertų nuomonės statistiškai patikimai, nors ir silpnai sutampa
3.	Mokesčių lengvatos, valdžios atskaitingumas, politinis stabilumas, valdymo efektyvumas, reguliavimo kokybė, teisės normos, korupcijos kontrolė	0,214	0,000 (<0,05)	Ekspertų nuomonės statistiškai patikimai, nors ir silpnai sutampa
4.	Procedūrų skaičius norint pradėti verslą, dienų skaičius norint pradėti verslą, veiklos išlaidos, vidutinis darbo užmokesčio dydis, darbo jėgos kvalifikacija, investavimo rizika, transporto infrastruktūra, LEZ egzistavimas, klasterizacija, ES parama	0,171	0,000 (<0,05)	Ekspertų nuomonės statistiškai patikimai, nors ir silpnai sutampa
5.	Valstybės plotas, išsimokslinimo lygis, raštingumo lygis, geografinė padėtis, rinkos dydis, gamtiniai ištekliai, nusikalstamumo lygis	0,280	0,000 (<0,05)	Ekspertų nuomonės statistiškai patikimai, nors ir silpnai sutampa
6.	Kultūrinis ir istorinis paveldas, religiniai aspektai, visuomenės prisirišimo prie tradicijų laipsnis, kultūrinių pokyčių dinamika	0,369	0,000 (<0,05)	Ekspertai gana sutartinai vertina veiksniai
7.	Technologinis lygis, inovacijų taikymas, mokslinė pažanga, gyventojų prisitaikymas prie naujų technologijų.	0,080	0,031 (<0,05)	Ekspertų nuomonės statistiškai patikimai nors ir silpnai sutampa

Šaltinis: sukurta autorės

Kaip matyti iš 30 lentelės ekspertų nuomonės geriausiai sutapo apskritai vertinant tiesioginių užsienio investicijų veiksniai. Kendalo  $W$  testo rezultatai taip pat parodė, kad dėl vieno tiesioginių užsienio investicijų plėtrą lemiančių veiksnių grupių, ekspertų nuomonės sutapo silpnai, dėl kitų patikimai sutapo, tačiau apskritai ekspertizė yra patikima bei egzistuoja ekspertų nuomonių

suderinamumas. Taip pat buvo patikrinta ekspertų nuomonių sutapimas, vertinant tiesioginių užsienio investicijų plėtros priemonių svarbumą pritraukiant TUI į Lietuvą (13.1.- 13.10 anketos klausimai). Gauta Kendalo konkordancijos koeficiento  $W$  reikšmė yra 0,199,  $p$  reikšmė yra lygi 0,000 ir mažesnė už pasirinktą reikšmingumo lygmenį 0,05. Taigi Konkordancija statistikai reikšminga:  $p < \alpha$ , tai  $H_0$  hipotezė atmetama. Galima teigti, kad ekspertų nuomonės, vertinant TUI plėtros būdų svarbumą statistikai patikimai, nors ir silpnai sutapo.

Anketos skalės vidiniam nuoseklumui (ekspertinių įverčių vidinei konsistencijai) įvertinti buvo suskaičiuotas Cronbacho Alfa (Cronbach's Alpha) koeficientas, kuris remiasi, atskirų klausimų, sudarančių klausimyną, koreliacija ir įvertina, ar visi skalės klausimai pakankamai atspindi tiriamąjį dydį. Kai atskiri klausimai tarpusavyje nekoreliuoja t.y. jie neatspindi to paties dalyko Cronbacho Alfa (Cronbach's Alpha) koeficientas yra artimas 0. Tuo atveju, kai atskiri klausimai tarpusavyje koreliuoja, t.y. atspindi tą patį dalyką šis koeficientas yra artimas 1. Cronbacho Alfa (Cronbach's Alpha) koeficientas didėja didinant klausimų, sudarančių klausimyną skaičių. K. Pukėno (2009, p. 27) teigimu, Cronbacho Alfa (Cronbach's Alpha) reikšmė gerai sudarytam klausimynui turėtų būti didesnė už 0,7 (kai kurių autorių teigimu, už 0,6).

Analizuojant instrumento patikimumą galima konstatuoti, kad anketos antrosios dalies „Informacija apie tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą į Lietuvą lemiančius veiksniai“ klausimai suskirstyti į 7 grupes, kur kiekvienai atskirai klausimų grupei taip pat buvo paskaičiuota Cronbacho Alfa koeficientas.

31 lentelėje apibendrintai pateikta bendrasis antrosios tyrimo instrumento dalies (6- 12 anketos klausimų) bei atskirų šios anketos dalies klausimų grupių Cronbacho Alfa koeficientai.

31 lentelė

**Skalės (6-12 anketos klausimai) Cronbacho Alfa (Cronbach's Alpha) koeficientai**

Eil. Nr	Klausimų grupė	Teiginių skaičius (N of Items)	Cronbacho Alfa (Cronbach's Alpha)	Pastabos
1.	Visi TUI pritraukimą lemiantys veiksniai (6.1-6.6 klausimai)	6	0,683	Pakankamas vidinio suderinamumo laipsnis
2.	Makroekonominių sąlygų veiksniai (7.1-7.5 klausimai)	5	0,792	Gana aukštas vidinio suderinamumo laipsnis
3.	Instituciniai veiksniai (8.1- 8.7 klausimai)	7	0,833	Aukštas vidinio suderinamumo laipsnis
4.	Verslo sąlygų veiksniai (9.1-9.10 klausimai)	10	0,822	Aukštas vidinio suderinamumo laipsnis
5.	Socio-geografinių sąlygų veiksniai (10.1- 10.7 klausimai)	7	0,786	Gana aukštas vidinio suderinamumo laipsnis
6.	Kultūriniai veiksniai (11.1-11.4 klausimai)	4	0,851	Aukštas vidinio suderinamumo laipsnis
7.	Mokslinės-technologinės aplinkos sąlygų veiksniai (12.1- 12.4 klausimai)	4	0,851	Aukštas vidinio suderinamumo laipsnis
<b>Bendras 6-12 klausimų Cronbach Alfa (Cronbach's Alpha) koeficientas</b>		N=43	0,936	Itin aukštas vidinio suderinamumo laipsnis

Šaltinis: sukurta autorės

Kaip matyti iš lentelės visų TUI plėtrą lemiančių veiksnių klausimų grupei buvo gautas pakankamas vidinio suderinamumo laipsnis. Makroekonominių ir socio-geografinių veiksnių klausimų grupėms buvo nustatyta gana aukšti vidinio suderinamumo laipsniai, o institucinių veiksnių, verslo sąlygų veiksnių bei kultūrinių veiksnių klausimų grupėms gauta aukšti vidinio suderinamumo laipsniai (nuo 0,683 iki 0,851 Cronbacho Alfa koeficientas). „Svarbiausių TUI plėtrą Lietuvoje lemiančių veiksnių nustatymo“ ekspertiniame vertinime naudotos anketos (be 1-5 bei 13-14 klausimų) Cronbacho Alfa koeficientas lygus 0,936 įrodantis itin aukštą ekspertinio vertinimo tarpusavio homogeniškumą ir anketos patikimumą (validumą). Taigi, skalė sudaryta iš 43 teiginių (N items) yra patikima (vidinio patikimumo prasme), tinkama statistiniams skaičiavimams ir tiesioginių užsienio investicijų plėtrą lemiančių veiksnių analizei.

Anketos patikimumas taip pat buvo įvertintas Spyrmano Brouno koeficientu, kuris dar vadinamas padidinto patikimumo koeficientu. 32 lentelėje pateikta antrosios anketos dalies (6-12 anketos klausimų) bei atskirų šios dalies klausimų grupių Spyrmano Brouno koeficientai:

32 lentelė

**Skalės (6-12 anketos klausimai) Spearman Brown'o padidinto patikimumo koeficientas**

Eil. Nr	Klausimų grupė	Teiginių skaičius ( N of Items)	Spearman Brown'o koeficientas
1.	Visi TUI pritraukimą lemiantys veiksniai (6.1-6.6 klausimai)	6	0,692
2.	Makroekonominių sąlygų veiksniai (7.1-7.5 klausimai)	5	0,795
3.	Instituciniai veiksniai (8.1- 8.7 klausimai)	7	0,827
4.	Verslo sąlygų veiksniai (9.1-9.10 klausimai)	10	0,822
5.	Socio-geografinių sąlygų veiksniai (10.1- 10.7 klausimai)	7	0,799
6.	Kultūriniai veiksniai (11.1-11.4 klausimai)	4	0,852
7.	Mokslinės-technologinės aplinkos sąlygų veiksniai (12.1- 12.4 klausimai)	4	0,859
<b>Bendras 6-12 klausimų Spearman Brown'o koeficientas</b>		N=43	0,937

Šaltinis: sukurta autorės

Kaip matyti iš lentelės Spearmano Brouno koeficiento reikšmė yra artima Cronbacho Alfa koeficiento reikšmei. Bendra anketos 6-12 klausimų Spearmano Brouno koeficiento reikšmė yra 0,937, o atskiroms klausimų grupėms svyruoja nuo 0,692 iki 0,859. Spearmano Brouno koeficientas apskaičiuojamas kai anketos 6-12 klausimai buvo padalinti į dvi dalis ir apskaičiuojama jų koreliacija tarpusavyje. Jeigu anketa patikima galima tikėtis, kad tos dalys gerai koreliuos tarpusavyje. Kaip matyti iš lentelės Spearmano Brouno koeficientas dar kartą įrodo, kad skalė (6-12 anketos klausimai) yra patikima.

Toliau taip pat pateikiama informacija reikalinga išsamiai 6-12 anketos klausimų analizei, susijusiai su vidiniu patikimumu. 33 lentelėje pateikta išsami informacija apie klausimų grupių bei bendrai apie 6-12 anketos klausimų vidurkius ir tarpusavio koreliacijas.

## Skalės klausimų grupių (6-12 anketos klausimų) apibendrinta aprašomoji statistika

Eil. Nr	Klausimų grupė	Statistiniai rodikliai	Teigini ų skaičius (N of Items)	Vidurkis (Mean)	Minimumas (Minimum)	Maksimumas (Maximum)
1.	Visi TUI pritraukimą lemiantys veiksniai (6.1-6.6 klausimai)	Klausimų vidurkiai	6	2,261	1,297	3,514
		Klausimų tarpusavio koreliacijos	6	0,273	-0,001	0,630
2.	Makroekonominių sąlygų veiksnų grupė (7.1-7.5 klausimai)	Klausimų vidurkiai	5	2,243	1,973	2,568
		Klausimų tarpusavio koreliacijos	5	0,436	0,238	0,618
3.	Instituciniai veiksnų grupė (8.1- 8.7 klausimai)	Klausimų vidurkiai	7	2,066	1,486	2,514
		Klausimų tarpusavio koreliacijos	7	0,406	0,071	0,672
4.	Verslo sąlygų veiksnų grupė (9.1-9.10 klausimai)	Klausimų vidurkiai	10	2,157	1,703	2,784
		Klausimų tarpusavio koreliacijos	10	0,316	-0,063	0,793
5.	Socio-geografinių sąlygų veiksnų grupė (10.1- 10.7 klausimai)	Klausimų vidurkiai	7	2,525	1,919	3,135
		Klausimų tarpusavio koreliacijos	7	0,362	0,098	0,698
6.	Kultūrinių veiksnų grupė (11.1-11.4 klausimai)	Klausimų vidurkiai	4	3,736	3,514	3,865
		Klausimų tarpusavio koreliacijos	4	0,589	0,504	0,719
7.	Mokslinės- technologinės aplinkos sąlygų veiksnų grupė (12.1- 12.4 klausimai)	Klausimų vidurkiai	4	2,243	2,081	2,622
		Klausimų tarpusavio koreliacijos	4	0,603	0,457	0,720
Bendri 6-12 klausimų statistiniai rodikliai		Klausimų vidurkiai (Item Means)	43	2,375	1,297	3,865
		Klausimų tarpusavio koreliacijos (Inter- Item Correlations)	43	0,257	-0,336	0,793

Šaltinis: sukurta autorės

Kaip matyti iš lentelės bendrai 6-12 anketos klausimų vidurkių vidurkis lygus 2,375, mažiausias klausimo vidurkis lygus 1,297, didžiausias klausimų vidurkis lygus 3,865. Klausimų koreliacijų vidurkis (koreliacijos koeficiento tarp visų atsakymų į klausimus porų vidurkis) yra teigiamas ir lygus 0,257. Tai rodo, kad skalės klausimai apskritai yra suderinti, tačiau neigiamų koreliacijų taip pat yra. Neigiama mažiausia koreliacija yra -0,336, tai rodo, kad yra klausimų „nepritampančių“ prie skalės, tačiau kadangi bendrasis Cronbacho Alfa koeficientas yra labai aukštas, todėl nepritamantis klausimas neturi didelės įtakos klausimyno patikimumui (validumui). Teigiamas didžiausias koreliacijos koeficientas yra lygus 0,793.

Papildomai taip pat buvo įvertinta kiekvienas skalės klausimas (6-12 anketos klausimai) kaip gerai jis atitinka visą skalę (2 priedas). Apskaičiavus kiekvieno klausimo su visų likusių klausimų koreliacijos koeficientą, paaiškėjo, kad klausimas „Raštingumo lygis“ yra labiausiai susijęs su visų likusių klausimų suma: koreliacijos koeficientas lygus 0,726. Klausimas mažiausiai susijęs su visų likusių klausimų suma yra „Makroekonominės sąlygos“, nes jo koreliacijos koeficientas yra mažiausias- 0,205. Taigi paaiškėjo, kad visi anketos klausimai (6-12 klausimai) turi stiprų koreliacinį ryšį su klausimyno skale. Papildomai patikrinus kiekvieno klausimo (iš 6-12 anketos klausimų) įtaką skalės vidiniam patikimumui t.y. patikrinus, koks būtų Cronbacho Alfa koeficientas pašalinus tam tikrą klausimą iš 6-12 klausimų, paaiškėjo, kad nei vieno klausimo šalinti nereikia, nes anketoje (tarp 6-12 klausimų) nėra klausimų, kurių pašalinimas sąlygotų bendrą anketos (6-12 klausimų) Cronbacho Alfa koeficiento padidėjimą. Tai taip pat įrodė, kad visi 6 -12 anketos klausimai yra būtini ir nė vieno iš jų šalinti nereikia.

Taip pat atskirai buvo patikrinta antrosios anketos dalies 13.1- 13.10 klausimų skalės vidinis nuoseklumas, apskaičiavus Cronbacho Alfa koeficientą. Gautas vidinio šių klausimų suderinamumo laipsnis - Cronbacho Alfa koeficientas yra 0,847. Aukštas Cronbacho Alfa koeficientas parodė, kad klausimų vidinė konsistencija visiškai tenkina klausimyno validumo reikalavimus. Aukštas Spirmeno Brouno koeficientas (0,844) taip pat įrodė anketos 13.1-13.10 klausimų patikimumą.

34 lentelėje pateikta išsami informacija apie 13.1- 13.10 anketos klausimų vidurkius ir tarpusavio koreliacijas.

34 lentelė

**Skalės klausimų ( 13.1-13.10 anketos klausimų) apibendrinta aprašomoji statistika**

Statistiniai rodikliai	Teiginių skaičius (N of Items)	Vidurkis (Mean)	Minimumas (Minimum)	Maksimumas (Maximum)
Klausimų vidurkiai	10	2,203	1,405	2,865
Klausimų tarpusavio koreliacijos	10	0,352	-0,133	0,819

Šaltinis: sukurta autorės

Kaip matyti iš lentelės 13.1-13.10 anketos klausimų vidurkių vidurkis lygus 2,203. Mažiausias klausimo vidurkis lygus 1,405, o didžiausias 2,865. Koreliacijos koeficiento tarp visų atsakymų į klausimus porų vidurkis yra lygus 0,352, mažiausia reikšmė yra -0,133, o didžiausia reikšmė yra 0,819. Teigiamas klausimų koreliacijų vidurkis parodė, kad šios skalės klausimai apskritai yra suderinti. Patikrinus kaip pasikeistų Cronbacho Alfa koeficiento reikšmė pašalinus atskirai kiekvieną klausimą iš anketos, paaiškėjo, kad nėra klausimų, kurių pašalinimas sąlygotų bendrą anketos (13.1-13.10 klausimų) Cronbacho Alfa koeficiento padidėjimą.

Siekiant įvertinti Lietuvos regionų patrauklumą tiesioginėms užsienio investicijoms ir nustatyti patraukliausią regioną TUI plėtrai Lietuvoje, buvo sukurtas patrauklumo tiesioginėms užsienio investicijoms indeksas (PTUII), kuris leido pagal nustatytus TUI plėtrą lemiančius veiksnius įvertinti atskirų Lietuvos regionų patrauklumą užsienio investicijoms.

PTUII buvo skaičiuojamas šiais etapais:

1. Atrenkama tie veiksniai, kurie yra tinkami atlikti vertinimą būtent regioniniu lygiu.
2. Identifikuojama veiksnių rodikliai.
3. Nustatoma rodiklių reikšmės
4. Rodiklių reikšmės normalizuojamos
5. Patikrinama ekspertų nuomonių sutapimas dėl atrinktų veiksnių skaičiuojant Kendalo konkordancijos koeficientą.
6. Perskaičiuojama ekspertų apklausos metu nustatyti veiksnių svorio koeficientai (tam, kad būtų tenkinama sąlyga,  $\sum_{j=1}^m q_j = 1,0$  ).
7. Sudaroma PTUII funkcija bei skaičiuojama PTUII.

Pagrindiniai tiesioginių užsienio investicijų plėtrą lemiantys veiksniai, kurie naudojami PTUII skaičiavime buvo sugrupuoti į 4 grupes: makroekonominės sąlygas regione, verslo sąlygas regione, socio-geografinius veiksnius, mokslinės-technologinės aplinkos sąlygas.

Identifikuotiems veiksniams apibūdinti išskirta 11 rodiklių, kurie pateikti 35 lentelėje:

35 lentelė

**Rodikliai, naudojami patrauklumo tiesioginėms užsienio investicijoms indekso (PTUII) skaičiavime**

Veiksniai	Sąlyginis žymėjimas	Veiksniai	Sąlyginis žymėjimas	Rodikliai
1.Makroekonominių sąlygų veiksniai	(MS)	1.1.Bendrasis vidaus produktas	(MS1)	BVP 1 gyventojui, tūkst. Lt
		1.2.Nedarbo lygis	(MS2)	Nedarbo lygis %
2.Verslo sąlygų veiksniai	(VS)	2.1.Vidutinis darbo užmokesčio dydis	(VS1)	Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis Lt.
		2.2.Transporto infrastruktūra	(VS2)	Vietinės reikšmės automobilių kelių ilgis km.
		2.3.LEZ egzistavimas	(VS3)	LEZ skaičius apskrityje
3.Socio-geografiniai veiksniai	(SGV)	3.1. Rinkos dydis	(SGV1)	Gyventojų skaičius metų pradžioje
		3.2.Išsimokslinimo lygis	(SGV2)	24-25 metų aukštąjį išsilavinimą turintys gyventojai
		3.3.Nusikalstamumo lygis	(SGV3)	Nusikaltimų skaičius apskrityse
4. Mokslinės-technologinės aplinkos sąlygų veiksniai	(MTAV)	4.1.Technologinis lygis	(MTAV1)	Namų ūkiai, turintys asmeninį kompiuterį;
		4.2.Inovacijų taikymas	(MTAV2)	Darbuotojai, dalyvaujantys MTTP
		4.3.Gyventojų prisitaikymas prie naujų technologijų	(MTAV3)	17-64 metų amžiaus asmenys, kurie naudojami informacinėmis technologijomis (interneto prieiga).

Šaltinis: sukurta autorės

Skaičiuojant PTUII į skaičiavimus buvo neįtraukta institucinių veiksnių bei mokslinės-technologinės aplinkos sąlygų veiksnių rodikliai, dėl to, kad šie veiksniai yra tinkami vertinti situaciją šalies lygiu, o ne atskirų regionų lygmeniu.

Regiono patrauklumo tiesioginėms užsienio investicijoms vertinimo indeksu ypatumas tas, kad jis apima daug regiono patrauklumo tiesioginėms užsienio investicijoms veiksnių bei juos apibūdinančių rodiklių ir įgalina viena reikšme vertinti daugiaaspektę problemą, kartu apibendrinant tiek ekspertų apklausos metu gautą informaciją ir jų vertinimus, tiek ir rodiklių reikšmes.

Sudarant PTUII buvo remiamasi daugiakriterinio kiekybinio vertinimo metodika ir taikomas kriterijų reikšmių ir jų reikšmingumų sandaugų sumavimo metodas (SAW). A. Žvirblio; I. Mačerinskienės; A. Buračo (2008, p. 83) teigimu, svarbiausias šio metodo pranašumas, kad SAW metodas iš principo leidžia susieti skirtingo pobūdžio pirminius rodiklius (veiksnius) ir nustatyti integrinį dydį. Jis taikomas tuo atveju, kai visi rodikliai (veiksniai) sistemoje yra tarpusavyje priklausomi, taip pat kai rodiklių (veiksnių) sąveika sistemoje ir tos sąveikos įtaka integriniam dydžiui nėra reikšminga.

Išeities duomenys taikant SAW metodą yra kiekvieną veiksnį apibūdinančių rodiklių reikšmių statistiniai duomenys bei kiekvieno veiksnio reikšmingumo (svorio) koeficientai  $q_j$ . Spėdžiant šiuo metodu visų reikšmingumų suma turi būti lygi vienetui ( $\sum q_j=1$ ). Tai yra būtina sąlyga.

Taigi identifikavus tiesioginių užsienio investicijų plėtrą lemiančių veiksnių rodiklius, nustatytos jų reikšmės buvo normalizuojamos t.y. suvienodinama (panaikinama) rodiklių dimensijos arba kitaip pakeičiama jų reikšmės, nekeičiant santykio tarp atskirų rodiklių.

Visi rodikliai normalizuojami pagal formules:

$$[R_{ij}] = \frac{\min_j R_{ij}}{R_{ij}}, \text{ jei rodikliai minimizuojami} \quad (7)$$

$$[R_{ij}] = \frac{R_{ij}}{\max_j R_{ij}}, \text{ jei rodikliai maksimizuojami} \quad (8)$$

$[R_{ij}]$  -i-osios grupės j-ojo rodiklio normalizuota reikšmė

Veiksnių reikšmingumai buvo nustatomi ekspertinio vertinimo metu. Sviurių reikšmes toliau galima taikyti daugiakriteriniam vertinimui tik tuo atveju jeigu ekspertų nuomonės suderintos (neprieštaringos). Taigi ekspertų nuomonių suderinamumas dėl atrinktų veiksnių buvo vertinamas dar kartą skaičiuojant Kendall konkordancijos koeficientą  $W$ , kartu tikrinant hipotezę apie jo reikšmės lygybę nuliui, kai pasirinktas reikšmingumo lygmuo  $\alpha = 0,05$ .

Vertinant ekspertų nuomonių sutapimą, dėl tiesioginių užsienio investicijų plėtrą Lietuvos regionuose lemiančių veiksnių, Kendalo konkordancijos koeficiento reikšmės pateiktos 36 lentelėje:



**Tiesioginių užsienio investicijų plėtrą Lietuvos regionuose lemiančių veiksnių ir jų grupių Kendalo W testo rezultatai**

Eil. Nr.	Tarpusavyje lyginamų veiksnių grupės	Kendalo konkordancijos koeficientas W	p-reikšmė	Pastabos
1.	Makroekonominės sąlygos, verslo sąlygos, socio-geografiniai veiksniai, mokslinės-technologinės aplinkos sąlygų veiksniai	0,637	0,000 (<0,05)	Ekspertų nuomonės patikimai sutampa
2.	Bendrasis vidaus produktas, nedarbo lygis	0,013	0,491 (>0,05)	Ekspertai neturėjo vieningos nuomonės, todėl nustatomi vienodi svorio koeficientai
4.	Vidutinis darbo užmokesčio dydis, transporto infrastruktūra, LEZ egzistavimas.	0,071	0,072 (>0,05)	Ekspertai neturėjo vieningos nuomonės, todėl nustatomi vienodi svorio koeficientai
5.	Išsimokslinimo lygis, rinkos dydis, nusikalstamumo lygis	0,411	0,000 (<0,05)	Ekspertų nuomonės gana patikimai sutampa
7.	Technologinis lygis, inovacijų taikymas, gyventojų prisitaikymas prie naujų technologijų	0,097	0,028 (<0,05)	Ekspertų nuomonės statistiškai patikimai nors ir silpnai sutampa

Šaltinis: sukurta autorės

Kaip matyti iš lentelės dėl 4 veiksnių grupių ekspertų nuomonės patikimai sutapo. Dėl tokių veiksnių kaip bendrasis vidaus produktas, nedarbo lygis, vidutinis darbo užmokesčio dydis, transporto infrastruktūra, LEZ egzistavimas ekspertai neturėjo vieningos nuomonės, todėl buvo nustatyta vienodi svorio koeficientai. Dėl tokių veiksnių kaip: išsimokslinimo lygis, rinkos dydis, nusikalstamumo lygis ekspertų nuomonės gana patikimai sutapo. Dėl technologinio lygio, inovacijų taikymo, bei gyventojų prisitaikymo prie naujų technologijų ekspertų nuomonės statistiškai patikimai nors ir silpnai sutapo.

Nustačius nagrinėjamų veiksnių visumą, buvo sudaryti baziniai modeliai atsižvelgiant į identifikuotus veiksnis. Jie apima tiek kiekvieną veiksnių apibūdinančių rodiklių reikšmių statistinius duomenis, tiek kiekvieno veiksnio svorio (reikšmingumo) koeficientus.

Šiuos bazinius modelius matricų išraiška galima pateikti taip: Makroekonominėms sąlygoms vertinti:

$$MS (MS_1, MS_2, \dots, MS_n) = q_{ms} \begin{bmatrix} MS_1 \\ MS_2 \\ \dots \\ MS_n \end{bmatrix} \quad (9)$$

$q_{ms}$  – makroekonominių sąlygų veiksnių reikšmingumo koeficientų  $n \times n$  tipo matrica.

Verslo sąlygoms vertinti:

$$VS (VS_1, VS_2, \dots, VS_n) = q \text{ vs} \begin{bmatrix} VS_1 \\ VS_2 \\ \dots \\ VS_n \end{bmatrix} \quad (10)$$

q vs- verslo sąlygų veiksnių reikšmingumo koeficientų nxn tipo matrica

Socio-geografiniams veiksniams vertinti:

$$SGV (SGV_1, SGV_2, \dots, SGV_n) = q \text{ sgv} \begin{bmatrix} SGV_1 \\ SGV_2 \\ \dots \\ SGV_3 \end{bmatrix} \quad (11)$$

q sgv- socio-geografinių sąlygų veiksnių reikšmingumo koeficientų nxn tipo matrica.

Mokslinės-technologinės aplinkos sąlygų veiksniams vertinti:

$$MTAV (MTAV_1, MTAV_2, \dots, MTAV_n) = q \text{ mtav} \begin{bmatrix} MTAV_1 \\ MTAV_2 \\ \dots \\ MTAV_3 \end{bmatrix} \quad (12)$$

q mtav- mokslinės-technologinės aplinkos sąlygų veiksnių reikšmingumo koeficientų nxn tipo matrica

Patrauklumo tiesioginėms užsienio investicijoms indeksas yra išreikštas tiesine lygtimi, kurią sudaro visų identifikuotų veiksnių suma kiekvieną veiksnį ir jų grupę įvertinus svorio koeficientu.

$$PTUII = q_1 MS + q_2 VS + q_3 SGC + q_4 MTAV \sum_{j=1}^m q_j = 1,0 \quad (13)$$

$$MS = q_{ms1} MS_1 + q_{ms2} MS_2 \sum_{j=1}^m q_j = 1,0 \quad (14)$$

$$VS = q_{vs1} VS_1 + q_{vs2} VS_2 + q_{vs3} VS_3 \sum_{j=1}^m q_j = 1,0 \quad (15)$$

$$SGV = q_{sgv1} SGV_1 + q_{sgv2} SGV_2 + q_{sgv3} SGV_3 \sum_{j=1}^m q_j = 1,0 \quad (16)$$

$$MTAV = q_{mtav1} MTAV_1 + q_{mtav2} MTAV_2 + q_{mtav3} MTAV_3 \sum_{j=1}^m q_j = 1,0 \quad (17)$$

MS- makroekonominės sąlygos šalies regione; VS- verslo sąlygos regione; SGV-socio-geografiniai veiksniai; MTAV- mokslinės-technologinės aplinkos sąlygos regione; MS1-bendrasis vidaus produktas regione, MS2- nedarbo lygis regione; VS1- vidutinis darbo užmokesčio dydis regione; VS2- transporto infrastruktūra regione; VS3- LEZ skaičius regione; SGV1- Rinkos dydis regione; SGV2- išsimokslinimo lygis regione; SGV3- nusikalstamumo lygis regione; MTAV1- technologinis regiono lygis; MTAV2- inovacijų taikymas regione; MTAV3- gyventojų naudojimas technologinėmis naujovėmis; qj- j-ojo veiksnio svorio koeficientas.

Patrauklumo tiesioginems užsienio investicijoms indekso (PTUII) skaičiavime naudoti Lietuvos apskričių 2004-2009 metų duomenys. Skaičiavime naudojamų duomenų šaltinis- Statistikos departamentas prie LR vyriausybės.

Siekiant nustatyti perspektyviausią Lietuvos sektorių tiesioginių užsienio investicijų plėtrai, ekspertų buvo parašyta palyginti visus sektorius poromis. Duomenys buvo apdorojami porinio palyginimo metodu pagal 37 lentelę:

37 lentelė

**Ekspertinio vertinimo duomenų analizės lentelė (porinio palyginimo metodas)**

Sektorius	X <sub>1</sub>	X <sub>2</sub>	...	X <sub>i</sub>	...	X <sub>n</sub>
X <sub>1</sub>	*	X <sub>1</sub> :X <sub>2</sub>		X <sub>1</sub> :X <sub>i</sub>		X <sub>1</sub> :X <sub>n</sub>
X <sub>2</sub>	X <sub>2</sub> :X <sub>1</sub>	*		X <sub>2</sub> :X <sub>i</sub>		X <sub>2</sub> :X <sub>n</sub>
...						
X <sub>i</sub>	X <sub>i</sub> :X <sub>1</sub>	X <sub>i</sub> :X <sub>2</sub>		*		X <sub>i</sub> :X <sub>n</sub>
...						
X <sub>n</sub>	X <sub>n</sub> :X <sub>1</sub>	X <sub>n</sub> :X <sub>2</sub>		X <sub>n</sub> :X <sub>i</sub>		*

Šaltinis: sudaryta autorės pagal BOGUSLAUSKAS, Vytautas (1999) Ekonometrija, p. 120

Visi sektoriai buvo palyginami tarpusavyje poromis. Jei teigiama, kad sektorius X<sub>i</sub> yra geresnis už sektorių X<sub>j</sub>, tai X<sub>i</sub> suteikiamas „1“, o X<sub>j</sub> - „0“. Kiekvienas ekspertas j= 1, m palyginimo duomenis surašė į lentelę. Užrašas X<sub>1</sub>:X<sub>2</sub> reiškia, kad tame langelyje įrašomas pirmojo ir antrojo sektorių palyginimo rezultatas. Jei eksperto nuomone pirmasis sektorius yra perspektyvesnis TUI pritraukimui, tai langelyje X<sub>12</sub> įrašoma „1“, o langelyje X<sub>21</sub>- „0“. Kai ekspertai užpildo porinio palyginimo lenteles sudaroma suminė porinio palyginimo duomenų lentelė. Apskaičiuojamas kiekvieno šios lentelės langelio vienetų skaičius:

$$x_{ik}^* = \sum_{j=1}^m (x_{ij}) \cdot j \quad (18)$$

Perspektyviausias sektorius TUI pritraukimui atrenkamas suskaičiavus kiekvieno i-ojo varianto eilutės sumą:

$$S_i = \sum_{k=1}^n x_{ik}^* \quad (19)$$

Kuo ši suma didesnė tuo sektorius yra perspektyvesnis tiesioginių užsienio investicijų pritraukimui.

Kendalo konkordancijos koeficientas nustatomas, pertvarkius suminę porinio palyginimo duomenų lentelę eilučių sumos mažėjimo tvarka. Pertvarkytoje duomenų lentelėje, apskaičiuojant konkordancijos koeficientą, naudojamosi tik po įstrižaine esančiais elementais.

$$W = \frac{4(\sum_{i,k} x_{ik}^{*2} - m \sum_{i,k} x_{ik}^* + C_m^2 \cdot C_n^2)}{m(m-1)n(n-1)} \quad \text{deriniai skaičiuojama taip: } C_a^b = \frac{a!}{b(a-b)!} \quad (20)$$

Išskirtais metodologiniais principais buvo remtasi atliekant tiesioginių užsienio investicijų pritraukimo veiksnių Lietuvoje vertinimą- nustatant svarbiausius veiksnius lemiančius TUI plėtrą Lietuvoje, sudarant Lietuvos regionų patrauklumo tiesioginėms užsienio investicijoms indeksą, įvertinant Lietuvos apskričių patrauklumą tiesioginėms užsienio investicijoms pagal veiksnius ir jų grupes, išskiriant svarbiausius tiesioginių užsienio investicijų plėtros būdus, nustatant perspektyviausią sektorių TUI pritraukimui bei numatant tiesioginių užsienio investicijų plėtros didinimo Lietuvoje strateginius siūlymus.

### 3.2. Tiesioginių užsienio investicijų plėtrą lemiančių veiksnių Lietuvoje tyrimo rezultatai

Atlikta 37 ekspertų apklausa leido nustatyti tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą į Lietuvą lemiančių veiksnių svorio (reikšmingumo) koeficientus ir svarbą TUI plėtrai. Apskaičiuoti tiesioginių užsienio investicijų plėtrą lemiančių veiksnių ir jų grupių svorio (reikšmingumo) koeficientai pateikta 38 lentelėje:

38 lentelė

#### Tiesioginių užsienio investicijų plėtrą lemiančių veiksnių ir jų grupių svorio (reikšmingumo) koeficientai (šalies lygiu)

TUI plėtrą lemiantis veiksnys	Svorio (reikšmingumo) koeficientas (qi)	TUI plėtrą lemiantis veiksnys	Svorio (reikšmingumo) koeficientas (qi)
<b>1. Makroekonominės sąlygos</b>	<b>0,1761</b>	<b>2. Institucinės sąlygos</b>	<b>0,1741</b>
1.1. Bendrasis vidaus produktas	0,2042	2.1. Mokesčiai	0,1495
1.2. Infliacija	0,2060	2.2. Valdžios atskaitingumas	0,1399
1.3. Nedarbo lygis	0,2030	2.3. Politinis stabilumas	0,1449
1.4. Valiutos kursas	0,1928	2.4. Valdymo efektyvumas	0,1393
1.5. Palūkanų norma	0,1940	2.5. Reguliavimo kokybė	0,1377
<b>3. Verslo sąlygos</b>	<b>0,1808</b>	2.6. Teisės normos	0,1486
3.1.Procedūrų skaičius norint pradėti verslą	0,1023	2.7. Korupcijos kontrolė	0,1401
3.2.Dienų skaičius norint pradėti verslą	0,0991	<b>4.Socio-geografiniai veiksniai</b>	<b>0,1598</b>
3.3.Veiklos išlaidos	0,1008	4.1.Valstybės plotas	0,1371
3.4.Vidutinis darbo užmokesčio dydis	0,1011	4.2.Išsimokslinimo lygis	0,1447
3.5.Darbo jėgos kvalifikacija	0,1019	4.3.Raštingumo lygis	0,1426
3.6.Investavimo rizika	0,1021	4.4.Geografinė padėtis	0,1478
3.7.Transporto infrastruktūra	0,0984	4.5.Rinkos dydis	0,1485
3.8.LEZ egzistavimas	0,0983	4.6.Gamtiniai išteklių	0,1419
3.9.Klasterizacija	0,0968	4.7.Nusikalstamumo lygis	0,1374
3.10.ES parama	0,0992	<b>6.Mokslinės-technologinės aplinkos sąlygų veiksniai</b>	<b>0,1609</b>
<b>5. Kultūriniai veiksniai</b>	<b>0,1483</b>	6.1.Technologinis lygis	0,2550
5.1.Kultūrinis ir istorinis paveldas	0,2469	6.2.Inovacijų taikymas	0,2560
5.2.Religiniai aspektai	0,2468	6.3.Mokslinė pažanga	0,2530
5.3.Visuomenės prisirišimo prie tradicijų laipsnis	0,2497	6.4.Gyventojų naudojimas naujomis technologijomis	0,2360
5.4.Kultūrinių pokyčių dinamika	0,2566		

Šaltinis: sudaryta autorės

Remiantis ekspertų vertinimais, didžiausią įtaką tiesioginių užsienio investicijų plėtrai Lietuvoje turi verslo sąlygos (0,1808 balo), makroekonominės sąlygos (0,1761 balo) ir institucinės sąlygos (0,1741 balo). Mažiau svarbūs yra mokslinės-technologinės aplinkos sąlygų veiksniai (0,1609 balo), socio-geografiniai veiksniai (0,1598 balo) bei kultūriniai veiksniai (0,1483 balo).

Ekspertų nuomonės dėl makroekonominių sąlygų veiksnių (bendrojo vidaus produkto, infliacijos, nedarbo lygio, valiutos kurso, palūkanų normos) silpnai, tačiau statistiškai patikimai sutapo. Svarbiausias tiesioginių užsienio investicijų plėtrą lemiantys veiksniai yra infliacija, bendrasis vidaus produktas bei nedarbo lygis. Šiuos veiksnius ekspertai vertino gana vienodai atitinkamai 0,2060; 0,2040 bei 0,2030 balo. Ekspertų nuomone, mažiausią įtaką TUI plėtrai turi toki makroekonominiai veiksniai, kaip palūkanų norma ir valiutos kursas (atitinkamai 0,1940 ir 0,1928 balo).

Analizuojant institucines sąlygas didžiausią įtaką TUI plėtrai daro mokesčiai bei įstatyminė bazė (atitinkamai 0,1495 ir 0,1486 balo). Taip pat gan didelę įtaką TUI plėtrai ekspertų manymu, turi politinis stabilumas (0,1449 balo). Ne tokį svarbų vaidmenį atlieka korupcijos kontrolė (0,1401 balo) ir valdžios atskaitingumas (0,1399 balo), valdymo efektyvumas (0,1393 balo) bei reguliavimo kokybė (0,1377 balo).

Ekspertų nuomone, investuotojas, pasirinkdamas šalį investicijoms, pirmiausia atsižvelgia į tokius verslo sąlygų veiksnius: procedūrų skaičių, norint pradėti verslą (0,1023 balo), investavimo riziką (0,1021 balo) bei darbo jėgos kvalifikaciją (0,1019 balo). Ne ką mažiau svarbu, ekspertų nuomone, yra vidutinis darbo užmokesčio dydis (0,1011 balo) ir veiklos išlaidos (0,1008 balo).

Ekspertai tokius veiksnius kaip Europos Sąjungos paramą ir dienų skaičių norint pradėti verslą vertino panašiai atitinkamai po 0,0992 ir 0,0991 balo. Transporto infrastruktūra ir Laisvųjų ekonominių zonų egzistavimas taip pat manyta, kad panašiai įtakoja TUI plėtrą, atitinkamai įvertinta 0,0984 ir 0,0983 balo. Šie veiksniai (dienų skaičius norint pradėti verslą, ES parama, transporto infrastruktūra, LEZ egzistavimas), ekspertų nuomone, kaip ir klasterizacija (0,0968 balo) yra mažiau svarbūs pritraukiant TUI.

Iš socio-geografinių veiksnių kaip svarbiausius ekspertai išskyrė rinkos dydį ir geografinę padėtį (atitinkamai 0,1485 balo ir 0,1478 balo). Mažiau svarbu yra išsimoklinimo lygis (0,1447 balo), raštingumo lygis (0,1426 balo) bei gamtiniai ištekliai (0,1419 balo). Kaip mažiausiai įtakos turinčius veiksnius ekspertai įvardino nusikalstamumo lygį ir valstybės plotą, kuriuos jie įvertino atitinkamai po 0,1374 ir 0,1371 balo.

Ekspertai gana sutartinai vertino kultūrinius veiksnius. Svarbiausias veiksnys jų nuomone, yra kultūrinių pokyčių dinamika (0,2556 balo), mažiau svarbūs yra visuomenės prisirišimo prie

tradicijų laipsnis (0,2497 balo), kultūrinis ir istorinis paveldas bei religiniai aspektai (atitinkamai po 0,2469 ir 0,2468 balo).

Dėl mokslinės-technologinės aplinkos sąlygų veiksnių ekspertų nuomonės statistikai patikimai nors ir silpnai sutapo. Inovacijų taikymą ir technologinį lygį jie įvardino kaip pagrindinius veiksnus, lemiančius tiesioginių užsienio investicijų plėtrą (atitinkamai 0,2560 ir 0,2550 balo). Šiek tiek mažiau TUI plėtrą įtakoja mokslinė pažanga (0,2530 balo), o mažiausia svarbus veiksnys pritraukiant tiesiogines užsienio investicijas yra gyventojų naudojimas naujomis technologijomis (0,2360 balo). Derėtų pabrėžti, kad tyrimo pradžioje iškelta hipotezė, kad svarbiausi veiksniai, lemiantys TUI plėtrą yra instituciniai veiksniai nepasitvirtino.

Siekiant įvertinti atskirų Lietuvos regionų patrauklumą tiesioginėms užsienio investicijoms ir nustatyti patraukliausią regioną TUI plėtrai Lietuvoje, buvo sukurtas patrauklumo tiesioginėms užsienio investicijoms indeksas (PTUII). Pagrindiniai tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą lemiantys veiksniai, kurie naudojami PTUII skaičiavime buvo sugrupuoti į 4 grupes: makroekonominės sąlygas regione, verslo sąlygas regione, socio-geografinius veiksnus, mokslinės-technologinės aplinkos sąlygas. Skaičiuojant PTUII į skaičiavimus buvo neįtrauktą institucinių veiksnių bei mokslinės-technologinės aplinkos sąlygų veiksnių rodikliai, dėl to, kad šie veiksniai yra labiau tinkami vertinti situaciją šalies lygiu, o ne atskirų regionų lygmeniu. Būtent dėl to, kad PTUII skaičiavime buvo naudojama ne visi ekspertų apklausos metu nagrinėti veiksniai, svorio (reikšmingumo) koeficientai buvo perskaičiuoti, tam, kad būtų tenkinama sąlyga  $\sum q_j = 1$ .

Perskaičiuoti veiksnių, kuriais remiantis bus vertinama Lietuvos regionų patrauklumas tiesioginėms užsienio investicijoms bei sudaryta patrauklumo tiesioginėms užsienio investicijoms indeksas, svorio koeficientai pateikti 39 lentelėje:

39 lentelė

**Perskaičiuoti tiesioginių užsienio investicijų plėtrą lemiančių veiksnių ir jų grupių svorio (reikšmingumo) koeficientai (PTUII sudarymui)**

TUI plėtrą lemiantis veiksnys	Sąlyginis žymėjimas	Svorio (reikšmingumo) koeficientas ( $q_i$ )	TUI plėtrą lemiantis veiksnys	Sąlyginis žymėjimas	Svorio (reikšmingumo) koeficientas ( $q_i$ )
<b>1. Makroekonominės sąlygos</b>	<b>(MS)</b>	<b>0,268</b>	<b>2. Verslo sąlygos</b>	<b>(VS)</b>	<b>0,281</b>
1.1. Bendrasis vidaus produktas	(MS1)	0,500	2.1. Vidutinis darbo užmokesčio dydis	(VS1)	0,333
1.2. Nedarbo lygis	(MS2)	0,500	2.2. Transporto infrastruktūra	(VS2)	0,333
<b>3. Socio-geografiniai veiksniai</b>	<b>(SGV)</b>	<b>0,224</b>	2.3. LEZ egzistavimas	(VS3)	0,333
3.1. Rinkos dydis	(SGV1)	0,317	<b>4. Mokslinės-technologinės aplinkos sąlygų veiksniai</b>	<b>(MTAV)</b>	<b>0,227</b>
3.2. Išsimokslinimo lygis	(SGV2)	0,364	4.1. Technologinis lygis	(MTAV1)	0,345
3.3. Nusikalstamumo lygis	(SGV3)	0,319	4.2. Inovacijų taikymas	(MTAV2)	0,347
			4.3. Gyventojų naudojimas naujomis technologijomis	(MTAV3)	0,308

Šaltinis: sudaryta autorės

Perskaičiuoti svorio koeficientai buvo paskirstyti taip: didžiausią įtaką tiesioginių užsienio investicijų pritraukimui į atskirus Lietuvos regionus turi verslo sąlygos (0,281 balo) ir makroekonominės sąlygos (0,268 balo). Mažiau tiesioginių užsienio investicijų plėtrą įtakoja mokslinės- technologinės aplinkos sąlygų veiksniai (0,227 balo) bei socio-geografiniai veiksniai (0,224 balo). Dėl makroekonominių sąlygų veiksnių (bendrojo vidaus produkto bei nedarbo lygio) ekspertai neturėjo vieningos nuomonės, todėl buvo nustatyta vienodi svorio koeficientai (0,500 balo). Dėl verslo sąlygų veiksnių (vidutinio darbo užmokesčio dydžio, transporto infrastruktūros bei LEZ) ekspertai taip pat neturėjo vieningos nuomonės, todėl nustatyta vienodi svorio koeficientai (atitinkamai po 0,333 balo). Analizuojant socio-geografinius veiksnius ekspertų nuomonės patikimai sutapo. Nustatyta, kad didžiausią įtaką TUI plėtrai turi išsimokslinimo lygis (0,364 balo), nusikalstamumo lygis (3,19 balo) bei rinkos dydis (0,317 balo). Ekspertų nuomonės dėl mokslinės- technologinės aplinkos sąlygų veiksnių statistiškai patikimai, nors ir silpnai sutapo. Inovacijų taikymas ir technologinis lygis buvo įvardinta kaip svarbiausi veiksniai (atitinkamai 0,347 ir 0,345 balo). Nustatyta, kad mažiausiai iš mokslinės- technologinės aplinkos sąlygų veiksnių TUI plėtrai įtakos turi gyventojų naudojimas naujomis technologijomis (0,308 balo).

Patrauklumo tiesioginėms užsienio investicijoms indekso sudarymui 2009 metams naudojamų rodiklių reikšmės, kryptis (minimizuojama ar maksimizuojama) bei ekspertų apklausos metu nustatyti veiksnių svorio koeficientai pateikta 3 priede. Toki rodikliai kaip: BVP 1 gyventojui, vietinės reikšmės automobilių kelių ilgis kilometrais, LEZ skaičius regione, gyventojų skaičius, aukštąjį išsilavinimą turinčiųjų gyventojų skaičius, namų ūkių turinčių asmeninių kompiuterių skaičius, gyventojų, kurie naudojami informacinėmis technologijomis (interneto prieiga) skaičius, darbuotojų dalyvaujančių MTTP skaičius buvo maksimizuojami. Kitų rodiklių reikšmės: nedarbo lygio, vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio dydžio bei nusikaltimų skaičiaus buvo minimizuojamos. Skaičiavimai atlikti naudojant daugiakriterinio vertinimo metodą SAW (*angl. Simple Additive Weighting*). Detaliau atlikti skaičiavimai pateikta 4-6 prieduose.

Siekiant kuo tiksliau įvertinti Lietuvos apskričių patrauklumą tiesioginėms užsienio investicijoms PTUII skaičiavime buvo naudojamos skirtingos svorio koeficientų suteikimo metodikos. Kai visiems TUI plėtrą lemiantiems veiksniams suteikiami vienodo dydžio svorio koeficientai, kai skirtingi svorio koeficientai suteikiami veiksnių grupėms, kai skirtingi svorio koeficientai suteikiami veiksnių pogrupiams, kai skirtingi svorio koeficientai suteikiami visiems veiksniams. Gauti rezultatai pateikta 41 lentelėje:

## Lietuvos apskričių PTUII ir rangai 2009 metais

Daugiakriterinės analizės metodas	SAW							
	Vienodi svorio koeficientai suteikiami visiems veiksniams		Skirtingi svorio koeficientai suteikiami veiksnių grupėms		Skirtingi svorio koeficientai suteikiami veiksnių pogrupiams		Skirtingi svorio koeficientai suteikiami visiems veiksniams	
Svorio koeficientų nustatymo scenarijai								
Apskritis	PTUII	Rangas	PTUII	Rangas	PTUII	Rangas	PTUII	Rangas
Alytaus apskritis	0,441	10	0,447	10	0,436	10	0,439	10
Kauno apskritis	0,762	2	0,761	2	0,761	2	0,757	2
Klaipėdos apskritis	0,607	3	0,621	3	0,604	3	0,617	3
Marijampolės apskritis	0,517	4	0,520	5	0,511	5	0,512	5
Panevėžio apskritis	0,455	8	0,463	8	0,450	8	0,456	8
Šiaulių apskritis	0,501	6	0,510	6	0,497	6	0,504	6
Tauragės apskritis	0,470	7	0,481	7	0,465	7	0,474	7
Telšių apskritis	0,452	9	0,454	9	0,445	9	0,446	9
Utenos apskritis	0,523	5	0,537	4	0,518	4	0,527	4
Vilniaus apskritis	0,767	1	0,775	1	0,770	1	0,760	1

Šaltinis: sudaryta autorės

Kaip matyti iš aukščiau pateiktos lentelės, taikant skirtingas svorio koeficientų nustatymo metodikas, buvo gauti šiek tiek skirtingi rezultatai. Gauti duomenys leidžia teigti, kad Vilniaus (1vieta), Kauno (2 vieta), Klaipėdos (3vieta), Šiaulių (6vieta), Tauragės (7vieta), Panevėžio (8 vieta), Telšių (9 vieta), Alytaus (10 vieta) apskričių užimta pozicija taikant skirtingus svorio koeficientų nustatymo scenarijus 2009 metais nepasikeitė. Taip pat paaiškėjo, kad Marijampolės apskritis taikant vienodo svorio koeficientus visiems veiksniams yra patrauklesnė TUI plėtrai nei taikant skirtingus svorio koeficientus veiksnių grupėms, jų pogrupiams ar suteikiant skirtingus svorio koeficientus visiems veiksniams. Nagrinėjant Utenos apskritį, buvo gauta priešingi rezultatai nei Marijampolės apskrityje. Taikant vienodus svorio koeficientus visiems veiksniams, nustatyta, kad Utenos apskritis yra mažiau patraukli TUI plėtrai, nei taikant kitus svorio suteikimo nustatymo scenarijus. Taigi, priklausomai nuo pasirinktos svorio koeficientų suteikimo metodikos Marijampolės ir Utenos apskritis tarpusavyje dalinasi ketvirtą ir penktą vietas.

Svorio koeficientų nustatymo scenarijų daromą įtaką bendram rezultatui patvirtina ir SPSS paketu patikrinta hipotezė apie Kendalo konkordancijos koeficiento lygybę nuliui. Hipotezė apie koeficiento lygybę nuliui atmesta, kai p reikšmė mažesnė 0,05. Gauti rezultatai pateikta 42 lentelėje:



**Lietuvos apskričių patrauklumo tiesioginėms užsienio investicijoms 2009 metais  
ranginio vertinimo, naudojant skirtingus svorio koeficientų nustatymo scenarijus,  
suderinamumas**

Svorio koeficientų nustatymo scenarijų suderinamumas	W	p-reikšmė
Vienodų svorio koeficientų suteikimo visiems veiksniams lyginimas su skirtingų svorių suteikimu veiksnių grupėms	0,994	0,036 (<0,05)
Vienodų svorio koeficientų suteikimo visiems veiksniams koeficientų lyginimas su skirtingų svorio koeficientų suteikimu veiksnių pogrupiams	0,994	0,036 (<0,05)
Vienodų svorio koeficientų suteikimo visiems veiksniams lyginimas su skirtingų svorio koeficientų suteikimu visiems veiksniams	0,994	0,036 (<0,05)
Skirtingų svorio koeficientų suteikimo veiksnių pogrupiams lyginimas su skirtingų svorio koeficientų suteikimu veiksnių grupėms	1	0,035 (<0,05)
Skirtingų svorio koeficientų suteikimo veiksnių grupėms lyginimas su skirtingų svorio koeficientų suteikimu visiems veiksniams	1	0,035 (<0,05)
Skirtingų svorio koeficientų suteikimo veiksnių pogrupiams lyginimas su skirtingų koeficientų suteikimu visiems veiksniams.	1	0,035 (<0,05)

Šaltinis: sudaryta autorės

Nesunku pastebėti, kad suteikus vienodus svorio koeficientus visiems veiksniams Marijampolės ir Utenos apskričių rangai 2009 metais taikant skirtingus svorio koeficientų nustatymo scenarijus nesutapo.

Lietuvos apskričių patrauklumas tiesioginėms užsienio investicijoms buvo analizuojamas 2004-2009 metų laikotarpiu. Patrauklumo tiesioginėms užsienio investicijoms indekso (PTUII) skaičiavimui buvo naudoti tie svorio koeficientai, kurie buvo nustatyti ekspertų apklausos metu.

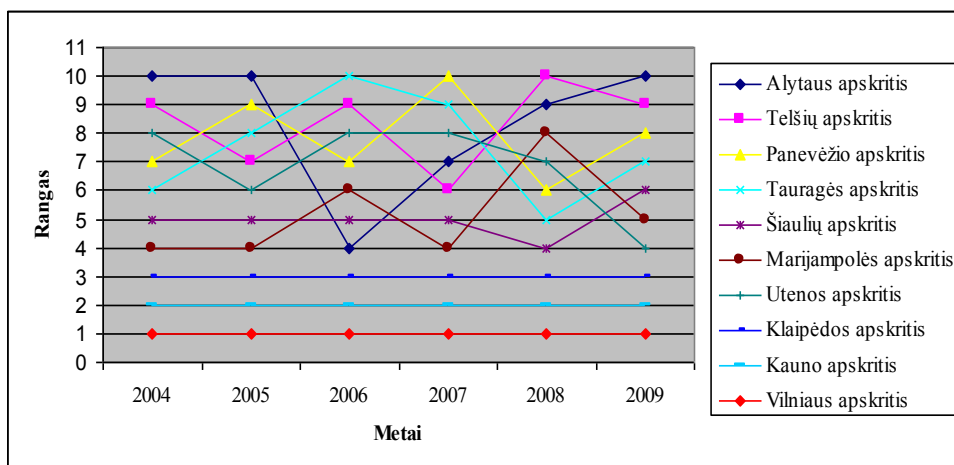
43 lentelėje pateikta gauti rezultatai, analizuojant apskričių PTUII 2004-2009 metais:

**Lietuvos apskričių patrauklumo tiesioginėms užsienio investicijoms kaita 2004-2009 metais**

Daugiakriterinės analizės metodas	SAW											
	2004		2005		2006		2007		2008		2009	
Metai	PTUII	Rangas	PTUII	Rangas	PTUII	Rangas	PTUII	Rangas	PTUII	Rangas	PTUII	Rangas
Alytaus apskritis	0,347	10	0,346	10	0,429	4	0,440	7	0,438	9	0,439	10
Kauno apskritis	0,683	2	0,687	2	0,666	2	0,701	2	0,761	2	0,757	2
Klaipėdos apskritis	0,561	3	0,520	3	0,565	3	0,584	3	0,633	3	0,617	3
Marijampolės apskritis	0,492	4	0,480	4	0,421	6	0,509	4	0,466	8	0,512	5
Panevėžio apskritis	0,377	7	0,378	9	0,371	7	0,391	10	0,482	6	0,456	8
Šiaulių apskritis	0,461	5	0,421	5	0,424	5	0,494	5	0,497	4	0,504	6
Tauragės apskritis	0,401	6	0,380	8	0,360	10	0,399	9	0,493	5	0,474	7
Telšių apskritis	0,363	9	0,384	7	0,368	9	0,464	6	0,438	10	0,446	9
Utenos apskritis	0,365	8	0,406	6	0,369	8	0,424	8	0,466	7	0,527	4
Vilniaus apskritis	0,711	1	0,703	1	0,691	1	0,746	1	0,784	1	0,760	1

Šaltinis: sudaryta autorės

2004-2009 metais Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos apskričių patrauklumas tiesioginėms užsienio investicijoms, lyginant su kitomis apskritimis nepasikeitė. Vilnius buvo patraukliausia apskritis TUI plėtrai, Kaunas užėmė antrąją vietą, o Klaipėda trečiąją. Grafiškai visų Lietuvos apskričių patrauklumo TUI 2004-2009 metais kaita pateikta 20 paveiksle:



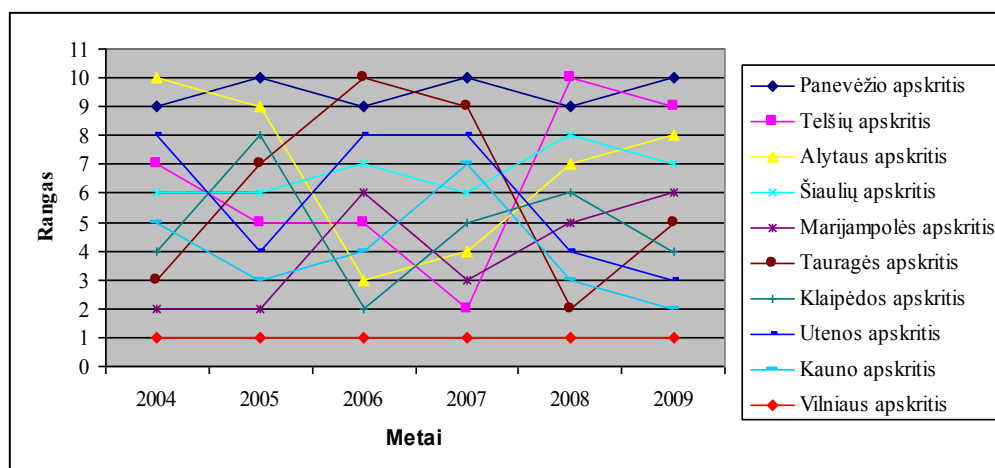
Šaltinis: sudaryta autorės

### 20 pav. Lietuvos apskričių patrauklumo tiesioginėms užsienio investicijoms kitimas 2004-2009 metais

Kaip matyti iš aukščiau pateikto paveikslo kitų Lietuvos apskričių patrauklumas TUI buvo nepastovus. Marijampolės apskritis iki 2005 metų buvusi 4 vietoje 2006 metais nukrito į 6 vietą, 2007 vėl pakilo į 4 vietą, 2008 metais nukrito net į 8 vietą, tačiau 2009 metais pakilo į penktą poziciją. Šiaulių apskritis iki 2007 metų užėmė 5 vietą, 2008 pakilo į 4, tačiau 2009 metais nukrito net į 6 vietą. Alytaus apskritis 2004, 2005 bei 2009 metais buvo nepatraukliausia tiesioginėms užsienio investicijoms. Nuo 2004-2008 metų Utenos apskritis dalinosi 6-8 pozicijas, o 2009 metais pakilo į 4 vietą. Tauragės apskrities patrauklumas TUI nuolat keitėsi, blogiausia padėtis buvo 2006 metais, kai ši apskritis užėmė 10 vietą. Telšių apskritis nagrinėjamu laikotarpiu užėmusi paskutiniąsias 9-10 pozicijas, 2007 metais buvo pakilusi į 6 vietą. Tuo tarpu Panevėžio apskrities patrauklumas kiekvienais metais keitėsi patraukliausia TUI ji buvo 2008 metais, kai užėmė 6 vietą, nepatraukliausia 2007 metais.

Patrauklumo tiesioginėms užsienio investicijoms indeksas (PTUII) išryškina regiono patrauklumą tiesioginėms užsienio investicijoms bei leidžia analizuoti kiekvieno regiono investicinės aplinkos patrauklumą pagal atskirus TUI plėtrą lemiančius veiksnius ir jų grupes, taip pat išskirti regiono silpnybes ir stiprybes, siekiant TUI plėtros. Skaičiavimai pateikiami 7-8 prieduose.

21 paveiksle pateikta Lietuvos apskričių patrauklumas TUI pagal makroekonominės sąlygas:

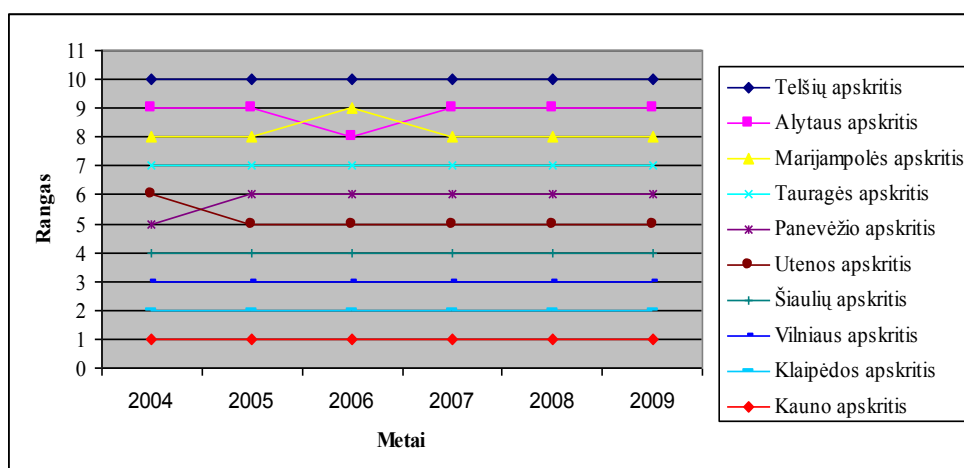


Šaltinis: sudaryta autorės

**21 pav. Lietuvos apskričių patrauklumas tiesioginėms užsienio investicijoms pagal makroekonominės sąlygas 2004-2009 metais**

Kaip matyti iš paveikslo 2004-2009 metais tik Vilniaus apskrities patrauklumas pagal makroekonominės sąlygas, lyginant su kitomis apskritimis nepasikeitė. Tuo tarpu kitų apskričių patrauklumas pagal makroekonominės sąlygas 2004-2009 metais buvo labai nepastovus.

22 paveiksle pateikta Lietuvos apskričių patrauklumas TUI pagal verslo sąlygas:



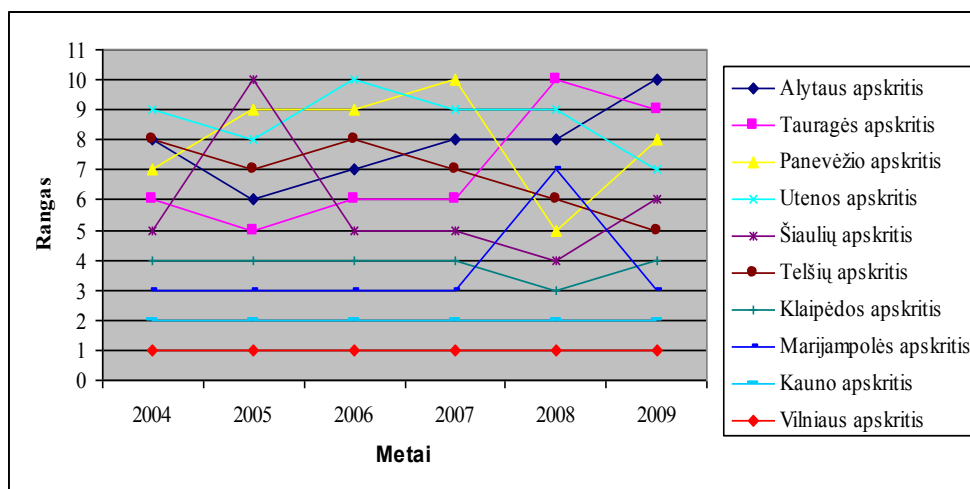
Šaltinis: sudaryta autorės

**22 pav. Lietuvos apskričių patrauklumas tiesioginėms užsienio investicijoms pagal verslo sąlygas 2004-2009 metais**

Kaip matyti iš aukščiau pateikto paveikslo pirmą vietą užėmė Kauno apskritis, antrąją Klaipėda, o Vilnius tik trečiąją. Tokiam rezultatui įtakos turėjo tai, kad į skaičiavimus buvo įtraukta LEZ skaičius apskrityje. Taip pat įtakoją tai, kad ekspertai neturėjo bendros nuomonės dėl verslo sąlygų veiksmų ir todėl buvo suteikiami vienodi svorio koeficientai. Ketvirtoje vietoje visą nagrinėjamą laikotarpį pagal verslo sąlygas buvo Šiaulių apskritis. Tuo tarpu 2005 metais viena pozicija pakilusi Utenos apskritis penktą poziciją išlaikė visą analizuojamą laikotarpį. Panevėžio apskritis tais pačiais metais nukrito į šestą vietą ir liko šioje pozicijoje iki 2009 metų. Tauragės ir Telšių apskričių patrauklumo tiesioginėms užsienio investicijoms rangai nesikeitė, jos užėmė

atitinkamai 7 ir 10 vietas. Tuo tarpu Alytaus ir Marijampolės apskritys tarpusavyje konkuravo dėl 8 ir 9 vietas.

23 paveiksle pateikta Lietuvos apskričių patrauklumas TUI pagal socio-geografinius veiksnius:

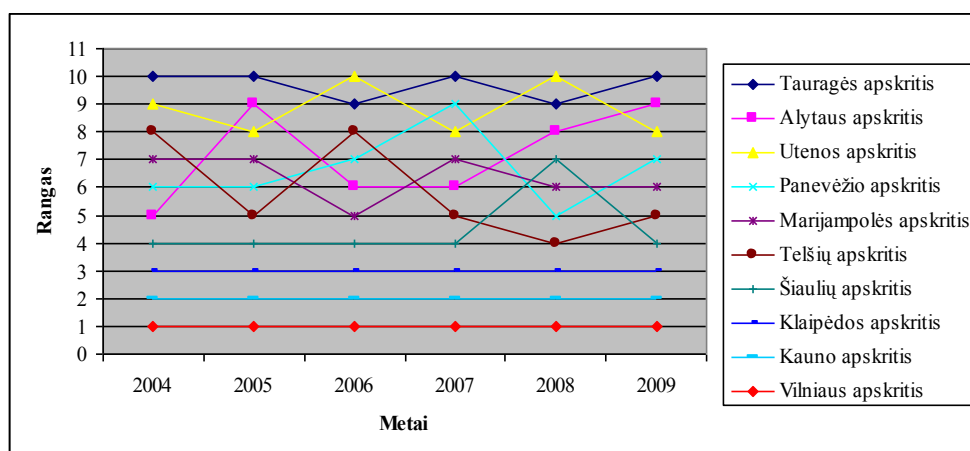


Šaltinis: sudaryta autorės

**23 pav. Lietuvos apskričių patrauklumas tiesioginėms užsienio investicijoms pagal socio-geografinius veiksnius 2004-2009 metais**

Kaip matyti iš paveikslo Vilniaus ir Kauno apskričių rangai liko nepakitę. Marijampolės apskrities rangas iki 2007 metų buvo pastovus, po to nukrito per keturias pozicijas, tačiau 2009 metais vėl grįžo į trečiąją vietą. Klaipėdos apskritis iki 2007 metų užėmė ketvirtąją vietą 2008 tapo patrauklesnė TUI pagal socio-geografinius veiksnius, tačiau 2009 metais vėl grįžo į ankstesnę poziciją. Kitų apskričių Telšių, Šiaulių, Utenos, Panevėžio, Tauragės ir Alytaus patrauklumas TUI pagal socio-geografinius veiksnius buvo labai nepastovus.

Lietuvos apskričių patrauklumas TUI pagal mokslinės- technologinės aplinkos sąlygas pateikta 24 paveiksle:



Šaltinis: sudaryta autorės

**24 pav. Lietuvos apskričių patrauklumas tiesioginėms užsienio investicijoms pagal mokslinės-technologinės aplinkos sąlygas 2004-2009 metais**

2004- 2009 metais Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos apskričių rangai pagal mokslinės-technologinės aplinkos sąlygas nepasikeitė. Šiaulių apskritis iki 2007 metų užėmusi ketvirtąją vietą 2008 metais nukrito į septintą vietą, tačiau 2009 metais vėl grįžo į ketvirtąją vietą. Kitų apskričių- Telšių, Marijampolės, Panevėžio, Utenos, Alytaus ir Tauragės patrauklumas TUI pagal mokslinės-technologinės aplinkos sąlygas buvo labai nepastovus.

Apibendrinant galima teigti, kad patraukliausia apskritis TUI plėtrai 2004-2009 metais buvo Vilniaus apskritis. Pagal veiksmų grupes: makroekonominės, mokslinės-technologinės aplinkos sąlygas bei socio-geografinius veiksmus ši apskritis taip pat buvo pirmoje vietoje. Pagal verslo sąlygas Vilniaus apskritis nagrinėjamu laikotarpiu užėmė tik 3 vietą tokį rezultatą įtakojo tai, kad į skaičiavimus buvo įtraukta LEZ skaičius apskrityje. Tuo tarpu pagal verslo sąlygas, mokslinės-technologinės aplinkos sąlygas bei socio-geografinius veiksmus antrąją vietą 2004-2009 metais užėmė Kauno apskritis. Kitų Lietuvos apskričių patrauklumas TUI pagal atskiras veiksmų grupes buvo labai nepastovus. Galima paminėti tai, kad pagal makroekonominės sąlygas 2009 metais nepatraukliausia TUI plėtrai buvo Panevėžio apskritis, pagal verslo sąlygas Telšių apskritis, pagal socio-geografinius veiksmus Alytaus apskritis, o pagal mokslinės-technologinės aplinkos sąlygas Tauragės apskritis.

Atlikta ekspertų apklausa taip pat leido leido nustatyti tiesioginių užsienio investicijų pritraukimo būdų svorio (reikšmingumo) koeficientus bei išranguoti juos pagal svarbą. Gauti rezultatai pateikta 44 lentelėje:

44 lentelė

**Tiesioginių užsienio investicijų pritraukimo būdų vertinimas**

TUI pritraukimo būdai	Rangų suma Si	Rangų vidurkis	Pritraukimo būdų svorio (reikšmingumo) koeficientas	Prioriteto eilutė
1. Mokesčių lengvatų taikymas	52	1,40	0,1040	1
2. Vieningos informacinės duomenų bazės, kurioje investuotojas galėtų rasti jam reikalingą informaciją apie įmonės, sukūrimas	69	1,86	0,1017	2
3. Klasterizacijos skatinimas	76	2,05	0,1008	3
4. Efektyvus socialinės politikos vykdymas	77	2,08	0,1007	4
5. Biurokratizmo mažinimas	78	2,11	0,1005	5
6. Efektyvus ES struktūrinės paramos panaudojimas	84	2,27	0,0997	6
7. Laisvųjų ekonominių zonų plėtra	89	2,41	0,0990	7
8. Darbo jėgos kvalifikacijos kėlimas	90	2,43	0,0988	8
9. Investicinių projektų paieška ir įgyvendinimas	97	2,62	0,0979	9
10. Naujų technologijų kūrimas	106	2,86	0,0967	10

Šaltinis: sudaryta autorės

Remiantis ekspertų vertinimais svarbiausia siekiant pritraukti tiesiogines užsienio investicijas yra mokesčių lengvatų taikymas (0,1040 balo) ir vieningos informacinės duomenų bazės, kurioje

investuotojas galėtų rasti jam reikalingą informaciją apie įmones sukūrimas (0,1017 balo). Mažiau svarbu yra klasterizacijos skatinimas (0,1008 balo), efektyvus socialinės politikos vykdymas (0,1007 balo), biurokratizmo mažinimas (0,1005 balo), efektyvus ES struktūrinės paramos panaudojimas (0,0997 balo), Laisvųjų ekonominių zonų plėtra (0,0990 balo), darbo jėgos kvalifikacijos kėlimas (0,0988 balo). Mažiausiai svarbu, tiesioginių užsienio investicijų plėtrai Lietuvoje, ekspertų nuomone, yra investicinių projektų paieška ir įgyvendinimas (0,0979 balo) bei naujų technologijų kūrimas (0,0967 balo).

Siekiant nustatyti perspektyviausią sektorių TUI plėtrai, buvo naudojama porinio palyginimo metodas. Gauti rezultatai pateikta 45 lentelėje:

45 lentelė

**Sektorių porinio palyginimo rezultatai**

	Si	Vieta
Informacinės technologijos ir telekomunikacijos	105	1
Finansinis tarpininkavimas	92	2
Nekilnojamasis turtas	88	3
Transportas ir sandėliavimas	63	4
Didmeninė ir mažmeninė prekyba	46	5
Apdirbamoji gamyba	26	6
Žemės ūkis	24	7

Šaltinis: sudaryta autorės

Apskaičiavus suminius porinio palyginimo įvertinimus buvo patikrinta, ar ekspertų nuomonė yra vieninga. Ekspertų nuomonių sutapimas buvo patikrintas skaičiuojant Kendalo konkordancijos koeficientą  $W$ . Kadangi buvo gauta 0,704 Kendalo konkordancijos koeficientas t.y.  $W > 0,6$ , ekspertų nuomonė yra vieninga. Taigi kaip matyti iš 45 lentelės patraukliausias sektorius TUI plėtrai Lietuvoje yra informacinių technologijų ir telekomunikacijų, antroje vietoje yra finansinis tarpininkavimas, trečioje nekilnojamasis turtas, ketvirtoje transportas ir sandėliavimas, penktoje- didmeninė ir mažmeninė prekyba, šeštoje- apdirbamoji gamyba. Ekspertų nuomone, nepatraukliausias sektorius TUI pritraukimui yra žemės ūkis.

Taigi, atlikus ekspertinį vertinimą buvo nustatyta, kad didžiausią įtaką tiesioginių užsienio investicijų plėtrai Lietuvoje turi verslo sąlygos (procedūrų skaičius norint pradėti verslą, investavimo rizika, darbo jėgos kvalifikacija). Tyrimo pradžioje iškelta hipotezė, kad svarbiausias TUI plėtrą lemiantis veiksnys yra institucinės sąlygos nepasitvirtino. Ekspertų apklausos pagrindu taip pat buvo nustatyta, kad labiausiai pritraukti tiesiogines užsienio investicijas padėtų mokesčių lengvatų taikymas. Antroji hipotezė, kad TUI Lietuvoje padėtų pritraukti mokesčių mažinimas ir mokestinių lengvatų taikymas buvo patvirtinta. Taip pat paaiškėjo, kad, ekspertų nuomone, patraukliausias sektorius TUI plėtrai yra informacinių technologijų ir telekomunikacijų sektorius.

Sukurtas patrauklumo tiesioginėms užsienio investicijoms indeksas (PTUII) leido atlikti analizę regioniniu lygiu. Gauti duomenys leidžia teigti, kad nuo 2004- 2009 patraukliausia TUI plėtrai apskritis (užėmusi 1 vietą)- Vilniaus. Pagal 2009 metų duomenis atlikus skaičiavimus taikant įvairias svorio koeficientų veiksniams nustatymo metodikas, buvo pastebėta, kad skirtingų metodikų taikymas Lietuvos apskričių ranginio vertinimo pagal PTUII rezultatų reikšmingai nepakeičia. Pagal patrauklumą tiesioginėms užsienio investicijoms 2009 metais apskritys pasiskirstė taip: Vilniaus (1vieta), Kauno (2 vieta), Klaipėdos (3vieta), Šiaulių (6vieta), Tauragės (7vieta), Panevėžio (8 vieta), Telšių (9 vieta), Alytaus (10 vieta). Priklausomai nuo pasirinktos svorio koeficientų nustatymo metodikos Marijampolės ir Utenos apskritys tarpusavyje dalinosi ketvirtą ir penktą vietas.

## IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Atlikus darbą galima pateikti šias išvadas:

1. Apibendrinant tiesioginių užsienio investicijų sampratos teorinį nagrinėjimą, reikia pažymėti, kad tiesioginėms užsienio investicijoms būdinga šie požymiai: tokio investavimo pagrindu susiformuoja ilgalaikiai ekonominiai finansiniai santykiai ir interesai tarp tiesioginio investuotojo ir tiesioginio investavimo įmonės, investuotojas turi žymią įtaką įmonės valdyme (10 procentų balsų pripažįstama kaip žemutinė riba, nuo kurios tiesioginis užsienio investuotojas turi galimybę dalyvauti valdant tiesioginio investavimo įmonę), šioms investicijoms priskiriamas ne tik pirminis kapitalo investavimas, bet ir visos vėlesnės ekonominės operacijos tarp užsienio investuotojo ir tiesioginio investavimo įmonės.
2. Kapitalo judėjimo procesų analizės rezultatas yra teorijos. Pagrindinės kapitalo judėjimo teorijos su netobuląja konkurencija apima monopolinių privalumų, internacionalizacijos, eklektinę paradigmą, tarptautinio produkto gyvavimo ciklo teorijas. Be šių pagrindinių teorijų dar yra instrumentinės- Caves ekonomija ir Sekimo teorija. Nors kiekviena kapitalo teorija turi savų privalumų ir trūkumų, bet kurios iš šių teorijų pakanka paaiškinti visiems tiesioginių užsienio investicijų srautams ir kiekviena jų įneša reikšmingą indėlį į TUI srautų aiškinimą.
3. Išnagrinėjus tiesioginių užsienio investicijų plėtrą lemiančius veiksnius, paaiškėjo, jog vieningo mokslinio argumento, patvirtinančio, kad kažkuris vienas tiesiogines užsienio investicijas lemiantis veiksnys turi lemiamą įtaką TUI plėtrai nėra. Atlikta mokslinės literatūros analizė leidžia teigti, kad dauguma autorių esminiu makroekonominiu veiksniu laiko rinkos dydį, prie svarbių makroekonominių veiksnių taip pat priskiriama šalies atvirumo laipsnis, BVP augimas, darbo jėgos kaina, valiutos kursas ir palūkanų norma. Derėtų pabrėžti, kad pastaruosiu metu, kaip vienas pagrindinių tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą lemiančių veiksnių vis dažniau nurodoma institucijos, nes nuo jų priklauso ir rinkos efektyvumas, ir galutiniai gamybos kaštai, ir informacijos prieinamumas.
4. Atlikus tiesioginių užsienio investicijų poveikio šalies ekonomikai teorinę analizę, derėtų pažymėti, kad TUI įtaka ekonomikos augimui yra dvejopa. Teigiama įtaka: išauga šalies bendrasis vidaus produktas ir pajamos, didėja užimtumas, vietiniai darbo ir valdymo įgūdžiai, plinta modernios technologijos, sustiprinamas vietinis žmogiškasis kapitalas, rinkos plėtra, nauji verslo ryšiai, įmonių augimas ir ekonominį augimą skatinančios konkurencijos didėjimas. Neigiama įtaka: technologinė priklausomybė, industrinis dominavimas, ekonominių planų drumstimas, kultūriniai pokyčiai ir galimas tarptautinių įmonių kišimasis į teisinę aplinką.
5. Išanalizavus investavimo procesus Lietuvoje paaiškėjo, kad nuo 1997 iki 2008 metų TUI apimtys nuosekliai augo, tačiau 2009 metų pradžioje TUI sudarė 31,48 mlrd. Litų ir buvo 11, 3



procento mažesnės nei 2008 metų pradžioje. Tai įtakojo pasaulinis ekonomikos nuosmukis. Išnagrinėjus investavimo procesus regioniniu lygiu, paaiškėjo, kad Lietuvoje tiesioginių užsienio investicijų pasiskirstymas pagal apskritis yra labai netolygus. Daugiausia tiesioginių užsienio investicijų – 21,81 mlrd. litų (69,3 proc.) – teko Vilniaus apskričiai. Mažiausiai teko Tauragės apskričiai – 55,7 mln. litų (0,2 proc.).

6. Atlikus Lietuvos investicinės aplinkos SSGG analizę, buvo išskirtos pagrindinės stiprybės: narystė ES ir NATO, strateginė geografinė padėtis, kvalifikuota bei konkurencinga darbo jėga, žemas vidutinis darbo užmokestis, maža mokesčių našta, gerai išplėtotas transporto tinklas bei LEZ egzistavimas; pagrindinės silpnybės: žema gyventojų perkamoji galia, mažai vietinių tiekėjų, didelis biurokratizmas, vieningos informacinės duomenų bazės nebuvimas, žemas technologinis lygis, tarptautinio marketingo ir reklamos trūkumas, kuriant valstybės įvaizdį; pagrindinės galimybės: pritraukti TUI į pagrindinius sektorius bei ES fondai 2007-2013 metais suteikiantys paramą pagrindiniams projektams, pagrindinės grėsmės: pasaulinės krizės įtaka, konkurencingumo trūkumas tam tikruose sektoriuose, ekonominė gyventojų migracija, neaiškumas dėl elektros energijos kainų.

7. Atlikta Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių palyginamoji analizė parodė, kad nevisada vienas iš pagrindinių makroekonominių rodiklių – BVP augimas yra svarbiausias TUI pritraukimo veiksnys. Nepaisant to, kad Lietuvoje 2003, 2007-2008 metais BVP augimas buvo didžiausias, tiesioginių užsienio investicijų buvo pritraukta mažiau nei Estijoje.

8. Palyginus Lietuvą ir kitas Baltijos valstybes pagal institucinius rodiklius, buvo pastebėta, kad Lietuvoje priešingai nei Latvijoje ir Estijoje blogiausia padėtis yra pagal tokius rodiklius, kaip valdžios atskaitingumas, teisės normų efektyvumas bei korupcijos kontrolė. Pagal valdymo efektyvumo ir reguliavimo kokybės rodiklį Lietuva užima antrąją vietą tarp kitų Baltijos valstybių, o politinio stabilumo rodiklio reikšmė Lietuvoje yra didžiausia. Tuo tarpu mokesčių palyginimas neparodė aiškios priklausomybės tarp jų dydžio ir TUI, nes didesnė bendra mokesčių našta Estijoje nei Lietuvoje ir Latvijoje, neatbaidė užsienio investuotojų.

9. Palyginus verslo sąlygas Lietuvoje ir kitose Baltijos valstybėse, paaiškėjo, kad siekiant įkurti naują įmonę Lietuvoje yra nepalankiausias sąlygos- didžiausias procedūrų skaičius, laikas ir kaina. Pagal lengvumą plėtojant verslą 2010 metais Lietuva užima antrąją vietą iš visų Baltijos valstybių ir yra 26 vietoje pasaulyje. Derėtų pažymėti tai, kad nuo 2009 iki 2010 metų pagal lengvumą plėtojant verslą Lietuva nukrito iš 25 į 26 vietą. Lietuvos padėtis suprastėjo tokiose srityse kaip pradedant verslą, samdant darbuotojus, gaunant kreditą, apsaugant investuotojus bei mokant mokesčius.

10. Atlikta palyginamoji Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių analizė taip pat leidžia teigti, kad pagal daugelį makroekonominių, verslo, mokslinės-technologinės aplinkos sąlygų, institucinių ir socio-geografinių veiksnių Lietuvoje yra palankesnės sąlygos TUI plėtrai nei Latvijoje, tačiau prastesnė padėtis nei Estijoje.

11. Atlikus ekspertinį vertinimą buvo nustatyta, kad didžiausią įtaką tiesioginių užsienio investicijų plėtrai Lietuvoje turi verslo sąlygos (procedūrų skaičius norint pradėti verslą, investavimo rizika, darbo jėgos kvalifikacija). Tyrimo pradžioje iškelta hipotezė, kad svarbiausias TUI plėtrą lemiantis veiksnys yra institucinės sąlygos nepasitvirtino. Ekspertų apklausos pagrindu taip pat buvo nustatyta, kad labiausiai pritraukti tiesiogines užsienio investicijas padėtų mokesčių lengvatų taikymas. Taigi antroji hipotezė buvo patvirtinta. Taip pat paaiškėjo, kad, ekspertų nuomone, patraukliausias sektorius TUI plėtrai yra informacinių technologijų ir telekomunikacijų sektorius.

12. Sudarytas patrauklumo tiesioginėms užsienio investicijoms indeksas (PTUII) leido išryškinti Lietuvos regionų patrauklumą TUI bei analizuoti kiekvieno regiono investicinės aplinkos patrauklumą pagal atskirus TUI plėtrą lemiančius veiksnius. Gauti duomenys leidžia teigti, kad nuo 2004- 2009 patraukliausia TUI plėtrai apskritis (užėmusi 1 vietą)- Vilniaus. Atlikus skaičiavimus taikant įvairias svorio koeficientų veiksniams nustatymo metodikas, buvo pastebėta, kad skirtingų metodikų taikymas Lietuvos apskričių ranginio vertinimo pagal sukurta indeksą rezultatų reikšmingai nepakeičia. Pagal patrauklumą TUI 2009 metais apskritis pasiskirstė taip: Vilniaus (1vieta), Kauno (2 vieta), Klaipėdos (3vieta), Šiaulių (6vieta), Tauragės (7vieta), Panevėžio (8 vieta), Telšių (9 vieta), Alytaus (10 vieta). Priklausomai nuo pasirinktos svorio koeficientų nustatymo metodikos Marijampolės ir Utenos apskritis tarpusavyje dalinosi ketvirtą ir penktą vietas.

13. Pritaikius sukurta patrauklumo tiesioginėms užsienio investicijoms indeksą ir atlikus kiekvieno Lietuvos regiono investicinės aplinkos patrauklumo analizę pagal atskirus TUI plėtrą lemiančius veiksnius, nustatyta, kad pagal makroekonominės, mokslinės-technologinės aplinkos sąlygas bei socio-geografinius veiksnius Vilniaus apskritis buvo pirmoje vietoje. Pagal verslo sąlygas ši apskritis nagrinėjamu laikotarpiu užėmė tik 3 vietą. Tokį rezultatą įtakojo tai, kad į skaičiavimus buvo įtraukta LEZ skaičius apskrityje. Pagal verslo sąlygas, mokslinės-technologinės aplinkos sąlygas bei socio-geografinius veiksnius antrąją vietą 2004-2009 metais užėmė Kauno apskritis. Kitų Lietuvos apskričių patrauklumas TUI pagal atskiras veiksnių grupės buvo labai nepastovus. Galima paminėti tai, kad pagal makroekonominės sąlygas 2009 metais nepatraukliausia TUI plėtrai buvo Panevėžio apskritis, pagal verslo sąlygas Telšių apskritis,

pagal socio-geografinius veiksnius Alytaus apskritis, o pagal mokslinės-technologinės aplinkos sąlygas Tauragės apskritis.

Toliau pateikiami pasiūlymai:

1. Ekspertų apklausos pagrindu nustačius, kad svarbiausi TUI plėtrą Lietuvoje lemiantys veiksniai yra verslo sąlygos siūloma mažinti biurokratinius apribojimus, supaprastinti verslo kontrolės sistemas bei bankroto procedūras, degti teisinę bazę, liberalizuojant darbo santykius darbdavio ir darbuotojo (kolektyvo) susitarimu.
2. Pasiūlymus, kad pritraukti TUI į Lietuvą padėtų mokesčių mažinimas bei mokesčių lengvatų taikymas, siūloma kurti verslui palankią mokesčių aplinką, mažinti biurokratinius mokesčių administravimo trukdžius.
3. Siekiant plėsti TUI Lietuvoje būtina skatinti universitetus ir kitas aukštojo mokslo įstaigas orientuoti į taikomuosius tyrimus bei skatinti aktyvesnį bendradarbiavimą tarp mokslo įstaigų ir verslo.
4. Siekiant laimėti tarptautinę konkurencinę kovą dėl investicijų pritraukimo siūloma išanalizuoti ir įvertinti kitų šalių teikiamas finansines paskatas investuotojams bei parengti finansinės paramos teikimo investicijoms Lietuvoje tvarką.
5. Siekiant pritraukti strategiškai svarbius Lietuvai investicinius projektus, būtina sukurti ir taikyti specialias ypatingiems investiciniams projektams taikytinas finansines paskatas.

ŠIMČIKAITĖ, Diana. (2010) Tiesioginių užsienio investicijų plėtra Lietuvoje. Magistro baigiamasis darbas. Kaunas: Vilniaus universiteto Kauno humanitarinis fakultetas. 99 p.

## SANTRAUKA

**RAKTINIAI ŽODŽIAI:** tiesioginės užsienio investicijos, investicijas lemiantys veiksniai, TUI pritraukimas, mokestinės lengvatos, patrauklumo TUI indeksas.

Dabartinėmis ekonominių procesų globalizacijos sąlygomis užsienio investicijų ir tarptautinio kapitalo judėjimo procesai daro vis didesnę įtaką tarptautinei prekių, paslaugų ir technologijų srautų kaitai. Pereinamosios ekonomikos šalims, tame tarpe ir Lietuvai, tiesioginės užsienio investicijos yra vienas svarbiausių ūkio plėtros veiksnių.

Kadangi į Lietuvą investicijų pritraukiama nedaug, tai skatina analizuoti valstybės ekonominę politiką, skatinant tiesioginių užsienio investicijų atėjimą į šalį bei vertinti tiesioginių užsienio investicijų plėtrą lemiančius veiksnius.

Darbo objektas- tiesioginių užsienio investicijų plėtrą lemiantys veiksniai.

Darbo tikslas- išanalizavus tiesioginio investavimo procesus Lietuvoje, įvertinti tiesioginių užsienio investicijų plėtrą į Lietuvos ekonomiką lemiančius veiksnius.

Darbo uždaviniai: atlikti tiesioginių užsienio investicijų sampratos teorinį nagrinėjimą, atlikti Lietuvos investicinės aplinkos SSGG analizę, atlikti Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių palyginamąją analizę pagal tiesioginių užsienio investicijų plėtrą lemiančius veiksnius, atlikti ekspertų apklausą.

Pirmoje dalyje nagrinėjama tiesioginių užsienio investicijų samprata. Įvertinama tarptautinio kapitalo judėjimo teorijos ir TUI plėtrą lemiantys veiksniai. Taip pat sudaroma TUI pritraukimo veiksnių vertinimo modelis.

Atlikta palyginamoji Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių analizė taip pat leidžia teigti, kad pagal daugelį makroekonominių, verslo, mokslinės-technologinės aplinkos sąlygų, institucinių ir socio-geografinių veiksnių Lietuvoje yra palankesnės sąlygos TUI plėtrai nei Latvijoje, tačiau prastesnė padėtis nei Estijoje.

Atlikus ekspertinį vertinimą buvo nustatyta, kad didžiausią įtaką tiesioginių užsienio investicijų plėtrai Lietuvoje turi verslo sąlygos (procedūrų skaičius norint pradėti verslą, investavimo rizika, darbo jėgos kvalifikacija). Sukurtas patrauklumo tiesioginėms užsienio investicijoms indeksas (PTUII) leido atlikti kiekvieno Lietuvos regiono investicinės aplinkos patrauklumo analizę pagal atskirus TUI plėtrą lemiančius veiksnius.

Darbo apimtis- 99 puslapiai, pateikta 45 lentelės, 24 paveikslai, pateikiama 8 priedai. Panaudota 101 literatūros šaltinis.

ŠIMČIKAITĖ, Diana. (2010) The development of Foreign Direct Investment ( FDI ) in Lithuania. MBA Graduation Paper. Kaunas: Kaunas Faculty of Humanities, Vilnius University.99 p.

## SUMMARY

**KEYWORDS:** foreign direct investments, factors causing foreign direct investment, attracting FDI, taxing exemption, index of FDI attractiveness.

In global economy foreign capital flows process influence international items, services and development of technologies. Foreign direct investments is one of the main factor for economic growth in all markets in transition and Lithuania also.

On the whole, it's just a small amount of foreign direct investments is attracting to Lithuania now. From the point of view effectiveness, Lithuania is after a lot of countries, that's why it's very important to analyse the main factors causing foreign direct investment.

Object of the work: the main factors causing foreign direct investment.

Aim of the work: evaluate the main factors causing foreign direct investment to Lithuania, after analysis of the foreign direct investing process.

Tasks of the work: to analyse foreign direct investments composition, to accomplish Lithuania's investment environment SWOT analysis and comparative analysis of Lithuania and other Baltic states, to perform experts interrogation.

First part, analyses foreign direct investments composition. Having in mind theories of capital movement and factors causing FDI flows to host economy, theoretical considerations of foreign direct investments flows are done. Also the model of factors causing FDI is done.

Comparative analysis of Lithuania and other Baltic states gives a conclusion, that as far as macroeconomic, business, science- technological, institutional conditions and socio-geographical factors are concerned, in Lithuania exist more attractive condition for FDI, compared with Latvia, but not so attractive as in Estonia.

Experts interrogation gives a conclusion, that the most important role for attraction of FDI to Lithuania have business conditions (the number of procedures to start business, the risk of investment and qualification of labour). After creating index of FDI attractiveness, every single region of Lithuania investment environment attractiveness analyses was done.

The work consists of 99 pages, 45 tables, 24 figures, 8 annexes. 101 sources of literature were used.

## MOKSLINĖS LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. ACCOLLEY, Delali (2003) The Determinants and Impacts of Foreign Direct investment. *MSc Economics Dissertation*. London Metropolitan University, p. 58. [ interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. balandžio 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.scribd.com/doc/11495/Accolley-Delali-2003-The-Determinants-and-Impacts-of-Foreign-Direct-Investment>
2. SAMUOLIS, Gediminas.(2002) Tiesioginių užsienio investicijų apskaitos tobulinimas. Daktaro disertacijos santrauka. Socialiniai mokslai, vadyba ir administravimas. Vilnius: Technika, 43 p.
3. Krugman, P.R., Obstfeld, M. (2000) International economics. Theory and policy, 5th ed. New York: Addison Wesley.
4. MICHI, Hakan; CAGATAY, Selim; KOSKA, Onur (2005) The impact of environmental stringency of the foreign direct investments of the OECD countries. *Journal of Environmental Assessment Policy and Management*. Imperial College Press UK. Vol 7, No 4. p. 679-704 (EBSCO Business Source Complete) [ interaktyvus] [žiūrėta 2010 m. vasario 2 d.]. Prieiga per internetą: <http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=6&hid=14&sid=518c74bb-5f20-46c1-ae7d-fb49215f928a%40sessionmgr11&bdata=JnNpdGU9ZWWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=bth&AN=19109936>
5. TSANG, Eric. W. K; YIP, Pauls S.L (2007) Economic distance and the survival of foreign direct investments. *Academy of Management Journal*.University of Texas at Dallas and Nanyang Technological University. Vol 50, No 5, 1156-1168 (EBSCO Business Source Complete) [ interaktyvus] [žiūrėta 2010 m. vasario 4 d.] Prieiga per internetą: <http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=6&hid=14&sid=518c74bb-5f20-46c1-ae7d-fb49215f928a%40sessionmgr11&bdata=JnNpdGU9ZWWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=bth&AN=27169728>
6. QUAZI, Rahim, M (2007) Investment Climate and Foreign Direct Investment: a study of selected countries in Latin America. *Global Journal of Business Research*. Vol. 1, No 2, p. 1-13 (EBSCO Business Source Complete) [ interaktyvus] [žiūrėta 2010 m. vasario 4 d.] Prieiga per internetą: <http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=8&hid=14&sid=518c74bb-5f20-46c1-ae7d-fb49215f928a%40sessionmgr11&bdata=JnNpdGU9ZWWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=bth&AN=32639780>
7. NAVOI, A (2008) Foreign Direct Investment An Indirect Path to the Economy. *Problems of Economic Transition*.Vol 51, No 4, p. 81-96, ISSN 1061–1991/2008 \$9.50 + 0.00. (EBSCO Business Source Complete) [ interaktyvus] [žiūrėta 2010 m. vasario 4 d.]. Prieiga per internetą: <http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=11&hid=14&sid=518c74bb-5f20-46c1-ae7d-fb49215f928a%40sessionmgr11&bdata=JnNpdGU9ZWWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=bth&AN=35215131>
8. ADAM, M, Anokie; TWENEBOAH, George (2009) Foreign Direct Investment and Stock Market Development: Ghana's Evidence. *International Research Journal of Finance and Economics*. School of Management, University of Leicester, UK. Issue 26.p. 178-185, ISSN 1450-2887. (EBSCO Business Source Complete) [ interaktyvus] [žiūrėta 2010 m. vasario 7 d.]. Prieiga per internetą: <http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=8&hid=14&sid=518c74bb-5f20-46c1-ae7d-fb49215f928a%40sessionmgr11&bdata=JnNpdGU9ZWWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=bth&AN=39877402>
9. WIECHOCZEK, Joanna (2009) Foreign Direct Investment of Asian companies in Central and Eastern Europe as an element of expansion strategy. *Journal of Economics and*

- Managemet*. The Karol Adamiecki University of Economics in Katowicie. Vol 6. p. 187-215. (EBSCO Business Source Complete) [ interaktyvus] [žiūrėta 2010 m. vasario 7 d.] Prieiga per internetą: <http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=13&hid=14&sid=518c74bb-5f20-46c1-ae7d-fb49215f928a%40sessionmgr11&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=bth&AN=47757552>
10. DAVULIS, Gediminas. (2003) *Ekonomikos teorija*. Vilnius: LTU, 359 p. ISBN 9955-563-29- X.
  11. KVAINAUSKAITĖ, Vaida.(2006) *Tarptautinių ekonominių santykių pagrindai*. Kaunas: Technologija, 107 p. ISBN 9955-09-453-2
  12. MELNIKAS, Borisas (2006) *Tarptautinis verslas: nauji iššūkiai, raida ir mokslinių tyrimų prioritetai. Viešasis administravimas (Public Administration)*. Lietuvos Viešojo administravimo lavinimo institucijų asociacija. Vilnius. Nr. 3(11) p. 63-74. ISSN 1648-4541.(EBSCO Business Source Complete) [ interaktyvus] [žiūrėta 2010 m. vasario 7 d.] Prieiga per internetą: <http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=16&hid=14&sid=518c74bb-5f20-46c1-ae7d-fb49215f928a%40sessionmgr11&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=bth&AN=24274908>
  13. ARCAST, Rafael Leal (2009) *The Multilateralisation of International Investment Law*. N.C. J. INT'LL&COM.REG. Vol XXX5, p. 35-134. (EBSCO Business Source Complete) [ interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. balandžio 7 d.]. Prieiga per internetą: <http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=10&hid=17&sid=1dc0b9a0-5c10-4fdf-8db2-a29bcb9f7072%40sessionmgr10&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=bth&AN=48081491>
  14. FAETH, Isabel (2008) *Determinants of Foreign Direct Investment-A Tale of Nine Teoreticel Models*. *Journal of Economic Surveys*. Vol 23. No 1, p. 165-196. Blackwell Publishing Ltd. (EBSCO Business Source Complete) [ interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. balandžio 7 d.]. Prieiga per internetą: <http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=12&hid=17&sid=1dc0b9a0-5c10-4fdf-8db2-a29bcb9f7072%40sessionmgr10&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=bth&AN=36077518>
  15. VENGRAUSKAS, V; PERMINIENĖ, N. (2002) *Tarptautinis verslas*. Kaunas: Technologija, 186 p. ISBN 9955-09-288-2
  16. SCHUIJER, Jan (2002) *OECD Member's experience with capital account liberalization and its relevance to other countries*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. balandžio 6d.]. Prieiga per internetą: <http://www.oecd.org/dataoecd/10/18/2764647.pdf>
  17. PEDERSEN, Kurt (2000) *The Eclectic Paradigm: A New Deal?Revision of article for Journal of International Business and Economy*. p. 1-13. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. balandžio 6d.]. Prieiga per internetą: [http://research.asb.dk/ws/fbspretrieve/431/OLI\\_-\\_JIBE.pdf](http://research.asb.dk/ws/fbspretrieve/431/OLI_-_JIBE.pdf)
  18. NACHUM, Lilach; ZAHEER Srilata (2005) *The Presistence Of Distance? The impact of technology on MNE Motivations For Foreign investment*. *Strategic Management Journal*.Wiley InterScience, Vol 26, p. 747-767. (EBSCO Business Source Complete) [ interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. balandžio 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=6&hid=106&sid=2a79a428-2b29-444f-ac93-d6d7eaf1e9dc%40sessionmgr104&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=bth&AN=17534709>
  19. JENSEN, Camilla (2006) *Foreign Direct Investment and Economic Transition: Panacea or Pain Killer? Europe- Asia studies*.Vol 58, No.6, p. 881-902. (EBSCO Business Source Complete) [ interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. balandžio 29 d.]. Prieiga per internetą: <http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=8&hid=106&sid=2a79a428-2b29-444f-ac93->

- [d6d7eaf1e9dc%40sessionmgr104&bdata=JnNpdGU9ZWZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=bth&AN=22295428](http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=10&hid=106&sid=2a79a428-2b29-444f-ac93-d6d7eaf1e9dc%40sessionmgr104&bdata=JnNpdGU9ZWZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=bth&AN=22295428)
20. GUILLEN, Mauro, F, GARSIA-CANAL, Esteban (2009) The American Model of the Multinational Firm and the “New” Multinationals From Emerging Economy. *Academy of Management Perspectives*, p. 23-35. (EBSCO Business Source Complete) [ interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. sausio 29 d.]. Prieiga per internetą: <http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=10&hid=106&sid=2a79a428-2b29-444f-ac93-d6d7eaf1e9dc%40sessionmgr104&bdata=JnNpdGU9ZWZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=bth&AN=39985538>
  21. FRANCO, Chiara; RENTOCCHINI, Francesco; MARZETTI, Guiseppe Vittucci (2010) Why do Firms Invest Abroad? An Analysis of the Motives Underlying Foreign Direct Investments. *IUP Journal of International Business Law*. Vol.9, Issue ½ , p. 42- 65. (EBSCO Business Source Complete) [ interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. vasario 27 d.]. Prieiga per internetą: <http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=14&hid=106&sid=2a79a428-2b29-444f-ac93-d6d7eaf1e9dc%40sessionmgr104&bdata=JnNpdGU9ZWZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=bth&AN=48276475>
  22. MIŠKINIS, Algirdas; LUKAŠEVIČIŪTĖ, Edita (2009) Tiesioginės užsienio investicijos: patirtis Vidurio ir Rytų Europos šalyse. *Viešasis administravimas*, Nr. 2, p. 42-54. (EBSCO Business Source Complete) [ interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. vasario 27 d.]. Prieiga per internetą: <http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=15&hid=106&sid=2a79a428-2b29-444f-ac93-d6d7eaf1e9dc%40sessionmgr104&bdata=JnNpdGU9ZWZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=bth&AN=45152420>
  23. MIEČINSKIENĖ, Algita. (2003) Tiesioginio investavimo užsienyje modeliavimas. Daktaro disertacijos santrauka. Vilnius: Technika, 35 p.
  24. DUNNING, H. John (1998) Location and the Multinational Enterprise: A Neglected Factor? *Journal of International Business Studies*, University of Reading and Rutgers University, Vol 29, No 1., p.45-66. [ interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. balandžio 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.palgrave-journals.com/jibs/journal/v29/n1/pdf/8490024a.pdf>
  25. CANNER, Steve (2002). OECD Global Forum on International Investment, New horizons for foreign direct investment, Introduction, Synthesis of Conference Deliberations and Chairmen’s Conclusions, [ interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. balandžio 14 d.]. Prieiga per internetą: <http://209.85.129.132/search?q=cache:QIeZohMlgIYJ:www.oecd.org/dataoecd/44/60/2075799.pdf+16.+Canner+S.+Initiatives+for+Corporate+Responsibility+and+Economic+Development.&cd=1&hl=lt&ct=clnk&gl=lt>
  26. SAMUOLIS, Gediminas (2001) Tiesioginės užsienio investicijos ir jų apskaitos įmonėje ypatumai. *Ekonomika: mokslos darbai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. Nr. 53, p. 93-103. ISSN 1392-1258.
  27. BUCKLEY, Peter; CASSON, Mark (1981) The optimal timing of a foreign direct investment. *Economic Journal*. Vol 91, Issue 361, p 75-87 ISSN 0013-0133 (EBSCO Business Source Complete) [ interaktyvus] [žiūrėta 2010 m. vasario 4 d.] Prieiga per internetą: <http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=12&hid=14&sid=a1332265-5830-4241-9556-bc433b3f5a9d%40sessionmgr13&bdata=JnNpdGU9ZWZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=bth&AN=4535732>
  28. LECRAW, Donald. J (1985) Some Determinants and Effects of FDI in Singapore. *Asia Pacific Journal of Management*. Vol 2, No 2, p 71-80. (EBSCO Business Source Complete) [ interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. balandžio 4 d.] Prieiga per internetą:



- <http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=14&hid=14&sid=a1332265-5830-4241-9556-bc433b3f5a9d%40sessionmgr13&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=bth&AN=16855188>
29. CLEGG, Jeremy; Scott-Green, Susan (1999) The Determinants of New FDI Capital Flows into the EC: A Statistical Comparison of the USA and Japan. *Journal of Common Market Studies* . Vol 37, No 4, p. 597-616. (EBSCO Business Source Complete) [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. balandžio 4 d.] Prieiga per internetą: <http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=16&hid=14&sid=a1332265-5830-4241-9556-bc433b3f5a9d%40sessionmgr13&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=bth&AN=2807170>
  30. NOORBAKSH, Farhad; PALONI, Alberto (2001) Human Capital and FDI inflows to Developing Countries: New Empirical Evidence. University of Glasgow, Helwan University. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gegužės 5 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.sciencedirect.com/science/article/B6VC6-43X1JK2-7/2/cc52027b79c96f4e2d0eb8f7fe6f20ec>
  31. HABIB, Mohsin; ZURAWICKI, Leon (2001) Corruption and foreign direct investment. *Journal of International Business Studies*. Nr 33 (2), p. 290-307. ISSN 0047-2506.
  32. NUNNENKAMP, Peter (2002) Determinants of FDI in Developing Countries: Has Globalization Changed the Rules of the Game? Kiel Institute for World Economics. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gegužės 16 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ifw-members.ifw-kiel.de/publications/determinants-of-fdi-in-developing-countries-has-globalization-changed-the-rules-of-the-game/kap1122.pdf>
  33. NUNNENKAMP, Peter; SPATZ, Julius (2003) Intellectual property rights and Foreign Direct Investment: The Role of Industry and Host- Country Characteristics. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gegužės 9 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ifw-kiel.de/kap/kap1167.pdf>
  34. GINEVIČIUS, Romualdas; TVARONAVIČIENĖ, M (2005) Inward and outward Lithuania and Estonia: review of patterns in neighboring countries. *Journal of Business Economics and management Transition Processes in Central and Eastern Europe*. North- German Academy of Informology (Stralsund). Nr 3 (6), p. 179-188. ISSN 1611- 1699.
  35. JENSEN, N.M (2006) Nation States and the multinational corporation, a Political Economy of Foreign Direct Investment. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. balandžio 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://press.princeton.edu/chapters/s8207.html>
  36. ŠEŠKUTĖ, Laima, TVARONAVIČIUS, Vytautas. (2007) Tiesioginių užsienio investicijų Baltijos šalyse tyrimas. *Verslas: teorija ir praktika*, Vilnius: Vilniaus Gedimino technikos universitetas. Nr. 3, p. 153- 160. ISSN 1648-0627.
  37. HOI KI HO, Daniel; TZE YIU LAU, Peter (2007) Perspectives on Foreign Direct Investment Location Decisions: What Do We Know and Where Do We Go from Here?. *International Tax Journal*. p.39-48. (EBSCO Business Source Complete) [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. balandžio 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=18&hid=14&sid=a1332265-5830-4241-9556-bc433b3f5a9d%40sessionmgr13&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=bth&AN=24908802>
  38. TVARONAVIČIENĖ, Manuela; GRYBAITĖ, Virginija; KORSAKIENĖ, Renata (2008) Foreign capital destinations: Baltic states versus India. *Journal of Business Economics and Management Transition Processes in Central and Eastern Europe*. North- German Academy of Informology (Stralsund). Nr. 3, p. 227-233, ISSN 1611-1699
  39. RUANE, Maria Claret M (2008) Attracting foreign Direct Investments: Challenges and opportunities for smaller host economies. *Journal of International Business Research*. Vol 7, No 2, p 99-103 (EBSCO Business Source Complete) [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. balandžio 20 d.]. Prieiga per internetą:

<http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=20&hid=14&sid=a1332265-5830-4241-9556-bc433b3f5a9d%40sessionmgr13&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=bth&AN=44681652>

40. RUPLIENĖ, Dovilė; MONTVILAITĖ, Kristina; GRIGALIŪNIENĖ, Žana (2008) Tiesiogines užsienio investicijas lemiantys veiksniai. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 3(12) p. 271-280 ISSN 1648-9098.
41. DUMLUDAG, Devrim (2009) An analysis of the determinants of foreign direct investment in Turkey: the role of the institutional context. *Journal of Business Economics and management Transition Processes in Central and Eastern Europe*. North- German Academy of Informology (Stralsund). Nr 10 (1), p. 17-29. ISSN 1611- 1699.
42. RUNIEWICZ, Malgorzata (2005) The Impact of Foreign Direct Investments on the Export Competitiveness of the Baltic States in the European Single Market. Vilnius: „Kriventa“, p. 151, ISBN 9955-526-21-1.
43. DUNNING, John, H (1979) Explaining changing patterns of intrnational production:in defense of the eclectic theory. *Oxford Bulletin of Economics & Statistics*. Vol 41, Issue 4, p269-295. ISSN 0305-9049. (EBSCO Business Source Complete) [ interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. balandžio 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=8&hid=6&sid=33a32e15-2ca2-4d25-a1b9-26bb83b857a5%40sessionmgr13&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=bth&AN=5181934>
44. DEGUTIS, Mantas; TVARONAVIČIENĖ, Manuela (2006) Factor analysis of Lithuania and Estonian inward foreign direct investment. *Verslas: teorija ir praktika*, Vilnius: Vilniaus Gedimino technikos universitetas. Nr. 1, p. 151-157. ISSN 1648-0627.
45. BENITO, Gabriel. L.G; LARIMO, Jorma; NARULA, Rajneesh; PEDERSEN, Torben (2002) Multinational Enterprises from Small Economies: The Internalization Patterns of Large Companies from Denmark, Finland and Norway. ) [ interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. kovo 3 d.]. Prieiga per internetą: <http://openarchive.cbs.dk/bitstream/handle/10398/6586/linkwp02-04.pdf?sequence=1>
46. PUKELIENĖ, Violeta; LINKEVIČIENĖ, Arūnė (2008) Mažų ekonomikų augimo veiksniai: atvirumo poveikis Lietuvos ekonominiam augimui. *Taikomojo ekonomika: sisteminiai tyrimai*. Nr 2, p. 29-44, ISSN 1822-7966
47. RESMINI, Laura (2000) The determinants of foreign direct investment in the CEECs. *Economics of Transition*. Vol 8(3), p. 665-689) [ interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. kovo 3 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.interscience.wiley.com/cgi-bin/fulltext/119012146/PDFSTART>
48. TVARONAVIČIENĖ, Manuela; KALAŠINSKAITĖ, Kristina (2003 a) Tiesioginės užsienio investicijos į Lietuvos ūkį: tendencijų ir efektyvumo įvertinimas. *Verslas: teorija ir praktika*, Vilnius: Vilniaus Gedimino technikos universitetas. Nr. 2, p. 61-71. ISSN 1648-0627.
49. TVARONAVIČIENĖ, Manuela; GINEVIČIUS, Romualdas (2003) What Drives Direct Investmenst into Baltic countries? The case of Lithuania, Latvia and Estonia. *Verslas: teorija ir praktika*, Vilnius: Vilniaus Gedimino technikos universitetas. Nr. 4, p. 155-163. ISSN 1648-0627.
50. TVARONAVIČIENĖ, Manuela; KALAŠINSKAITĖ, Kristina (2003 b) Tiesioginių užsienio investicijų efektyvumo įvertinimas Baltijos šalyse. *Verslas: teorija ir praktika*, Vilnius: Vilniaus Gedimino technikos universitetas. Nr. 3, p. 129-139. ISSN 1648-0627.
51. PIRTEA, Marilen; CORDUNEANU, Carmen; DIMA, Bogdan; MILOS, Laura (2009) Quantitative Evaluations of Foreign Direct Investments Impact on Productivity Development of Companies from Central and Eastern Europe. *Theoretical& Applied Economics*. West University of Timisoara. P. 17-34. (EBSCO Business Source Complete) [ interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą:

- <http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=18&hid=17&sid=1dc0b9a0-5c10-4fdf-8db2-a29bcb9f7072%40sessionmgr10&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=bth&AN=37218186>
52. BAHARUMSHAH, Ahmad Zubaidi; ALMASAIED, Suleiman, W (2009) Foreign Direct Investment and Economic Growth in Malaysia: Interactions with Human Capital and Financial Deepening. *Emerging Markets Finance & Trade*. Vol. 45, No 1, p. 90-102 (EBSCO Business Source Complete) [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. kovo 24 d.]. Prieiga per internetą: <http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=22&hid=17&sid=1dc0b9a0-5c10-4fdf-8db2-a29bcb9f7072%40sessionmgr10&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=bth&AN=36498493>
  53. KALAŠINSKAITĖ, Kristina (2009) Tiesioginių užsienio investicijų poveikis ekonomikos plėtrai Lietuvos ir kitų Baltijos šalių pavyzdžiu. Daktaro disertacijos santrauka. Vilnius: Technika. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. balandžio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://leidykla.vgtu.lt/new/get.php?f.2419>
  54. WIJEWEERA, Albert; VILANO, Renato, DOLERY, Brian (2010) Economic growth and FDI inflows: a stochastic frontier analysis. *Journal of Developing Areas*. Vol. 43, Issue 2, p. 143-158, (EBSCO Business Source Complete) [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=5&hid=17&sid=84bcf7dc-65ac-44f4-b88a-b56ed2586b74%40sessionmgr13&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=bth&AN=47491175>
  55. HENSEN, Morten; VANAGS, Alf (2006) *Inflation in the Baltic States and Other EU Member states: Is There a Mystery to Unravel?*, *Baltic Economic Trends*, Nr 1, p. 31-37
  56. JUCEVIČIUS, R (2004) Taikomojo mokslo tiriamojo darbo “ Investavimo skatinimas gerinant investicinę aplinką Lietuvoje „ ataskaita. KTU Verslo strategijos institutas, [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gruodžio 11 d.]. prieiga per internetą: [http://www.ams.lt/New/file.php?filename=investavimo\\_atask.pdf](http://www.ams.lt/New/file.php?filename=investavimo_atask.pdf)
  57. ČEGYTĖ, Orianta; MIEČINSKIENĖ, Algita (2009) Tiesioginių užsienio investicijų poveikio tyrimas. Verslas XXI amžiuje. Nr 3, 1 tomas, [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. sausio 5 d.], prieiga per internetą: [http://www.mla.vgtu.lt/upload/jmk\\_zurn/vol1\\_no3\\_9-12\\_cegyte-miecinskiene.pdf](http://www.mla.vgtu.lt/upload/jmk_zurn/vol1_no3_9-12_cegyte-miecinskiene.pdf)
  58. WIGNARAJA, Ganesh; LESAMA, Marlon; JOINER, David (2004) Small States in Transition From Vulnerability to Competitiveness. Commonwealth Secretariat. ISBN 0-85092-802-8 [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: [http://books.google.lt/books?id=oQKgdDA0EFsC&pg=PR3&lpg=PR3&dq=wignaraja+D.+Small+States+in+Transition:+From+Vulnerability+to+Competitiveness.+Commonwealth+Secretariat&source=bl&ots=LXTnSKKa1s&sig=raTO3cfEecr8Rg3LhLs2r3Th4Sc&hl=lt&ei=gqi5S9LHCIOKONznsaEL&sa=X&oi=book\\_result&ct=result&resnum=1&ved=0CA4Q6AEwAA#v=onepage&q=object&f=false](http://books.google.lt/books?id=oQKgdDA0EFsC&pg=PR3&lpg=PR3&dq=wignaraja+D.+Small+States+in+Transition:+From+Vulnerability+to+Competitiveness.+Commonwealth+Secretariat&source=bl&ots=LXTnSKKa1s&sig=raTO3cfEecr8Rg3LhLs2r3Th4Sc&hl=lt&ei=gqi5S9LHCIOKONznsaEL&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CA4Q6AEwAA#v=onepage&q=object&f=false)
  59. MEILIENĖ, Evelina; SNIEŠKA, Vytautas (2010) Lietuvos pramonės konkurencingumo veiksniai eksporto politikos nuostatose. *Viešoji politika ir administravimas*. Nr.31,p.119-132, ISSN 2029-2872 [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ktu.lt/lt/mokslas/zurnalai/vpa/vpa31/119-132.pdf>
  60. BOGUSLAUSKAS, Vytautas (1999) *Ekonometrika*. Kaunas: Technologija. P. 265, ISBN 9986-13-676-8
  61. KARDELIS, Kęstutis (2007) Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Ketvirtas leidimas. Šiauliai, p. 398 ISBN 9955-655-35-6.
  62. RUDZKIENĖ, Vitalija (2009) Kiekybinio tyrimo metodai. Mykolo Romerio universitetas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: [http://vital.home.mruni.eu/wp-content/uploads/2009/03/kiestybiniai-tyrimai\\_01.ppt](http://vital.home.mruni.eu/wp-content/uploads/2009/03/kiestybiniai-tyrimai_01.ppt)

63. PUKĖNAS, Kazimieras (2009) Kokybinių duomenų analizė SPSS programa. Lietuvos Kūno kultūros akademija. Kaunas, p. 93. [ interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: [http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:6fTX3TW4KA0J:www.lkka.lt/get.php%3Ff.7072+eksperto+patikimumo+koeficientas&hl=lt&gl=lt&pid=bl&srcid=ADGEEShxd\\_KsvCaOZ3xJIU7dQlsONWJVX0yH3IDJxpjpiesssLe2C4XTpn3CGLSWWvtGKXv67FL0kCWyZPbuYaX34vvi8iROmkvoD-jMtaLA41yl2g8yH7L3PPkQRVb9-eZsq54IUY8W&sig=AHIEtbQ5Nc54q54dKZKgQLZ2ALZy6ZO3nQ](http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:6fTX3TW4KA0J:www.lkka.lt/get.php%3Ff.7072+eksperto+patikimumo+koeficientas&hl=lt&gl=lt&pid=bl&srcid=ADGEEShxd_KsvCaOZ3xJIU7dQlsONWJVX0yH3IDJxpjpiesssLe2C4XTpn3CGLSWWvtGKXv67FL0kCWyZPbuYaX34vvi8iROmkvoD-jMtaLA41yl2g8yH7L3PPkQRVb9-eZsq54IUY8W&sig=AHIEtbQ5Nc54q54dKZKgQLZ2ALZy6ZO3nQ)
64. ŽVIRBLIS, Algis; MAČERINSKIENĖ, Irena; BURĄČAS, Antanas (2008) Įmonių konkurentų potencialo vertinimo principai ir baziniai modeliai. *Intelektinė ekonomika*. No1 (3), p 82-92 ISSN 1822-8011

## INFORMACINIŲ ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

65. STATISTIKOS DEPARTAMENTAS PRIE LIETUVOS RESPUBLIKOS VYRIAUSYBĖS (2000) Tiesioginių užsienio investicijų apskaitos metodika. Vilnius [ interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.stat.gov.lt/uploads/docs/TUImetod2000.doc?PHPSESSID=8d894206a767c646541628422cef751f>
66. INTERNATIONAL MONETARY FUND ( 1993) Balance of Payments Manual, p. 188 [ interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. balandžio 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.imf.org/external/np/sta/bop/bopman.pdf>
67. LIETUVOS RESPUBLIKOS INVESTICIJŲ ĮSTATYMAS. Paskelbtas 1999 m. liepos 7 d. Nr. VIII-1312, Vilnius. [ interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. balandžio 7 d.]. Prieiga per internetą: [http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc\\_l?p\\_id=245493](http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=245493)
68. OECD BENCHMARK DEFINITION OF FOREIGN DIRECT INVESTMENT (1999) Third edition. P.55 ISBN 92-64-15283-0 – No. 48971 1999 [ interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. balandžio 7 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.oecd.org/dataoecd/10/16/2090148.pdf>
69. LIETUVOS STATISTIKOS DEPARTAMENTAS (2009) Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos vyriausybės. Tiesioginių užsienio investicijų tyrimo kokybės aprašas.[ interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: [http://www.stat.gov.lt/uploads/docs/TUI\\_kokyb\\_apr\\_1.doc?PHPSESSID=bbee8f6da8349e749752347919bda9d3](http://www.stat.gov.lt/uploads/docs/TUI_kokyb_apr_1.doc?PHPSESSID=bbee8f6da8349e749752347919bda9d3)
70. DULUPCU, Murat, Ali; DEMIREL, Ali (2006) Globalizacija ir internacionalizacija. *Economy and Labour (ECOLAB)* [ interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gegužės 22 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.phil.muni.cz/ped/ECOLAB/lit/modules/docs/internationalization-and-globalization-theory.doc>
71. OECD (2002) Foreign Direct Investment for Development. Maximising Benefits, minimising costs. p. 32. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. balandžio 9 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.oecd.org/dataoecd/47/51/1959815.pdf>
72. EUROSTAT (2009) Direct investment inward stocks by main origin of investment, [ interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gruodžio 21 d.]. prieiga per internetą: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tec00051&plugin=0>
73. BALTMET INVEST (2009) Pagrindinė statistika, [ interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gruodžio 21 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.investinbaltics.net/pub/index.php?id=20&lang=lit>
74. BALTIC PROPERTY MARKET REPORT Q1 2009, Lithuania, Latvia, Estonia (2009), [ interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gruodžio 21 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.liaa.gov.lv/eng/home/publications/english/>

75. EUROSTAT (2009) Real GDP growth rate. Growth rate of GDP volume percentage change on previous year, [ interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gruodžio 21 d.]. prieiga per internetą:  
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=tsieb020>
76. KPMG (2009) Investment in the Baltic States a comparative guide to investment in Estonia, Latvia and Lithuania. KPMG Baltics SIA, [ interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gruodžio 21 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.liaa.gov.lv/eng/home/publications/english/>
77. LIETUVOS STATISTIKOS DEPARTAMENTAS (2004) Pranešimas spaudai. Gruodžio mėn. Lietuvoje užfiksuota nulinė infliacija, [ interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gruodžio 21 d.]. prieiga per internetą: <http://www.verslobanga.lt/lt/zb.full/3ffeb51a24c07>
78. INTERNATIONAL MONETARY FUND (2009) IMF country report [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. gruodžio 21 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2009/cr09322.pdf>
79. LAW FIRM GENCS VALTERS. Tax & Legal news For the Baltic states June 2009. Corporate tax issues in the Baltic's, 2009, [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. gruodžio 21 d.].Prieiga per internetą: <http://www.gencs.lt/uploads/jun-2009-bukletveidiigais-2.pdf>
80. DOING BUSINESS GUIDE IN LITHUANIA, [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. gruodžio 21 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.gencs.lt/uploads/DBG%20LT%2010%2006%2009.pdf>
81. DOING BUSINESS GUIDE IN LATVIA (2009), [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. gruodžio 21 d.]. prieiga per internetą: [http://www.gencs.lt/uploads/DOING\\_BUSINESS\\_GUIDE.pdf](http://www.gencs.lt/uploads/DOING_BUSINESS_GUIDE.pdf)
82. DOING BUSINESS GUIDE IN ESTONIA (2009) [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. gruodžio 21 d.], prieiga per internetą: <http://www.gencs.lt/uploads/DBG%20in%20Estonia%2001.06.09>.
83. LITHUANIAN DEVELOPMENT AGENCY (2009) Taxes and Costs [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. gruodžio 21 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lda.lt/en/TaxesAndCosts.html>
84. LAW FIRM GENCS VALTERS (2009) Tax & Legal news For the Baltic states February, 2009. Tax news from Latvia, Estonia Taxation 2008-2009, [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. gruodžio 21 d.]. Latest update on Lithuanian taxation, prieiga per internetą: <http://www.gencs.lt/uploads/NL-janv-2009.pdf>
85. LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMAS (2009) LIETUVOS RESPUBLIKOS PELNO MOKESČIO ĮSTATYMAS, 2001 m. gruodžio 20 d. Nr. IX-675, Vilnius, [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. gruodžio 21 d.]. prieiga per internetą: [http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc\\_l?p\\_id=362798](http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=362798)
86. DOING BUSINESS (2010), Measuring business regulations. Starting a business , [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. sausio 4 d.]. prieiga per internetą: <http://www.doingbusiness.org/ExploreTopics/StartingBusiness/>
87. DOING BUSINESS 2010, (2010) Explorer Economies, [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. sausio 4 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.doingbusiness.org/ExploreEconomies/?economyid=114#DealingLicenses>
88. DOING BUSINESS 2010 (2010) Economy Rankings, 2010, [žiūrėta 2010 m. sausio 4 d.]. prieiga per internetą: <http://www.doingbusiness.org/economyrankings/?regionid=2>
89. LITHUANIAN DEVELOPMENT AGENCY (2009) Lithuania's FDI strategy [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. sausio 3 d.]. prieiga per internetą: <http://www.lepa.lt/lt/LietuvosTiesioginiuUzsienioInvesticijuPritraukimoIrEksportoSkatimoStrategija.html>
90. LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMAS (2009), Investicijų skatinimo 2008- 2013 metų programa, 2007 metai gruodžio 19 dienos nutarimu, Nr 1447 [ interaktyvus]. [žiūrėta 2009

- m. gruodžio 5 d.]. Prieiga per internetą: [http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc?p\\_id=312822&p\\_query=&p\\_tr2=](http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc?p_id=312822&p_query=&p_tr2=):
91. LIETUVOS RESPUBLIKOS ŪKIO MINISTERIJA (2007) Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2015 metų ilgalaikės strategijos atnaujinimas, Taikomasis mokslinio tyrimo darbas pagal 2006 metų sutartį Nr. 8-835, Lietuvos ekonomikos plėtros iki 2020 metų ilgalaikė strategija [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gruodžio 5 d.]. Prieiga per internetą: [http://www.ukmin.lt/lt/strategija/ilgalaike\\_ukio.php](http://www.ukmin.lt/lt/strategija/ilgalaike_ukio.php)
  92. LIETUVOS RESPUBLIKOS ŪKIO MINISTERIJA (2002) Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2015 metų ilgalaikė strategija. Vilnius, [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gruodžio 5 d.]. Prieiga per internetą: [http://www.ukmin.lt/lt/strategija/ilgalaike\\_ukio.php](http://www.ukmin.lt/lt/strategija/ilgalaike_ukio.php)
  93. LIETUVOS STATISTIKOS DEPARTAMENTAS (2009) [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gruodžio 19 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.stat.gov.lt/lt/search/?query=investicijos&x=0&y=0>
  94. LIETUVOS EKONOMINĖS PLĖTROS AGENTŪRA (2009) [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gruodžio 19 d.], prieiga per internetą: <http://www.lepa.lt/files/File/Investuotojui/investicijos.pdf>
  95. BALTIJOS ŠALIŲ APŽVALGA (2008) Makroekonomikos apžvalga, [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. sausio 5 d.], prieiga per internetą: <http://akademija.manager.lt/content/files/155614858247af3cc03f6e4.pdf>
  96. GOVERNANCE MATTERS 2009, The worldwide governance indicators, [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. sausio 5 d.], prieiga per internetą: <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.asp>
  97. EUROSTAT (2010), Total population, [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. sausio 5 d.], prieiga per internetą: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&language=en&pcode=tps00001&tableSelection=1&footnotes=yes&labeling=labels&plugin=1>
  98. THE COMPLETE WORLDWIDE TAX & FINANCE SITE (2009) Tax rates around the world, [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gruodžio 20 d.], prieiga per internetą: <http://www.worldwide-tax.com/>
  99. INVESTICIJŲ SKATINIMO STRATEGIJA IR TIKSLAI 2010-2020 METAMS (2010), [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. kovo 5 d.], prieiga per internetą: [http://www.lepa.lt/files///File/Investuotojui/InvesticijuSkatinimoStrategija/inv\\_strateg\\_projektas.pdf](http://www.lepa.lt/files///File/Investuotojui/InvesticijuSkatinimoStrategija/inv_strateg_projektas.pdf)
  100. WORLD ECONOMIC FORUM (2010) The Global Competitiveness Report 2009-2010, [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. kovo 8 d.], prieiga per internetą: <http://www.weforum.org/documents/GCR09/index.html>
  101. AMBRUSEVIČ, Nikolaj (2010) Anketinė apklausa, Ekspertų apklausa. Vilniaus Gedimino Techniko universitetas [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: [http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:lUw88ykXDOQJ:e-stud.vgtu.lt/users/files/dest/10502/7-apklausa.pdf+eksperto+patikimumo+koeficientas&hl=lt&gl=lt&pid=bl&srcid=ADGEEsGmD-IpCz1\\_wYCrh87bW-o5VbeimEh9ySGR-d1CWkGpEsD3N0BQleaY8TNOXrkA-1Av5nCNi17GJzCKbWzNfR8nCBW5j0hJiPn9JJk4gNHwSgCgKvpNC8QwXUXp9KbYuFcPhoV&sig=AHIEtBRTuQoGciuqEBTIPGwswOkgL3bHeg](http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:lUw88ykXDOQJ:e-stud.vgtu.lt/users/files/dest/10502/7-apklausa.pdf+eksperto+patikimumo+koeficientas&hl=lt&gl=lt&pid=bl&srcid=ADGEEsGmD-IpCz1_wYCrh87bW-o5VbeimEh9ySGR-d1CWkGpEsD3N0BQleaY8TNOXrkA-1Av5nCNi17GJzCKbWzNfR8nCBW5j0hJiPn9JJk4gNHwSgCgKvpNC8QwXUXp9KbYuFcPhoV&sig=AHIEtBRTuQoGciuqEBTIPGwswOkgL3bHeg)

## PRIEDAI

1 PRIEDAS ANKETA .....	120
2 PRIEDAS Skalės klausimų (6-12 anketos klausimai) įtaka skalės vidiniam patikimumui .....	125
3 PRIEDAS Pradinė PTUII skaičiavimui naudojamų duomenų matrica (2009 metai) .....	126
4 PRIEDAS Normalizuota sprendimų matrica (2009 metai).....	127
5 PRIEDAS Normalizuota matrica ir skaičiavimų dėmenys (2009 metais) .....	128
6 PRIEDAS Patrauklumo tiesioginėms užsienio investicijoms indekso apskaičiavimas (2009 metai) .....	129
7 PRIEDAS Lietuvos apskričių patrauklumas TUI pagal makroekonominės bei verslo sąlygas.....	130
8 PRIEDAS Lietuvos apskričių patrauklumas pagal socio-geografinius veiksnius ir mokslinės- technologinės aplinkos sąlygas .....	131

## ANKETA “ SVARBIAUSIŲ TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ PLĖTRĄ LEMIANČIŲ VEIKSNIŲ LIETUVOJE NUSTATYMAS“

Gerb. Eksperte,

Tiesioginės užsienio investicijos yra vienas svarbiausių šalies makroekonominių rodiklių. Iš užsienio pritrauktas kapitalas leidžia padidinti vidaus produkto apimtį, produktyvumą, perimti naujausias technologijas. Dauguma valstybių stengiasi atrodyti patraukliai užsienio investuotojams, neretai kuriamos specialios strategijos ir programos jiems pritraukti. Šiuo metu į Lietuvą tiesioginių užsienio investicijų pritraukiama nedaug, o jos yra vienas svarbiausių veiksnių, siekiant Lietuvos ekonomikos augimo. Taigi Lietuvos ekonominė situacija reikalauja naujos mokslinės analizės bei nuodugnaus vertinimo.

Esu Vilniaus Universiteto Kauno Humanitarinio Fakulteto studentė. Šiuo metu atlieku tyrimą „Svarbiausių TUI plėtrą lemiančių veiksnių Lietuvoje nustatymas“, kurio rezultatai bus panaudoti magistro baigiamajame darbe. **Tyrimo tikslas**- nustatyti svarbiausius veiksnius, lemiančius tiesioginių užsienio investicijų plėtrą Lietuvoje.

Iš anksto dėkoju Jums už pagalbą ir nuoširdžius atsakymus į anketos klausimus.

### I. BENDRA INFORMACIJA APIE EKSPERTĄ

1. Įstaigos tipas, kurioje dirbate (pažymėkite X):

1.Valdžios įstaiga	
2.Mokslo įstaiga	
3.Verslo įstaiga	

2. Jūsų pareigos (pažymėkite X):

1. Vadovas (-ė)	
2. Vadovo pavaduotojas (-a)	
3. Dėstytojas (-a)	
4. Vyriausiasis (-ioji) specialistas (-ė)	

3. Kiek laiko dirbate šioje srityje? (pažymėkite X):

1. Iki 1 metų	
2. Nuo 1 iki 3 metų	
3. Nuo 3 iki 5 metų	
4. Nuo 5 iki 10 metų	
5. Daugiau nei 10 metų	



## 1 PRIEDAS (TĘSINYS)

4. Kokį mokslinį laipsnį turite? (pažymėkite X):

1. Neturiu	
2. Bakalauras (-ė)	
3. Magistras (-ė)	
4. Mokslų daktaras (-ė)	
5. Habilituotas daktaras (-ė)	

5. Kurią Lietuvos apskritį atstovaujate? (pažymėkite X):

1. Alytaus apskritis	
2. Kauno apskritis	
3. Klaipėdos apskritis	
4. Marijampolės apskritis	
5. Panevėžio apskritis	
6. Šiaulių apskritis	
7. Tauragės apskritis	
8. Telšių apskritis	
9. Utenos apskritis	
10. Vilniaus apskritis	

## II. INFORMACIJA APIE TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ PRITRAUKIMĄ Į LIETUVĄ LEMIANČIUS VEIKSNIUS

6. Kaip, Jūsų manymu, kiekviena iš išvardintų veiksnių grupių įtakoja tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą į Lietuvą?

Įvertinkite: 1- labai įtakoja, 2- įtakoja, 3- labiau įtakoja nei neįtakoja 4- nei įtakoja, nei neįtakoja, 5- neįtakoja, 6- visiškai neįtakoja

Irašykite balą

1.	Makroekonominės sąlygos	
2.	Institucinės sąlygos	
3.	Verslo sąlygos	
4.	Socio-geografiniai veiksniai	
5.	Kultūriniai veiksniai	
6.	Mokslinės-technologinės aplinkos sąlygos	

7. Kaip, Jūsų manymu, kiekvienas iš išvardintų makroekonominių sąlygų veiksnių įtakoja tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą į Lietuvą?

Įvertinkite: 1- labai įtakoja, 2- įtakoja, 3- labiau įtakoja nei neįtakoja 4- nei įtakoja, nei neįtakoja., 5- neįtakoja, 6- visiškai neįtakoja

Irašykite balą

1.	Bendrasis vidaus produktas	
2.	Infliacija	
3.	Nedarbo lygis	
4.	Valiutos kursas	
5.	Palūkanų norma	

## 1 PRIEDAS (TĘSINYS)

8. Kaip, Jūsų manymu, kiekvienas iš išvardintų institucinių veiksnių įtakoja tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą į Lietuvą?

Įvertinkite: 1- labai įtakoja, 2- įtakoja, 3- labiau įtakoja nei neįtakoja 4- nei įtakoja, nei neįtakoja., 5- neįtakoja, 6- visiškai neįtakoja

Irašykite balą

1.	Mokesčiai	
2.	Valdžios atskaitingumas	
3.	Politinis stabilumas	
4.	Valdymo efektyvumas	
5.	Reguliavimo kokybė	
6.	Teisės normos	
7.	Korupcijos kontrolė	

9. Kaip, Jūsų manymu, kiekvienas iš išvardintų verslo sąlygų veiksnių įtakoja tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą į Lietuvą?

Įvertinkite: 1- labai įtakoja, 2- įtakoja, 3- labiau įtakoja nei neįtakoja 4- nei įtakoja, nei neįtakoja., 5- neįtakoja, 6- visiškai neįtakoja

Irašykite balą

1.	Procedūrų skaičius norint pradėti verslą	
2.	Dienų skaičius norint pradėti verslą	
3.	Veiklos išlaidos	
4.	Vidutinis darbo užmokesčio dydis	
5.	Darbo jėgos kvalifikacija	
6.	Investavimo rizika	
7.	Transporto infrastruktūra	
8.	Laisvųjų ekonominių zonų buvimas	
9.	Klasterizacija	
10.	ES parama	

10. Kaip, Jūsų manymu, kiekvienas iš išvardintų socio- geografinių sąlygų veiksnių įtakoja tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą į Lietuvą?

Įvertinkite: 1- labai įtakoja, 2- įtakoja, 3- labiau įtakoja nei neįtakoja 4- nei įtakoja, nei neįtakoja., 5- neįtakoja, 6- visiškai neįtakoja

Irašykite balą

1.	Valstybės plotas	
2.	Išsimokslinimo lygis	
3.	Raštingumo lygis	
4.	Geografinė padėtis	
5.	Rinkos dydis	
6.	Gamtiniai ištekliai	
7.	Nusikalstamumo lygis	

## 1 PRIEDAS (TĘSINYS)

11. Kaip, Jūsų manymu, kiekvienas iš išvardintų kultūrinių veiksnių įtakoja tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą į Lietuvą?

Įvertinkite: 1- labai įtakoja, 2- įtakoja, 3- labiau įtakoja nei neįtakoja 4- nei įtakoja, nei neįtakoja., 5- neįtakoja, 6- visiškai neįtakoja

Irašykite balą

1.	Kultūrinis ir istorinis paveldas	
2.	Religiniai aspektai	
3.	Visuomenės prisirišimo prie tradicijų laipsnis	
4.	Kultūrinių vertybių pokyčių dinamika	

12. Kaip, Jūsų manymu, kiekvienas iš išvardintų mokslinės-technologinės aplinkos sąlygų veiksnių įtakoja tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą į Lietuvą?

Įvertinkite: 1- labai įtakoja, 2- įtakoja, 3- labiau įtakoja nei neįtakoja 4- nei įtakoja, nei neįtakoja., 5- neįtakoja, 6- visiškai neįtakoja

Irašykite balą

1.	Technologinis lygis	
2.	Inovacijų taikymas	
3.	Mokslinė pažanga	
4.	Gyventojų prisitaikymas prie naujų technologijų	

### III. INFORMACIJA APIE TUI PLĖTROS GALIMYBES LIETUVOJE

13. Kiek, Jūsų manymu, kiekvienas iš išvardintų tiesioginių užsienio investicijų pritraukimo būdų yra svarbus siekiant pritraukti tiesiogines užsienio investicijas į Lietuvą?

Įvertinkite: 1- labai svarbu, 2- svarbu, 3- labiau svarbu nei nesvarbu 4- nei svarbu, nei nesvarbu, 5- nesvarbu, 6- visiškai nesvarbu

Irašykite balą

1.	Mokesčių lengvatų taikymas	
2.	Klasterizacijos skatinimas	
3.	Laisvųjų ekonominių zonų (LEZ) plėtra	
4.	Efektyvus ES struktūrinės paramos panaudojimas	
5.	Efektyvus socialinės politikos vykdymas	
6.	Naujų technologijų kūrimas	
7.	Biurokratizmo mažinimas	
8.	Vieningos informacinės duomenų bazės, kurioje investuotojas galėtų rasti jam reikalingą informaciją apie įmones, sukūrimas	
9.	Investicinių projektų paieška ir įgyvendinimas	
10.	Darbo jėgos kvalifikacijos kėlimas	

## 1 PRIEDAS (TĘSINYS)

14. Siekiant nustatyti perspektyviausią Lietuvos ūkio sektorių tiesioginių užsienio investicijų pritraukimui, palyginkite visus Lietuvos ūkio sektorius poromis.

Pavyzdžiui.: jei manote, kad žemės ūkio sektorius perspektyvesnis TUI pritraukimui, nei apdirbamoji gamyba, tai žemės ūkio sektoriui suteikite „1“, o apdirbamosios gamybos sektoriui „0“ ir atvirkščiai. Užrašas x1: x2 reiškia, kad tame langelyje įrašomas žemės ūkio ir apdirbamosios gamybos sektorių palyginimo rezultatas. Jeigu Jūsų nuomone, žemės ūkio sektorius perspektyvesnis TUI pritraukimui langelyje x12 įrašykite „1“, o langelyje x21- „0“.

Ūkio sektorius	Žemės ūkis (x1)	Apdirbamoji gamyba (x2)	Didmeninė ir mažmeninė prekyba (x3)	Transportas ir sandėliavimas (x4)	Informacinės technologijos ir telekomunikacijos (x5)	Finansinis tarpininkavimas (x6)	Nekilnojamas turtas (x7)
Žemės ūkis (x1)	*						
Apdirbamoji gamyba (x2)	(x1:x2)	*					
Didmeninė ir mažmeninė prekyba (x3)			*				
Transportas ir sandėliavimas (x4)				*			
Informacinės technologijos ir telekomunikacijos (x5)					*		
Finansinis tarpininkavimas (x6)						*	
Nekilnojamas turtas (x7)							*

## Skalės klausimų (6-12 anketos klausimai) įtaka skalės vidiniam patikimumui

	Skalės vidurkis pašalinus klausimą	Klausimo su visų likusių skalės klausimais koreliacijos koeficientas	Cronbach's Alpha koeficientas pašalinus klausimą
<b>Makroekonominės sąlygos</b>	100,78	<b>0,205</b>	0,936
Institucinės sąlygos	100,65	0,300	0,935
Verslo sąlygos	101,11	0,447	0,934
Socio-geografiniai veiksniai	99,68	0,385	0,935
Kultūriniai veiksniai	98,89	0,603	0,933
Mokslinės-technologinės aplinkos sąlygos	99,76	0,479	0,934
Bendrasis vidaus produktas	100,35	0,506	0,934
Infliacija	100,43	0,297	0,935
Nedarbo lygis	100,30	0,566	0,934
Valiutos kursas	99,84	0,438	0,935
Palūkanų norma	99,89	0,419	0,935
Mokesčiai	100,92	0,307	0,935
Valdžios atskaitingumas	100,08	0,582	0,933
Politinis stabilumas	100,51	0,388	0,935
Valdymo efektyvumas	100,03	0,663	0,933
Reguliavimo kokybė	99,89	0,656	0,933
Istatyminė bazė	100,84	0,573	0,933
Korupcijos kontrolė	100,11	0,720	0,932
Procedūrų skaičius norint pradėti verslą	100,70	0,432	0,935
Dienų skaičius norint pradėti verslą	100,08	0,413	0,935
Veiklos išlaidos	100,41	0,532	0,934
Vidutinis darbo užmokesčio dydis	100,46	0,502	0,934
Darbo jėgos kvalifikacija	100,62	0,471	0,934
Investavimo rizika	100,65	0,440	0,934
transporto infrastruktūra	99,95	0,403	0,935
Laisvųjų ekonominių zonų egzistavimas	99,92	0,466	0,934
Klasterizacija	99,62	0,486	0,934
ES parama	100,08	0,296	0,936
Valstybės plotas	99,27	0,265	0,936
Išsimokslinimo lygis	100,08	0,721	0,933
<b>Raštingumo lygis</b>	99,86	<b>0,726</b>	0,932
Geografinė padėtis	100,41	0,690	0,933
Rinkos dydis	100,49	0,411	0,935
Gamtiniai ištekliai	99,78	0,375	0,935
Nusikalstamumo lygis	99,27	0,470	0,934
Kultūrinis ir istorinis paveldas	98,57	0,591	0,933
Religiniai aspektai	98,54	0,573	0,933
Visuomenės prisirišimo prie tradicijų laipsnis	98,68	0,500	0,934
Kultūrinių vertybių pokyčių dinamika	98,89	0,353	0,935
Technologinis lygis	100,30	0,511	0,934
Inovacijų taikymas	100,32	0,553	0,934
Mokslinė pažanga	100,24	0,653	0,933
Gyventojų prisitaikymas prie naujų technologijų	99,78	0,718	0,932

Šaltinis: sukurta autorės

## 3 PRIEDAS

## Pradinė PTUII skaičiavimui naudojamų duomenų matrica (2009 metai)

Sąlyginis žymėjimas	Vertinami veiksniai										
	MS		VS			SGV			MTAV		
	MS1	MS2	VS1	VS2	VS3	SGV1	SGV2	SGV3	MTAV1	MTAV2	MTAV3
Rodikliai	BVP 1gyv	Nedarbo lygis%	Vid. Mėn bruto DU	Kelių ilgis, km	LEZ sk.	Gyv. sk	Aukštąjį išsilavinimą turinčiųjų sk	Nusikaltimų sk.	Namų ūkiai, turintys asmeninį kompiuterį	Naudojimas iš internetu	Darbuotojai, dalyvaujantys MTPP
qj	0,500	0,500	0,333	0,333	0,333	0,317	0,364	0,319	0,345	0,308	0,347
$\sum qj$	$\sum qj=1$		$\sum qj=1$			$\sum qj=1$			$\sum qj=1$		
Kryptis	MAX	MIN	MIN	MAX	MAX	MAX	MAX	MIN	MAX	MAX	MAX
Alytaus apskritis	21,09	30,6	1530	3675	0	175149	20,5	2661	42	52,7	36
Kauno apskritis	31,776	23,9	1740	9311	1	670546	127,5	15343	55,9	63,4	5627
Klaipėdos apskritis	33,119	27,9	1786	4707	1	378221	59,7	8487	55,7	57	1383
Marijampolės apskritis	19,98	24,9	1437	3869	0	179886	17,4	1354	53,4	49,8	0
Panevėžio apskritis	23,165	40,7	1511	6433	0	281241	35,5	4930	45,4	53,5	86
Šiaulių apskritis	23,634	33	1519	7660	0	346098	41,1	6162	50	56,1	641
Tauragės apskritis	14,483	21,1	1326	4552	0	126056	10	2158	41,6	42,8	0
Telšių apskritis	27,31	42,6	1758	4278	0	172438	17,6	2275	47,9	59,2	52
Utenos apskritis	26,404	21,1	1631	7381	0	170422	26,7	2810	43,2	52,5	19
Vilniaus apskritis	51,474	29,6	2112	8947	0	849815	195,8	28554	57,6	62,7	8956

## 4 PRIEDAS

## Normalizuota sprendimų matrica (2009 metai)

Sąlyginis žymėjimas	Vertinami veiksniai										
	MS		VS			SGV			MTAV		
	MS1	MS2	VS1	VS2	VS3	SGV1	SGV2	SGV3	MTAV1	MTAV2	MTAV3
Rodikliai	BVP 1gyv	Nedarbo lygis%	Vid. Mėn. bruto DU	Kelių ilgis, km	LEZ sk.	Gyv. sk.	Aukštąjį išsilavinimą turinčiųjų sk.	Nusikaltimų sk.	Namų ūkiai, turintys asmeninių kompiuterių	Naudojimas iš internetu	Darbuotojai, dalyvaujantys MTTP
Alytaus apskritis	0,410	0,690	0,867	0,395	0	0,206	0,105	0,509	0,729	0,831	0,004
Kauno apskritis	0,617	0,883	0,762	1	1	0,789	0,651	0,088	0,970	1	0,628
Klaipėdos apskritis	0,643	0,756	0,742	0,506	1	0,445	0,305	0,160	0,967	0,899	0,154
Marijampolės apskritis	0,388	0,847	0,923	0,416	0	0,212	0,089	1	0,927	0,785	0
Panevėžio apskritis	0,450	0,518	0,878	0,691	0	0,331	0,181	0,275	0,788	0,844	0,010
Šiaulių apskritis	0,459	0,639	0,873	0,823	0	0,407	0,210	0,220	0,868	0,885	0,072
Tauragės apskritis	0,281	1	1	0,489	0	0,148	0,051	0,627	0,722	0,675	0
Telšių apskritis	0,531	0,495	0,754	0,459	0	0,203	0,090	0,595	0,832	0,934	0,006
Utenos apskritis	0,513	1	0,813	0,793	0	0,201	0,136	0,482	0,75	0,828	0,002
Vilniaus apskritis	1	0,713	0,628	0,961	0	1	1	0,047	1	0,989	1

Šaltinis: sukurta autorės

**5 PRIEDAS**
**Normalizuota matrica ir skaičiavimų dėmenys (2009 metai)**

Sąlyginis žymėjimas	Vertinami veiksniai										
	MS		VS			SGV			MTAV		
	MS1	MS2	VS1	VS2	VS3	SGV1	SGV2	SGV3	MTAV1	MTAV2	MTAV3
Rodikliai	BVP 1gyv	Nedarbo lygis%	Vid. Mėn bruto DU	Kelių ilgis, km	LEZ sk.	Gyv. sk	Aukštąjį išsilavinimą turinčiųjų sk.	Nusikaltimų sk.	Namų ūkiai, turintys asmeninių kompiuterių	Naudojimas internetu	Darbuotojai, dalyvaujantys MTTP
	Qms1*MS1	Qms2*MS2	Q*vs1*VS1	Qvs2*VS2	Qvs3*VS3	Qsgv1*SGV1	Qsgv2*SGV2	Qsgv3*SGV3	Qmtav1*MTAV1	Qmtav2*MTAV2	Qmtav3*MTAV3
Alytaus apskritis	0,205	0,345	0,289	0,131	0	0,065	0,038	0,162	0,252	0,256	0,001
Kauno apskritis	0,309	0,441	0,254	0,333	0,333	0,250	0,237	0,028	0,335	0,308	0,218
Klaipėdos apskritis	0,322	0,378	0,247	0,168	0,333	0,141	0,111	0,051	0,334	0,277	0,054
Marijampolės apskritis	0,194	0,424	0,307	0,138	0	0,067	0,032	0,319	0,320	0,242	0
Panevėžio apskritis	0,225	0,259	0,292	0,230	0	0,105	0,066	0,088	0,272	0,260	0,003
Šiaulių apskritis	0,230	0,320	0,291	0,274	0	0,129	0,076	0,070	0,299	0,273	0,025
Tauragės apskritis	0,141	0,5	0,333	0,163	0	0,047	0,019	0,200	0,249	0,208	0
Telšių apskritis	0,265	0,248	0,251	0,153	0	0,064	0,032	0,190	0,287	0,288	0,002
Utenos apskritis	0,256	0,5	0,271	0,264	0	0,064	0,050	0,154	0,259	0,255	0,001
Vilniaus apskritis	0,5	0,356	0,209	0,320	0	0,317	0,364	0,015	0,345	0,305	0,347

Šaltinis: sukurta autorės



**Patrauklumo tiesioginėms užsienio investicijoms indekso (PTUII) apskaičiavimas (2009 metai)**

Sąlyginis žymėjimas	MS		VS		SGV		MTAV		PTUII	Rangas
	$\Sigma qj^*MS$	$Q1^* \Sigma qj^*M_s$	$\Sigma qj^*VS$	$Q2^* \Sigma qj^*VS$	$\Sigma qj^*SGV$	$Q3^* \Sigma qj^*SG_V$	$\Sigma qj^*MTAV$	$Q4 \Sigma qj^*MT_{AV}$		
Alytaus apskritis	0,550	0,147	0,420	0,118	0,266	0,059	0,509	0,115	0,439	10
Kauno apskritis	0,750	0,201	0,919	0,248	0,515	0,115	0,861	0,193	0,757	2
Klaipėdos apskritis	0,700	0,188	0,749	0,210	0,303	0,068	0,664	0,151	0,617	3
Marijampolės apskritis	0,618	0,165	0,446	0,125	0,418	0,094	0,562	0,128	0,512	5
Panevėžio apskritis	0,484	0,130	0,522	0,147	0,259	0,058	0,535	0,121	0,456	8
Šiaulių apskritis	0,549	0,148	0,565	0,159	0,276	0,062	0,597	0,135	0,504	6
Tauragės apskritis	0,641	0,172	0,496	0,139	0,266	0,059	0,457	0,104	0,474	7
Telšių apskritis	0,513	0,137	0,404	0,114	0,287	0,064	0,577	0,131	0,446	9
Utenos apskritis	0,756	0,200	0,535	0,150	0,267	0,060	0,515	0,117	0,527	4
Vilniaus apskritis	0,856	0,211	0,529	0,166	0,696	0,157	0,997	0,226	0,760	1

Šaltinis: sukurta autorės

## Lietuvos apskričių patrauklumas TUI pagal makroekonominės bei verslo sąlygas

Daugiakriterinės analizės metodas	SAW											
	2004		2005		2006		2007		2008		2009	
Metai	MS	Rangas	MS	Rangas	MS	Rangas	MS	Rangas	MS	Rangas	MS	Rangas
Alytaus apskritis	0,097	10	0,093	9	0,139	3	0,161	4	0,124	7	0,147	8
Kauno apskritis	0,135	5	0,123	3	0,112	4	0,143	7	0,142	3	0,201	2
Klaipėdos apskritis	0,136	4	0,101	8	0,140	2	0,154	5	0,125	6	0,188	4
Marijampolės apskritis	0,181	2	0,173	2	0,093	6	0,185	3	0,128	5	0,165	6
Panevėžio apskritis	0,103	9	0,091	1	0,077	9	0,097	10	0,109	9	0,130	10
Šiaulių apskritis	0,134	6	0,104	6	0,087	7	0,153	6	0,111	8	0,148	7
Tauragės apskritis	0,140	3	0,103	7	0,076	10	0,117	9	0,174	2	0,172	5
Telšių apskritis	0,133	7	0,119	5	0,105	5	0,186	2	0,105	10	0,137	9
Utenos apskritis	0,108	8	0,122	4	0,086	8	0,123	8	0,131	4	0,200	3
Vilniaus apskritis	0,182	1	0,174	1	0,162	1	0,217	1	0,181	1	0,211	1
Daugiakriterinės analizės metodas	SAW											
Metai	2004		2005		2006		2007		2008		2009	
Apskritis	VS	Rangas	VS	Rangas	VS	Rangas	VS	Rangas	VS	Rangas	VS	Rangas
Alytaus apskritis	0,118	9	0,118	9	0,130	8	0,117	9	0,118	9	0,118	9
Kauno apskritis	0,263	1	0,261	1	0,260	1	0,260	1	0,259	1	0,248	1
Klaipėdos apskritis	0,218	2	0,210	2	0,210	2	0,213	2	0,213	2	0,210	2
Marijampolės apskritis	0,137	8	0,126	8	0,125	9	0,128	8	0,128	8	0,125	8
Panevėžio apskritis	0,145	5	0,146	6	0,148	6	0,147	6	0,146	6	0,147	6
Šiaulių apskritis	0,165	4	0,162	4	0,162	4	0,161	4	0,161	4	0,159	4
Tauragės apskritis	0,141	7	0,141	7	0,140	7	0,140	7	0,139	7	0,139	7
Telšių apskritis	0,113	10	0,114	1	0,115	10	0,115	10	0,111	10	0,114	10
Utenos apskritis	0,143	6	0,148	5	0,150	5	0,152	5	0,150	5	0,150	5
Vilniaus apskritis	0,169	3	0,167	3	0,169	3	0,168	3	0,167	3	0,166	3

Šaltinis: sukurta autorės

## Lietuvos apskričių patrauklumas pagal socio-geografinius veiksnius ir mokslinės-technologinės aplinkos sąlygas

Daugiakriterinės analizės metodas	SAW											
	2004		2005		2006		2007		2008		2009	
Apskritis	SGV	Rangas	SGV	Rangas	SGV	Rangas	SGV	Rangas	SGV	Rangas	SGV	Rangas
Alytaus apskritis	0,051	8	0,055	6	0,055	7	0,056	8	0,082	8	0,059	10
Kauno apskritis	0,111	2	0,114	2	0,115	2	0,114	2	0,180	2	0,115	2
Klaipėdos apskritis	0,063	4	0,065	4	0,063	4	0,064	4	0,133	3	0,068	4
Marijampolės apskritis	0,099	3	0,094	3	0,094	3	0,094	3	0,086	7	0,094	3
Panevėžio apskritis	0,052	7	0,044	9	0,052	9	0,055	10	0,103	5	0,058	8
Šiaulių apskritis	0,061	5	0,039	1	0,062	5	0,061	5	0,106	4	0,062	6
Tauragės apskritis	0,053	6	0,056	5	0,057	6	0,058	6	0,072	10	0,059	9
Telšių apskritis	0,045	8	0,052	7	0,054	8	0,057	7	0,090	6	0,064	5
Utenos apskritis	0,046	9	0,050	8	0,051	10	0,054	9	0,079	9	0,060	7
Vilniaus apskritis	0,134	1	0,135	1	0,132	1	0,134	1	0,210	1	0,157	1
Daugiakriterinės analizės metodas	SAW											
Metai	2004		2005		2006		2007		2008		2009	
Apskritis	MTAS	Rangas	MTAS	Rangas	MTAS	Rangas	MTAS	Rangas	MTAS	Rangas	MTAS	Rangas
Alytaus apskritis	0,081	5	0,080	9	0,105	6	0,105	6	0,114	8	0,115	9
Kauno apskritis	0,175	2	0,189	2	0,179	2	0,184	2	0,180	2	0,193	2
Klaipėdos apskritis	0,144	3	0,144	3	0,152	3	0,153	3	0,162	3	0,151	3
Marijampolės apskritis	0,075	7	0,087	7	0,109	5	0,102	7	0,124	6	0,128	6
Panevėžio apskritis	0,076	6	0,097	6	0,094	7	0,093	9	0,124	5	0,121	7
Šiaulių apskritis	0,101	4	0,116	4	0,113	4	0,119	4	0,119	7	0,135	4
Tauragės apskritis	0,067	10	0,079	1	0,087	9	0,084	10	0,108	9	0,104	10
Telšių apskritis	0,071	8	0,099	5	0,094	8	0,106	5	0,132	4	0,131	5
Utenos apskritis	0,069	9	0,086	8	0,081	10	0,095	8	0,106	10	0,117	8
Vilniaus apskritis	0,227	1	0,227	1	0,227	1	0,227	1	0,226	1	0,226	1

Šaltinis: sukurta autorės